

HERVÉ

GUIBERT

PRIJATELJU KOJI MI
NIJE SPASIO ŽIVOT

HERVÉ

GUIBERT

PRIJATELJU KOJI MI
NIJE SPASIO ŽIVOT

Hervé Guibert

Prijatelju koji mi nije spasio život

bojana888

1.

Tri sam mjeseca imao AIDS. Točnije rečeno, tri sam mjeseca vjerovao da sam osuđen na smrt zbog bolesti koja se naziva AIDS-om. Nisam ništa umišljao, zaista sam bio zaražen, o tome je svjedočio test koji se pokazao pozitivnim, kao i pretrage koje su ukazivale na to da mi krvna slika postaje sve lošija. No, nakon tri mjeseca nevjerovatan me slučaj navede na to da povjerujem kako bih mogao umaknuti toj bolesti koju svi još uvijek smatraju neizlječivom te me čak učini gotovo sigurnim u to. Baš kao što nikome, osim prijateljima koji se mogu izbrojati na prste jedne ruke, nisam priznao da sam osuđen na smrt, isto tako nikome, osim toj šaćici prijatelja ne povjerih da ću se izvući, da ću, zahvaljujući tom nevjerovatnom slučaju, biti jedan od prvih ljudi na svijetu koji će preživjeti ovu nesmiljenu bolest.

2.

Danas, 26. prosinca 1988. godine, kada započinjem ovu knjigu, u Rimu kamo sam došao sam, usprkos i unatoč svima, bježeći od one šaćice prijatelja koji su me pokušavali zadržati brinući se o mojemu duševnom zdravlju, ovoga prazničnog dana kada je sve zatvoreno i kada je svaki prolaznik tuđinac, u Rimu gdje konačno shvaćam da ne volim ljude, gdje, spreman na sve da bih ih izbjegavao kao kugu, zapravo ne znam s kime ni kamo da pođem jesti, nekoliko mjeseci nakon ona tri mjeseca tokom kojih sam posve iskreno bio siguran u to da sam osuđen, a potom tokom onih drugih mjeseci kada sam, zahvaljujući tom nevjerovatnom slučaju, smio povjerovati da sam se

oslobodio bolesti, između sumnje i jasnoće svijesti, na rubu obeshrabrenosti i na rubu nade, još uvijek ne znam kako da se postavim prema ičemu u vezi s tim odlučnim pitanjima, prema toj alternativi između osude i pomilovanja, ne znam nije li taj spas tek mamac što mi ga je netko postavio kao zasjedu ne bi li me primirio ili je doista riječ o znanstvenofantastičnoj priči u kojoj sam ja jedan od junaka, ne znam je li smiješno ljudski vjerovati u tu milost i u to čudo. Nazirem arhitekturu ove nove knjige koju sam nosio u sebi tokom svih ovih posljednjih tjedana, no ništa ne znam o njezinu toku, mogu za nju zamisliti nekoliko završetaka koji za sada svi spadaju u područje slutnje ili želje, no cjelina mi je njezine istine još uvijek sakrivena; govorim sam sebi da ta knjiga nema drugoga razloga za postojanje do onoga uskog prostora neizvjesnosti koja je zajednička svim bolesnim ljudima na svijetu.

3.

Ovdje sam sam i svi me žale, brinu se zbog mene, drže da sam sebe mučim, prema Eugenijinim riječima, oni prijatelji koji se mogu nabrojiti na prste jedne ruke, puni me sažaljenja redovito nazivaju, mene koji sam nedavno otkrio da ne volim ljude, ne, pouzdano ih ne volim, prije ih mrzim, a time bi se i moglo sve objasniti, tom tvrdoglavom mržnjom koja u meni oduvijek postoji, pa novu knjigu i započinjem zato da bih imao društvo, sugovornika, nekoga s kime ću jesti i spavati, pored koga ću sanjariti i pored koga će me mučiti noćne more, jedini prijatelj kojega trenutačno mogu podnijeti. Moja knjiga, taj moj sudrug, koja je isprva, dok sam je smišljao, bila tako kruta, već me počela vući za nos premda prividno ja jedini upravljam ovom nasumičnom plovidbom. Jedan mi se đavolak uvukao u potpalublje: T. B. Prestao sam ga čitati da bih spriječio trovanje. Kažu da svako ponovno unošenje virusa putem sluzi, krvi, sperme ili suza, opet napada već zaraženoga bolesnika, možda se tako tvrdi da bi se izbjeglo ono najgore.

4.

Proces propadanja koji je započeo u mojoj krvi, nastavlja se iz dana u dan, zbog čega moj slučaj za sada nalikuje leukopeniji. Posljednji nalazi od 18. studenoga pokazuju 368 T4, dok se kod zdrava čovjeka taj broj kreće između 500 i 2000. T4 onaj su dio leukocita koje AIDS najprije napada, progresivno slabeći imunitet organizma. Do nastupa kobnih bolesti, pneumocistoze koja napada pluća i toksoplazmoze koja napada mozak, dolazi kada broj T4 padne ispod 200; sada se nastupi takvih bolesti odgađaju davanjem zidovudina. U počecima povijesti AIDS-a T4 su nazivali keepers, čuvarima, a drugi dio leukocita T8, killers, ubojicama. Prije pojave AIDS-a neki je izumitelj kompjuterskih igara zorno dočarao napredovanje AIDS-a u krvi. U toj je omladinskoj igri krv na monitoru bila prikazana kao labirint kojim je kružio Pacman, žuti šadok koji se pokretao ručicom i proždirao sve na što bi se namjerio, čisteći razne hodnike od planktona, a njega je istodobno ugrožavala pojava sve većega broja još proždrljivijih crvenih šadoka. Primijenimo li igru s Pacmanom koja se prilično dugo zadržala optičaju, na AIDS, T4 bi predstavljali prvobitne žitelje labirinta, T8 bi bili žuti šadoci koji žude za time da proždru što više imunitetskog planktona. Mnogo prije no što su nalazi pouzdano potvrdili moju bolest, osjetio sam da mi je krv najednom postala nezaštićena, razgolićena, kao da su je neka odjeća ili kapuljača branile, a da ja toga nisam bio ni svjestan budući da je to bilo tako prirodno, a sada je nešto, nisam shvaćao što, uklonilo tu zaštitu. Uбудuće sam morao živjeti s takvom razgolićenom i pogledu izloženom krvlju, kao razodjeveno tijelo koje mora proživjeti noćnu moru. Na moju raskrinkanu krv, svugdje i na svakome mjestu, zauvijek, osim ako se ne desi neko čudo tokom nevjerovatnih transfuzija, na moju krv nagu u svakom času, u sredstvima javnog prijevoza, na ulici dok koračam, uvijek vreba strelica koja me u svakom trenutku drži na nišanu. Vidi li se to u očima? Briga se više ne sastoji u tome da sačuvamo ljudski pogled,

već da steknemo odviše ljudski pogled, poput zatvorenika u Noći i magli, dokumentarnom prikazu života u koncentracionim logorima.

5.

Dolazak sam smrti osjetio u zrcalu, u svojem pogledu u zrcalu, mnogo prije no što se ona zaista uvukla u mene. Je li ta smrt, zahvaljujući mojem pogledu, već upadala drugima u oči? Nisam to svima priznao. Sve do sada, sve do ove knjige nisam to svima priznao. Poput Muzila, bilo bi mi drago da budem dovoljno snažan, nerazumno ponosan, a isto tako i plemenit pa da nikome ništa ne priznam kako bih prijateljstvu s raznim ljudima dopustio da živi slobodno kao ptica na grani, bezbrižno i vječno. No, kako da čovjek u tome uspije kada je iscrpljen, a bolest počinje ugrožavati čak i prijateljstvo? Nekima sam rekao: Julesu, pa Davidu, pa Gustaveu, pa Berthi, Edvigi sam htio sve prešutjeti, ali sam od prvoga ručka provedena u šutnji i puna laži uvidio da je to strahovito udaljava od mene i da će, ako se odmah ne naviknemo na istinu, kasnije za to biti nepopravljivo prekasno, te sam joj rekao da bih joj tako ostao vjeran. Tok me stvari prisilio na to da sve kažem i Billu pa mi se učinilo da u tom trenutku gubim svu slobodu i svu kontrolu nad svojom bolešću, pa sam rekao Suzanni zato što je ona tako stara da se više ničega ne boji, zato što nikada nikoga nije voljela osim nekoga psa za kojim je plakala onoga dana kada ga je poslala u živodernicu, Suzanni koja ima devedeset i tri godine i s čijim sam se životnim potencijalom izjednačio zahvaljujući svojem priznanju što ga je njezino pamćenje lako moglo učiniti nestvarnim ili ga u svakom trenutku izbrisati, Suzanni koja je bila posve pripravna na to da tako značajnu stvar na licu mjesta zaboravi. Nisam rekao Eugeniji, ručam s njome u *La Closerie*, vidi li mi ona to u očima?

Sve se više dosađujem uz nju. Čini mi se da zanimljive odnose održavam još samo s ljudima koji znaju, sve je drugo postalo ništavnim i srušilo se, izgubilo je vrijednost i postalo bezukusno, sve što nije izravno povezano s tom novošću, što se nalazi ondje gdje je

iz dana u dan ne dočekuje prijateljstvo, ondje gdje me napušta vlastito odbijanje. Priznati to svojim roditeljima, značilo bi izložiti se tome da mi cijeli svijet u istom trenutku počne srati po glavi, značilo bi izložiti se zajebavanju svih kukavaca na ovome svijetu, dopustiti da mi se njihovo smrdljivo govno obija o glavu. Glavna mi je briga u ovoj priči da umrem daleko od pogleda svojih roditelja.

6.

Shvatio sam to tako i rekao sam to doktoru Chandiju čim je počeo pratiti razvoj virusa u mojem tijelu, da AIDS zapravo i nije bolest, mi samo pojednostavljujemo stvari kada kažemo da jest, to je stanje slabosti i prepuštanja zbog kojega se otvara kavez zvijeri što je živjela u nama, kojoj sam prisiljen dati puno pravo da me proždre, kojoj dopuštam da s mojim živim tijelom učini ono što se spremala napraviti s mojim lešom kada ga bude komadala. Gljivice pneumocistoze koje su pravi udavi za pluća i za dah i gljivice toksoplazmoze koje uništavaju mozak, prisutne su u svakom čovjeku, samo ih ravnoteža imunološkog sustava sprečava da steknu pravo građanstva, dok im AIDS daje zeleno svjetlo, otvara ustave razaranja. Na svojem je bolničkom krevetu, ne znajući pravu prirodu onoga što ga je iznutra nagrizalo, Muzil to rekao još i prije no što su znanstvenici otkrili o čemu se radi: „Mora da to dolazi iz Afrike.” AIDS koji se prenosi krvlju zelenih majmuna, bolest je čarobnjaka, bacatelja čini.

7.

Doktor Chandi kojemu sam nešto manje od godinu dana odlazio na preglede, pošto sam bez prethodnoga upozorenja napustio doktora Nacieru kojega sam okrivljavao zbog indiskrecije jer je tračao o tome

imaju li pojedini od njegovih slavni pacijenata više ili manje obješena jaja, no kojemu sam uistinu još više zamjerao što je u trenutku kada je kod mene dijagnosticirao herpes zoster, dodao da se kod seropozitivnih osoba opaža izbijanje težeg oblika vodenih kozica, budući da sam ja sve do tada odbijao da se podvrgnem pretragama, već godinama gomilajući u ladicama različite uputnice izdane na moje ime ili na neka izmišljena imena, uputnice za test za otkrivanje virusa AIDS-a, koji se tada zvao LAV, a kasnije HIV, pod izgovorom da bi to značilo natjerati na samoubojstvo čovjeka zabrinuta kao što sam bio ja, uvjeren da znam rezultat testa, a da ga ne moram ni napraviti, ili silno bistro promatrajući stvari ili se silno zavaravajući te istodobno tvrdeći da je najmanje što mogu učiniti to da se u ljubavnim odnosima koji se s godinama sve više prorjeđuju, ponašam kao bolestan čovjek koji, dok se još nada, potajno u sebi misli da je i to nekakav način da se zaštiti, ali tvrdi da takav test služi samo tomu da, sve dok se ne otkrije pravi lijek, nesretnike baci u najcrnji očaj, upravo sam tako odgovorio svojoj majci koja me, okrutna sebičnjakinja, u jednom pismu zamolila da je umirim jer je strašno zabrinuta, doktor Chandi, taj novi liječnik opće prakse na kojeg me uputio Bill hvaleći njegovu diskreciju, čak tvrdeći da je njegov pacijent jedan naš zajednički prijatelj koji ima AIDS i za kojega sam po tome odmah pogodio tko je, a kojega je apsolutna liječnikova diskrecija, unatoč slavi njegova pacijenta, sve do tada zaštitila od govorkanja, svaki je put kad bih došao k njemu na pregled, istim redom obavljao iste postupke. Pošto bi mi, kao što je već uobičajeno, izmjerio tlak i poslušao pluća, ispitivao bi svod stopala na obje noge i oštećenja kože između nožnih prstiju, zatim je pažljivo tražio pristup mokraćnom kanalu koji se tako lako može iritirati, a kad mi je opipao prepone, trbuh, pazuha i grlo ispod vilica, podsjetih ga da nije potrebno da mi u usta stavlja drvenu liječničku žlicu s kojom mi jezik, još od djetinjstva, tvrdoglavo odbija svaki doticaj, pa radije širom otvaram usta prilikom približavanja svjetlosnoga snopa i grčenjem grlenih mišića povlačim resicu što bliže kraju nepca, no doktor bi Chandi svaki put zaboravio do koje mu mjere ta moja uvježbanost više pomaže od glatkoga štapića prepuna umišljenih špranjica, a u toku je pregleda, pored pretraživanja mekanoga nepca, i to na malo naglašen način, kao što

ću kasnije i sam morati neprekidnim osobnim kontrolama provjeravati nije li se u tom prostoru smjestio neki znak kobne bolesti, ispitao i stanje tkiva kojim su obrubljeni nabori, često plavkasti ili žarko crveni, koji jezik spajaju s jezičnom vezicom. Potom bi me, jednom mi rukom odostraga pridrživajući lubanju, a palcem mi i kažiprstom druge snažno pritišćući sredinu čela, zapitao da li me to boli i promatrao reakciju mojih zjenica. Završio bi pregled raspitujući se nisam li u posljednje vrijeme imao brojne i stalne proljeve. Ne, sve je bilo u redu, zahvaljujući uzimanju ampula Trophisana na bazi glucida, vratio sam se na težinu koju sam imao prije no što sam smršavio od herpesa zostera, to jest na sedamdeset kilograma.

8.

Upravo mi je Bill prvi spomenuo tu glasovitu bolest, rekao bih negdje 1981. godine. Baš se bio vratio iz Sjedinjenih Država gdje je u nekom stručnom časopisu pročitao prve kliničke izvještaje o toj smrti koju izaziva nešto neobično. Sam ju je spominjao kao neki misterij, s realističnošću i skepticizmom. Bill je rukovodilac u velikom farmaceutskom laboratoriju za proizvodnju cjepiva. Kada sam sutradan nasamo večerao s Muzilom, ispričao sam mu o uzbuni koju Bill širi. Muzila je spopao tako luđački smijeh da je s kauča skliznuo na zemlju: „Rak koji napada isključivo homoseksualce, ne, to je previše lijepo da bi bilo istinito, to je da umreš od smijeha!” U tom je času Muzil već bio zaražen retrovirusom, budući da inkubacija, doznao sam to neki dan od Stéphanea, to se sada zna, ali se o tome ne govori da bi se izbjegla panika među tisućama seropozitivnih osoba, traje otprilike šest godina. Nekoliko mjeseci nakon toga luđačkog smijeha što sam ga bio izazvao kod njega, Muzil je utonuo u tešku depresiju, bilo je ljeto, na telefonu sam opažao da mu se glas promijenio, iz svojega sam stana neutješno promatrao balkon svojega susjeda, jednu sam knjigu upravo tako bio diskretno posvetio Muzilu: „Mojem susjedu”, a sljedeću ću morati posvetiti:

„Mrtvome prijatelju”, plašio sam se da se ne baci s toga balkona, od svojega sam prozora do njegova razapinjao nevidljive niti ne bih li mu tako pritekao u pomoć, nisam znao kakvo ga je zlo snašlo, ali sam po njegovu glasu shvaćao da je u pitanju nešto veliko, kasnije sam doznao da je to samo meni povjerio, tog mi je dana rekao: „Stéphane se razbolio zbog mene, napokon sam shvatio da sam ja Stéphaneova bolest i da ću to ostati cijeloga njegova života pa ma što da učinim, osim ako ne nestanem; jedini način da ga oslobodim njegove bolesti, u to sam siguran, bio bi da se ubijem.” No, kocka je već bila bačena.

9.

U to je doba doktor Nacier koji mi je tada još bio prijatelj i koji se, nakon dugačkoga boravka u bolnici u Biskri gdje je kao internist odslužio vojni rok, okrenuo prema gerijatriji, radio u jednom staračkom domu na pariškoj periferiji pa me pozva da ga tamo posjetim i da sa sobom ponesem fotografski aparat koji ću sakriti u džep bijelog ogrtača što će mi ga on posuditi kako bi me za vrijeme glavne vizite smatrali za liječnika. Zbog foto-romana što sam ga bio posvetio svojim pratetkama od kojih je jednoj tada bilo osamdeset i pet, a drugoj sedamdeset i pet godina, doktor je Nacier vjerovao da u meni postoji skrivena sklonost prema umirućoj puti. U tom se pogledu u potpunosti prevario jer u tom staračkom domu nisam napravio nijednu sliku, nisam, uostalom, ni došao u iskušenje da ijednu napravim, zbog tog sam se posjeta u koji sam otišao preobučen, stidio i užasavao. Doktor Nacier, taj zgodni momak koji se sviđao starijim ženama, nekadašnji maneken koji se bio bezuspješno okušao u glumačkom pozivu prije no što će se preko volje upisati na Medicinski fakultet, ljepotan koji se hvalisao da ga je, kad mu je bilo petnaest godina, u Grand Hotelu u Veveyu, gdje je bio odsjeo zajedno sa svojim roditeljima, malo prije automobilskog udesa koji će biti koban po njegova oca, silovao jedan od glumaca koji je igrao ulogu Jamesa Bonda, taj se slavohlepni čovjek nije

mogao odlučiti na poziv doktora opće prakse koji debeljuškastim, smrdljivim i sitničavim pacijentima naplaćuje osamdeset pet franaka za pregled u mjesnoj ambulanti koja se lako može pretvoriti u poljski zahod. Iz toga se razloga najprije pokušao iskazati u osnivanju ukusno uređenoga mjesta za umiranje, sa zaštićenim imenom, na kojem bi se, kao klinici opremljenoj visokom tehnologijom ili pak kao klinici u kitu, duge i odvratne agonije zamijenile ekspeditivnim i vilinskim prelaskom na onu stranu u vidu putovanja na mjesec, prvim razredom, no koje ne ide na trošak zdravstvenog osiguranja. Da bi dobio bankovno jamstvo, doktor je Nacier morao pronaći osobu koja će se svojim moralnim autoritetom založiti za ozbiljnost takva nauma. Idealni je pokrovitelj bio Muzil. Mojim se posredstvom doktor Nacier s njime dogovorio za sastanak. Nakon njihova razgovora Muzil smo i ja trebali zajedno večerati. Zatekao sam ga blistava oka, u stanju nerazumna veselja. Taj ga je naum u koji istodobno, posve razumljivo, nije imao nikakva povjerenja, uzbuđivao do krajnjih granica. Muzil se nije nikada tako luđački smijao kao pred samu smrt. Jednom mi je rekao nakon odlaska doktora Nacier: „Savjetovao sam tom tvom druškanku da ta njegova ustanova ne bude mjesto kamo bi ljudi dolazili zato da umru, nego da samo tobože umru. Sve bi zapravo bilo veličanstveno, uz raskošno oslikane zidove i ugodnu glazbu, no time bi se samo bolje prikrilo pravo stanje stvari, jer bi se na drugom kraju klinike načinila skrivena vratašca, možda iza neke od onih slika kadrih da te navedu na sanjarenje, uz zamamnu melodiju nirvane izazvane injekcijom, čovjek bi krišom kliznuo iza slike i hop, nestao bi, bio bi mrtav u svačijim očima pa bi se bez svjedoka ponovno pojavio s druge strane zida, u stražnjem dvorištu, bez prtljage, bez ičega u rukama, bez imena, samo s potrebom da za sebe pronađe neki novi identitet.”

10.

Vlastito je ime za Muzila postalo prava mora. Htio ga je izbrisati.

Bio sam od njega naručio tekst o kritici za novine u kojima sam surađivao, mrgodio se, a u isto me vrijeme htio ražalostiti, izgovarao se na strahovite glavobolje zbog kojih ne može raditi, pa mu napokon predložih da taj članak objavi pod izmišljenim imenom i prekosutra od njega poštom dobih tekst, jasno napisan i zajedljiv, zajedno s porukom: „Kakvim si čudom shvatio da mi probleme ne pričinjava glava, nego ime?” Kao nadimak je predložio Julije Bolnički pa bih svaki put kad sam mu dvije-tri godine kasnije odlazio u posjet u bolnicu gdje je ležao u agoniji, pomislio na taj zlokobni pseudonim koji nikada nije ugledao svjetlo dana jer veliki dnevnik za koji sam radio očito nije htio imati posla s tekstom o kritici koji je potpisao neki Julije Bolnički, te je jedan prijepis toga teksta dugo vremena ostao u registratoru neke tajnice i bio je odande nestao kada ga je Muzil zatražio od mene, nađoh kod kuće izvornik i vratih mu ga. Stéphane nakon njegove smrti otkri da ga je uništio, kao i toliko drugih stvari koje je napisao, u žurbi, nekoliko mjeseci prije no što se srušio u kuhinji. Bio sam možda odgovoran za uništenje cijeloga rukopisa o Manetu čije je postojanje jednoga dana spomenuo, a koji ja jednom drugom prilikom zatražih od njega, zamolivši ga da ima povjerenja u mene i posudi mi ga jer će mi taj tekst možda pružiti nadahnuće za rad koji sam bio započeo pod naslovom „Slikarstvo mrtvih”, a koji je ostao nedovršen. Muzil mi obeća da će udovoljiti mojoj molbi i potrudi se da u svojem neredu potraži taj rukopis, pronađe ga, ponovno pročita i još ga istoga dana uništi. Njegovo je uništenje za Stéphanea značilo gubitak od nekoliko desetaka milijuna premda je Muzil umjesto oporuke ostavio tek nekoliko lakonskih rečenica, o kojima je nedvojbeno bio zrelo promislio i koje su njegov rad štitile od bilo kakva prisvajanja, naime, od toga da ih u materijalnom smislu prisvoji njegova obitelj, jer je rukopise oporučno ostavio svojem sudrugu, kao i od toga da ih u moralnom smislu prisvoji njegov sudrug, jer su mu, zahvaljujući zabrani da se nakon njegove smrti išta objavljuje, branile da ga oponaša u svojem radu i obavezivale ga na to da ide svojim putem te tako ograničavale štetu koja bi se inače mogla nanijeti njegovu djelu. Stéphane je ipak uspio svoj rad izgraditi na Muzilovoj smrti pa je možda Muzil upravo tako mislio da mu svoju smrt dadne kao poklon izmislivši za njega poziv branitelja te nove, originalne i strahovite smrti.

11.

Koliko se trudio da izvan granica u koje je zatvorio vlastito djelo, izbriše to ime koje je diljem svijeta uživalo pretjerano napuhanu slavu, jednako je smjerao i na to da ukloni svoje lice koje je, međutim, bilo tako neobično prepoznatljivo zbog raznih svojih značajki i brojnih fotografija koje su se već nekih desetak godina objavljivale po svim novinama. Kada bi slučajno pozvao u restoran nekoga od ono malo prijatelja čiji je broj u toku nekoliko godina što su prethodile njegovoj smrti još i vrtoglavo smanjio, potisnuvši poznanike u neko daleko područje prijateljstva, što ga je najednom oslobodilo obveze da se s njima druži, i ograničivši svoje odnose s njima na pokoju povremenu poruku ili na telefonski poziv, tek što bi ušao u restoran, ne obazirući se na to hoće li gurnuti nekoga od onih rijetkih prijatelja s kojima mu je još bilo drago večerati, pojurio bi ravno prema stolici na kojoj će drugima moći okrenuti leđa i izbjeći svoj odraz u zrcalu, a zatim bi se pribrao i pratioću uljudno ponudio stolicu ili klupu na koju sam nije htio sjesti. Drugi su ljudi od njega, onako zatvorena u sama sebe, vidjeli samo zagonetan sjaj lubanje koju bi svako jutro pomno obrijao, a na kojoj sam kadšto, kada bi mi otvorio vrata, opažao tragove osušene krvi koji su promakli njegovu pogledu, a u isto sam vrijeme osjećao i svježinu njegova daha u času kada bi mi utisnuo dva posve sitna zvučna poljupčića sa svake strane usta pa bi to u meni pobudilo misao kako je bio dovoljno tankočutan da ponovno opere zube prije sastanka. Pariz mu je smetao da izlazi, tu se osjećao previše poznatim. Kada bi otišao u kino, svi su se pogledi upravljali prema njemu. Pojedinih bih ga noći sa svojega balkona na broju 203 u ulici Bac vidio kako izlazi iz kuće u crnoj kožnatoj vjetrovci, s lancima i metalnim prstenovima na ramenima, kreće nenatkrivenim prolazom koji međusobno povezuje razna stepeništa kuće broj 205 u ulici Bac i stiže do podzemnog parkirališta odakle bi se izvezao automobilom kojim je nespretno upravljao, poput ustrašena kratkovidna čovjeka što nos pritišće o

vjetrobran, vozio se amo-tamo po Parizu pa se uputio u Keller, neki bar u XII. okrugu u kojem je nalazio žrtve. Stéphane je u jednom ormaru u stanu koji je, zahvaljujući vlastoručno napisanoj oporuci, bio zaštićen od toga da se onamo useli njegova obitelj, pronašao veliku vreću punu bičeva, kožnatih kukuljica, uzica, kliješta i lisičina. To oruđe o kojem je tvrdio da nije ni znao za njegovo postojanje, izazva kod njega neočekivano gađenje, kao da je sada i ono mrtvo i ledeno. Prema savjetu Muzilova brata dadne raskužiti stan prije no što se, zahvaljujući oporuci, uselio u njega, još uvijek ne znajući da je većina rukopisa uništena. Muzil je obožavao divlje orgije po saunama. Bojazan da će ga ondje prepoznati sprečavala ga je da zalazi u pariške saune. No, kada bi jednom godišnje otišao na svoj seminar u okolici San Franciska, puštao je srcu na volju u brojnim saunama toga grada koje su danas zbog epidemije promijenile namjenu i pretvorene su u supermarketete ili u parkirališta. Homoseksualci San Franciska u tim su prostorima ostvarivali svoje najluđe snove stavljajući na mjesto zahoda stare kade u kojima su žrtve po cijele noći ležale očekujući da na njih padne nečija nečist, a potom ih podizali na stražnji dio pokvarenih kamioneta koje su upotrebljavali kao mjesto za mučenje. Sa svojeg se jesenskog seminara 1983. godine Muzil vrati kašljući kao da će iskašljati pluća, suhi ga je kašalj postupno iscrpljivao. No, između dvaju bi se napada kašlja s užitkom prisjećao posljednjih ludorija po saunama u San Francisku. Toga mu dana rekoh: „Mora da zbog AIDS-a na tim mjestima više nema ni žive duše.” - „Varaš se”, odgovori mi on, „naprotiv, po saunama nikada nije bilo toliko ljudi, to je postalo upravo nevjerovatno. Ta prijetnja koja lebdi u zraku, stvara novo suučesništvo, novu nježnost, novu uzajamnu podršku. Ranije ljudi ne bi među sobom izmijenili ni riječ, sada jedni s drugima razgovaraju. Svatko sasvim točno zna zbog čega je onamo došao.”

12.

Njegov asistent s kojim se upoznah na dan Muzilova pogreba kamo sam bio otpratio Stéphane, a kojega nekoliko dana kasnije sretoh u autobusu, otkri mi neke stvari. Još se uvijek nije znalo je li Muzil bio ili nije bio svjestan prirode bolesti koja ga je ubila. Njegov me asistent uvjeravao da je u svakom slučaju bio svjestan njezine neizlječivosti. Tokom '83. Muzil je redovito odlazio na sastanke nekoga humanitarnog društva, u nekoj dermatološkoj klinici čiji je voditelj bio pripadnik onoga saveza koji šalje liječnike širom svijeta već prema tome kako gdje dođe do kakve prirodne ili političke katastrofe. Ta je klinika prihvatila prve slučajeve AIDS-a zbog kožnih simptoma koje izaziva ta bolest, posebno Kaposijeva sarkoma kod kojega se po koži javljaju crvene mrlje što prelaze u ljubičasto, i to najprije na stopalima i po nogama, a potom po cijelome tijelu, pa čak i po koži lica. Muzil je na tim sastancima na kojima je bilo riječi o situaciji u Poljskoj nakon državnog udara, često kašljao kao blesav. Unatoč opomenama koje smo mu Stéphane i ja neprestano ponavljali, odbijao je da ode k liječniku. Naposljetku se pokorio upozorenjima voditelja dermatološke klinike kojega je čudio taj suhi, jaki i uporni kašalj. Muzil jedno jutro ostade u bolnici da obavi pretrage, ispriča mi do koje mjere tijelo, on je to bio zaboravio, kada se podvrgne bolničkom postupku, gubi svaki identitet, od njega ostaje tek hrpa bezvoljnoga mesa, svi ga bacaju amo-tamo, čovjek se pretvara u bolesnički karton, ime koje se našlo u administrativnom žrvnju, lišeno vlastite povijesti i dostojanstva. Kroz usta mu uvukoše cijev uz pomoć koje mu pretražiše pluća. Voditelju se dermatološke klinike na temelju tih pretraga ubrzo pruži mogućnost da zaključi kakva je priroda Muzilove bolesti, no da bi zaštitio ime svojega pacijenta i suradnika, poduze sve potrebne mjere - nadzirao je kretanje kartona i nalaza preko kojih se to poznato ime moglo povezati s imenom nove bolesti, prepravljao ih i cenzurirao da bi tajnu do kraja sačuvao, ostavivši Muzilu slobodu da sve do smrti mirno obavlja svoj posao, neometan govorkanjima s kojim bi se inače bio morao nositi. Protivno običaju, donese odluku da o tome ne obavijesti čak ni Muzilova prijatelja Stéphane, kojega je izdaleka poznavao, kako se ta strahovita avet ne bi nadvila nad njihovo prijateljstvo. No Muzilova asistenta upozori da se više no ikada posveti izvršavanju volje svojega učitelja i podrži ga u završnim

naumima njegove misli. Asistent mi je u autobusu ispričao da je njegov susret s voditeljem dermatološke klinike uslijedio ubrzo nakon što je Muzil dobio svoje nalaze, voditelj mu ih klinike i njegov kolega objasnio. Muzilov je pogled u tom času, ispričao je voditelj dermatološke klinike asistentu koji je to nekoliko mjeseci kasnije prenio meni, postao ukočeniji i oštriji no ikada prije; pokretom je ruke presjekao svaku raspravu: „Koliko još imam vremena?” zapitao je. To mu je pitanje jedino bilo važno radi njegova posla, da bi završio knjigu. Je li mu profesor tada priznao kakva je priroda njegove bolesti? Danas sumnjam u to. Možda mu Muzil nije dopustio da mu to kaže? Godinu dana ranije, za vrijeme jedne od naših večera u njegovoj kuhinji, bio sam naveo razgovor na pitanje istine u vezi sa smrtonosnom bolešću u odnosu između liječnika i pacijenta. Plašio sam se da imam rak jetre koji se pojavio kao posljedica loše liječenog hepatitisa. Muzil mi je rekao: „Liječnik pacijentu istinu ne otkriva naglo, nego mu nejasnim izjavama pruža mogućnost i slobodu da je sam nasluti, dopuštajući mu isto tako i da ništa o tome ne zna ako mu je duboko u duši draže ovo drugo rješenje.” Voditelj dermatološke klinike Muzilu prepisa goleme doze antibiotika koji mu zaustaviše kašalj i za neizvjesno vrijeme odgodiše kobni ishod. Muzil nastavi s radom i svim snagama navali na knjigu, čak se odluči da održi cijeli niz predavanja koja je inače mislio odgoditi. Ni Stéphaneu ni meni ne spomenu taj razgovor s voditeljem dermatološke klinike. Jednog mi dana najavi, čudno i ispitivački me promatrajući, da je donio odluku, no u očima sam mu vidio da traži savjet, da njegova odluka nije zaista donesena, da krene na drugi kraj svijeta s ekipom humanitarnoga društva koje je podržavao, na neku opasnu misiju s koje je bilo moguće, stavio mi je do znanja, i da se nikada više ne vrati. Odlazio je na drugi kraj svijeta da ondje potraži ona vratašca za kojima se krije priželjkivani nestanak iza slike u onome idealnom mjestu za umiranje. Prestrašen tim naumom i pokušavajući da mu ne pokažem koliko se plašim, olako mu odgovorih kako bi mu bolje bilo da završi knjigu. Svoju beskonačnu knjigu.

13.

Povijest ljudskoga ponašanja počeo je pisati prije no što sam se s njime upoznao, početkom '77. godine, budući da se moja prva knjiga *Smrt propaganda* pojavila negdje u siječnju 1977. te sam nakon njezina objavljivanja imao sreću da uđem u mali krug njegovih prijatelja. Od njegove je monumentalne *Povijesti ljudskoga ponašanja* prvi svezak već bio izašao, u početku zamišljen tek kao uvod u prvi dio, no on ga je toliko razradio da se pretvorio u cjelovitu i zasebnu knjigu, što je odgodilo objavljivanje pravoga prvog sveska koji je time postao drugi, premda je u trenutku kada ga je onaj bolid od uvoda pretekao i ostavio daleko za sobom, bio spreman da krene u tiskaru. Bilo je to u proljeće '76. godine, u vrijeme kada ga još nisam poznao, kada je on za mene bio tek slavan i fascinantno susjed čiju nijednu knjigu još nisam bio pročitao. Kada je izašao taj uvod na kojemu su mu mnogi zamjerali zato što je postavka o cenzuri koju je ondje zagovarao, bila iz temelja suprotna postavci koja je u to vrijeme bila općenito prihvaćena, po prvi je i posljednji put prihvatio, jer je kasnije odbio sve takve pozive, sudjelovanje u emisiji „Apostrophes”, emisiji o intelektualnim zanimljivostima koju u to doba nisam gledao, no iz koje je Christine Ockrent, voditeljica koju je Muzil od svih najviše volio tako da me, kada bih bio k njemu pozvan na večeru pa bih malo uranio, čak tjerao da šećem oko stambenog bloka u kojem se nalazila njegova zgrada, kako bih ga ostavio nasamo s njom sve do 20.30, u okviru je televizijskoga dnevnika koji on ne bi bio propustio ni za što na svijetu, iste večeri kada je on umro, u lipnju 1984. objavila kratak izvadak. Christine Ockrent koju je on likujući često zvao svojom malenom ili velikom dušicom, zapravo je samo ponovno prikazala silan i beskrajn smijeh, snimljen u toku one emisije o zanimljivostima u kojoj se moglo vidjeti kako se Muzil, u odijelu i kravati, doslovce previja od smijeha, i to u času kada se od njega očekivalo da bude smrtno ozbiljan i da potvrdi jedno od pravila te povijesti ljudskoga ponašanja čije je temelje potkopavao, i taj mi gromoglasni smijeh zagrija srce u trenutku kada sam osjećao da se sledilo, dok sam palio televizor u Julesovoj i Berthinoj kući kamo sam se bio sklonio te večeri kada je on umro, da vidim kako će u televizijskom dnevniku izgledati njegov

nekrolog. Za mene je to bio posljednji snimljeni Muzilov nastup koji pristadoh gledati, a kasnije sam se, iz straha da ću zbog toga patiti, odbijao suočiti s bilo kakvim pričinom njegove prisutnosti, osim s prizorima iz snova, i taj me gromoglasni smijeh na kojemu kao da se za mene slika apsolutno zaustavljala, još uvijek oduševljava, premda sam pomalo ljubomoran zbog toga što je Muzilov smijeh mogao biti tako veličanstven, tako silovit, tako svijetao u doba koje je tek kratko prethodilo našem prijateljstvu. Baš kao što je tim novim radom uništavao temelje spolnoga konsenzusa, isto je tako započeo i rušiti galerije svojega vlastitog labirinta. Na hrptu je prvoga sveska svoje monumentalne povijesti ljudskoga ponašanja, budući da je sljedeći već bio napisan, a on u rukama imao svu potrebnu dokumentaciju za naredne knjige, naveo naslove četiriju svezaka koji će još izaći. Obavivši prvu trećinu gradnje za koju je bio napravio nacrt, podigao skele i načinio spojeve, a isto tako i hladovita mjesta i mostiće od dasaka, prema propisima sustava čija se vrijednost dokazala u prethodnim knjigama koje su mu bile donijele svjetsku slavu, sada se najednom našao obuzet dosadom ili pak strahovitom sumnjom. Zaustavlja gradnju, križa sve nacрте, prekida monumentalnu povijest ljudskoga ponašanja unaprijed upisanu u notno crtovlje njegovih dijalektika. Najprije namjerava drugi svezak ostaviti za kraj, u svakom ga slučaju pustiti da malo pričekava, pa napasti iz drugoga kuta, pomaknuti početke povijesti koju izlaže i iznaći nove istraživačke metode. Iz odstupanja u odstupanje, okrenut prema sporednim putovima, prema dodacima izraslim iz njegova početnog projekta koji se iz odlomaka pretvaraju u samostalne knjige, gubi se, obeshrabruje, uništava, napušta, ponovno gradi, ponovno nakalemljuje i malo se pomalo prepušta uzbuđenoj otupjelosti nastaloj iz povlačenja u sebe, iz ustrajnog odgađanja da objavi svoju knjigu, izložen svim najzavidnijim govorkanjima o nemoći i staračkoj ishlapjelosti ili pak o priznanju vlastite pogreške ili ispraznosti, sve više obamro od sanjarenja o beskonačnoj knjizi u kojoj bi se otvarala sva moguća pitanja i koja se ni na čemu ne bi završavala, koju ništa ne bi moglo zaustaviti osim smrti ili iscrpljenosti, o najsnažnijoj i najkrhkijoj knjizi na svijetu, o blagu koje se povećava i raste, a drži ga ruka što ga pri svakom uzletu misli primiće propasti i odmiće od nje te pri najmanjoj iznemoglosti isto tako postupa u odnosu na

vatru, o bibliji osuđenoj na pakao. Sa sigurnošću je u skorbu smrt završio taj san. Kada mu je vrijeme jednom bilo odbrojano, sa svom se bistrinom duha prihvati preuređivanja knjige. U proljeće je '83. godine krenuo u Andaluziju u Stéphaneovoj pratnji. Začudih se što je rezervirao sobe u drugorazrednim ili trećerazrednim hotelima, takav mu je bio smisao za štednju, a nakon njegove se smrti pronađoše brojne doznake u iznosu od nekoliko milijuna koje iz čistoga nemara nije odnio u banku. Zapravo se nadasve užasavao raskoši. No, svojoj je majci prebacivao škrtost zato što mu je dala tek nekoliko okrhnutih šalica kada ju je zamolio da mu nešto pokloni za kuću na selu koju je bio nedavno kupio i sanjario o krasnim ljetima ispunjenim radom koje će tamo provoditi u našem društvu. Uoči svojega odlaska u Andaluziju, Muzil me pozva k sebi i svečano mi reče pokazujući na dvije debele omotnice prepune papira što su jedna pored druge ležale na njegovu pisaćem stolu: „Ovo su moji rukopisi, ako bi mi se na putovanju bilo što desilo, molim te da dođeš ovamo i da ih uništiš, samo tebe mogu za to zamoliti i pouzdajem se u tvoju riječ.” Odgovorih mu da to neću biti u stanju izvršiti te da, prema tome, otklanjam njegovu molbu. Muzila moja reakcija sablazni i strahovito razočara. Svoj će rad zapravo završiti tek nekoliko mjeseci kasnije, nakon što ga po posljednji put potpuno okrene naglavce. Kada se srušio u vlastitoj kuhinji i Stéphane ga pronašao besvjesna u lokvi krvi, već je oba rukopisa bio predao izdavaču, no svakoga je jutro i dalje odlazio u knjižnicu Chaussoir da provjeri točnost onoga što je naveo u bilješkama na dnu stranice.

14.

Kada sam se u listopadu 1983. navrat-nanos vratio iz Meksika, pošto sam voditelja agencije *Air Francea* u Meksiku koji me dočekao nogu podignutih na pisaći stol i promatrajući kako sa stropa, kao posljedica pljuska koji je vani bjesnio, u metalnu zdjelicu kaplje voda, a i s mene je curilo dok sam se pozivao na ljudsku samilost, namolio da me hitno prebaci u Francusku i napiše raniji datum na onoj

proklesoj karti po tarifi s određenim danom povratka i boravkom u Meksiku u trajanju od najmanje trinaest dana, jer me tresu jaki napadi vrućice, a to se nastavilo i u avionu koji me utješno nosio sve bliže zavičaju okružena raspojasanim turistima okićenim sombrerima koji su derući se ispijali posljednje gutljaje tekile. S aerodroma nazvah Julesa i doznadoh da je cijelo vrijeme za koje sam ja bio u Meksiku, proveo u bolnici, i sam shrvan napadima jake vrućice, tijela prekrivena čvorićima, te da su mu u Sveučilišnoj bolnici neprestano obavljali pretrage koje nisu ništa pokazale pa su ga napokon poslali kući.

Promatrajući sivkasti krajolik pariških predgrađa kako promiče iza stakla taksija koji sam doživljavao kao kola hitne pomoći, i to zato što mi je Jules maločas opisao simptome koje se počinjalo povezivati s glasovitom bolešću, sebi rekoah da obojica imamo AIDS. To je u trenutku sve promijenilo, zbog te se izvjesnosti sve poljuljalo, a zajedno s time i krajolik, pa me to istodobno paraliziralo i davalo mi krila, smanjivalo mi snagu ujedno je udvostručujući, bojao sam se i bio sam time opijen, miran i istovremeno izbezumljen, možda sam napokon bio dosegao svoj cilj. Dakako, drugi se potrudise da me odvrate od mojega uvjerenja. Najprije Gustave kojemu se iste te večeri povjerih telefonom i koji mi, govoreći iz Münchena, reče da ne spekuliram zbog obične panike. Potom Muzil kojemu sutradan uvečer otiđoh na večeru i koji je već bio u priličnom uznapređovalom stadiju te bolesti budući da mu je tada bilo ostalo manje od godinu dana života, a koji mi reče: „Jadni moj mišiću, što tebi sve neće pasti na pamet? Kad bi svi virusi koji kruže svijetom otkada su čarteri ušli u modu, bili smrtonosni, ne bi više bilo baš mnogo ljudi na ovom planetu.” U to su se doba o AIDS-u širile najfantastičnije glasine, no tada su se činile vjerojatnima jer se toliko malo znalo o prirodi i djelovanju onoga što još nije bilo shvaćeno kao virus, tvrdilo se da je u pitanju nekakav lentivirus ili pak retrovirus sličan onome koji se prikriven nalazi kod konja: njime se moguće zaraziti prilikom snifanja amilnitrata koji je tada naglo povučen iz upotrebe ili se pak radi o sredstvu za vođenje biološkoga rata čije se pokretanje pripisivalo sad Brežnjev, a sad opet Reaganu. Posve krajem '83. godine, budući da je Muzila ponovno uhvatio jak kašalj jer je prestao uzimati antibiotik čije su doze, kako ga je bio uvjerio obližnji ljekarnik, bile

kadre i konja ubiti, reko mu: „Zapravo se nadaš da imaš AIDS.” Dobacio mi je mračan i neopoziv pogled.

15.

Malo nakon povratka iz Meksika duboko mi se u grlu otvori čudovišni prišt koji me sprečavao u gutanju, a uskoro i u uzimanju bilo kakve hrane. Bio sam otišao od doktora Lévyja kojem sam zamjerao što se nije dovoljno brinuo za moj hepatitis i što je olako shvaćao svaku od mojih boljetica, posebno ono uporno probadanje s desne strane zbog kojega sam se prepao da nemam rak jetre. Doktor je Lévy ubrzo umro od raka na plućima. Umjesto njega sam u Centru za funkcionalne pretrage koji mi je bila preporučila Eugenija, odabrao drugoga liječnika opće prakse, doktora Nocourta, brata jednoga od mojih kolega iz novina. Ne ostavljajući mu ni trenutka predaha, odlazeći k njemu barem jednom mjesečno zbog tog probadanja s desne strane, gnjavio sam ga sve dok mi nije napisao uputnice za sve moguće i zamislive pretrage, dakako, za kompletnu krvnu sliku da bi se provjerila visina transaminaza, ali i za ultrazvuk jetre u toku kojega sam, zirkajući istodobno s njim u magloviti prikaz svoje utrobe na ekranu, dok mi je on vrhom stileta prelazio preko trbuha premazana gelom, napadom liječnika čiji mi se za vrijeme pretrage pogled činio odveć hladnim, odveć staloženim, a da se iza njega ne bi krilo nekakvo pretvaranje, optuživao sam njegov pogled zbog laži, sve dok ga moje sumnje ne natjeraše na to da prasne u smijeh i rekne mi kako je rijetko da netko s dvadeset i pet godina umre od raka jetre. Te napokon za urografiju koja je bila strahovita kušnja, ponižen i gol, dulje sam od sat vremena, a nitko me prethodno nije bio upozorio na to koliko dugo traje sam pregled, ležao na stolu od ledenoga metala, kraj staklenoga zida kroz koji su me mogli vidjeti radnici što su radili na susjednom krovu, nemoćan da bilo koga pozovem jer su me svi bili zaboravili, s debelom iglom zabodenom u žilu na ruci kroz koju mi je u krv tekla ljubičasta tekućina te sam od toga u krvi osjećao smrtonosnu vrućinu, sve dok

iza paravana nisam čuo kako se liječnica vratila i sada s kolegom razgovara o tome kako je iskoristila priliku da siđe i pojede odrezak te se raspitivala o praznicima što ih je on bio nedavno proveo na otoku Réunion, pa su sve te pretrage napokon dovele do nečega zbog čega mi je laknulo, a u isto sam vrijeme bio i razočaran, jer mi je doktor Nocourt objasnio da se radi o izuzetno rijetkoj, no posve bezopasnoj pojavi s kojom se on u svojoj tridesetogodišnjoj karijeri nikada nije susreo, o bubrežnoj malformaciji, bez sumnje urođenoj, o nekakvoj zdjelici u kojoj se mogu skupljati kristalići i izazivati ono probadanje na desnoj strani, a urolog me od toga htjede izliječiti golemim količinama gazirane vode i limuna. No, čak i prije no što sam se upustio u frenetičnu upotrebu limuna, probadanje na desnoj strani, budući da sam mu sada znao porijeklo, prestadoh osjećati i ja se, za vrlo kratko vrijeme, kao prava budala, riješih svake boli.

16.

U međuvremenu mi je Eugenija savjetovala da odem do doktora Lerissona, nekog homeopata. Marina i Eugenija ludovale su za doktorom Lerissonom. Eugenija je cijele noći provodila u njegovoj čekaonici, zajedno s mužem i sinom, čekajući da, zahvaljujući Božjoj providnosti, dođe na red za pregled, okružena što ženama iz visokog društva, što odrpancima jer je za doktora Lerissona bilo pitanje časti da groficama naplaćuje po tisuću franaka za pregled, a da isto toliko vremena potpuno besplatno posveti skitnicama, pa je Eugenija do iznemoglosti zurila u vrata njegove ordinacije kamo bi doktor Lerisson pokatkad, oko tri sata ujutro, umorno im domahnuvši, ugurao cijelu njezinu malobrojnu obitelj koja je bila savršenog zdravlja i koja bi zatim odande izašla s receptima za deset žutih kapsula velikih kao bonboni od kojih je po jednu trebalo progutati prije svakog obroka, a uz to pet crvenih kapsula srednje veličine, sedam plavih tableta i gomilu granula koje je trebalo staviti pod jezik i pustiti da se otope. Zbog svih je tih lijekova Eugenijin sin zamalo umro od najobičnije upale slijepog crijeva, doktor je Lerisson

bio protiv gruboga miješanja u tok bolesti, operativnih zahvata ili uzimanja lijekova na bazi kemijskih sastojaka, imao je povjerenja u prirodnu ravnotežu i biljne pripravke, pa se tako kod Eugenijina sina razvio komplicirani peritonitis popraćen raznoraznim infekcijama zbog kojih su ga tri puta operirali te mu je od toga za uspomenu ostao krasan ožiljak od stidne kosti pa sve do vrata. Marina mi je u ekstazi govorila da je doktor svetac koji sav svoj osobni život, pa čak i svoju jadnu suprugu zanemaruje i žrtvuje radi svojega umijeća. Kada je Marina odlazila k njemu na preglede, nekih tri ili četiri puta tjedno, nije prolazila kroz čekaonicu: jedna bi je liječnikova pomoćnica, čim bi prepoznala njezine tamne naočale, uvela u salončić pored ordinacije doktora Lerissona u kojem je on izvodio svoje najuzbudljivije pokuse namijenjene samo najslavnijim pacijenticama, zatvarajući ih nage u metalne sanduke pošto bi im cijelo tijelo načičkao iglama prepunim biljnih koncentrata, koncentrata rajčice, boksita, ananasa, cimeta, pačulija, repe, gline i mrkve, odakle su potom izlazile nesigurne na nogama, zajapurene i kao pijane. Doktor Lerisson, pretrpan poslom, nije htio više primiti nijednu lakovjenu budalu. Zahvaljujući izuzetnim preporukama Eugenijinim i Marininim, napokon mi, nakon pregovora s nekom tajanstvenom tajnicom, uspije zakazati pregled za sljedeće tromjesečno razdoblje. Četiri sam sata čekao u čekaonici, okružen nenasnim fizionomijama, a kada me najobičniji pomoćnik u bijelom ogrtaču prozva po imenu, rekoh mu: „Ne, ja imam zakazan dogovor s doktorom Lerissonom.” - „Uđite”, reče mi on. - „Ne”, odvratih sumnjajući u nekakvu prevaru, „hoću razgovarati osobno s doktorom Lerissonom.” - „Ja sam doktor Lerisson, ulazite!” reče mi on i, kad uđoh, razdraženo zalupi vrata za mnom. Zbog slabosti što su je za njega osjećale Eugeniija i Marina, bio sam zamislio nekoga Don Juana. Na prvi pogled doktor Lerisson otkri što mi je, uštinu me za usnicu zureći u moje očne kapke te mi reče: „Imate česte vrtoglavice, zar ne?” Nakon mojeg odgovora koji se sam po sebi podrazumijevao, dodade: „Vi ste jedno od najspazmofiličnijih stvorenja s kojim sam se ikada susreo, možda čak i više od vaše prijateljice Marine, a ona je po tom pitanju izuzetan slučaj.” Doktor mi Lerisson objasni da spazmofilija zapravo i nije bolest, ni organska ni mentalna, već veličanstveno vrelo kojemu dinamičnost daje

nedostatak kalcija i koje je kadro da izmuči tijelo. Spazmofilija nije, prema tome, psihosomatska bolest, a određenje predmeta i mjesta bola što ga je ona u stanju izazvati, u njezinu pogledu ovisi o poluvoljnoj ili, još češće, o nesvjesnoj odluci.

17.

Budući da su ga objašnjenje o bezopasnoj bubrežnoj malformaciji, a potom i teorija o spazmofiliji uspjeli zavarati, tijelo mi je, trenutačno lišeno sposobnosti za bol, a bez sumnje žudeći za njom, počelo je ponovno kopati po sebi, u svojem najdubljem dijelu, naslijepo tapkajući. Nisam imao epileptičnih napada, ali sam u svakom času bio u stanju da se počnem doslovce svijati od bolova. Nikada nisam imao tako malo bolova kao otkada znam da imam AIDS, budno pazim na znakove napredovanja virusa, čini mi se da poznajem zemljovid stvaranja njegovih kolonija, njegovih napada i njegovih uzmarka, mislim da znam gdje se krije i gdje napada, mislim da osjećam područja do kojih još nije dospio, no ta borba u unutrašnjosti mojega tijela koja je u organskom smislu vrlo stvarna, o tome svjedoče znanstvene pretrage, za sada nije ništa, budi strpljiv, druškane, u usporedbi s nevoljama koje sam zasigurno umišljao, a koje su me podmuklo napadale. Uznemiren zbog pojave tih boljetica, Muzil me posla starom doktoru Aronu koji se bio praktično prestao baviti svojim pozivom, ali je i dalje, na dva-tri sata dnevno, dolazio u ordinaciju što ju je bio naslijedio od oca i gdje se činilo da je još uvijek sve na istome mjestu kao i prije stotinu godina, prozirnome čovječuljku koji je trčkarao između ogromnih pretpotopnih rendgenskih aparata. Doktor Aron sasluša priču o tome što me boli, zatim me pozva da prijeđem u drugi dio ordinacije gdje su se uzdizali one ogromne zglobne naprave s rukama, ručicama i prozorčićima zbog čega je ordinacija podsjećala na unutrašnjost podmornice, te da se ondje razodjenem. Bjelkasti i posve sitni čovječuljak čučnu do mojih nogu i stade mi po nožnim prstima, potkoljenicama i koljenima kuckati malenim čekićem, nalik na udaraljke na cimbalu, od čega me

po tim mjestima prođoše trnci. Potom mi ravno u zjenicu usmjeri svjetlosni snop što je dopirao iz zakrivljenoga okruglog ogledalca koje je bio sebi pričvrstio na čelo pa mi s dugačkim uzdahom reče. „Vi ste zapravo smiješna osoba.” Sjedoh ponovno kraj njegova pisaćeg stola i izgovorih mu ovu rečenicu, da, pamtim to jako dobro, rekoh mu upravo ovu rečenicu, i to 1981. godine, malo prije no što će Bill po prvi put spomenuti postojanje bolesti koja nas je već sve povezivala - Muzila, Marinu i još toliko drugih, a da mi to nismo ni mogli znati: „Poljubit ću ruke onome tko mi saopći na što sam osuđen.” Doktor Aron pogleda u neku enciklopediju, u sebi pročita jednu od natuknica pa mi reče: „Pronašao sam bolest od koje bolujete, to je prilično rijetka bolest, no neka vas to previše ne zabrinjava, to je bolest koja doduše stvara mnogo muke, ali uglavnom prolazi u kasnijoj dobi, to je mladenačka bolest koja bi vas trebala prestati mučiti oko tridesete, a najrazumljivije joj je ime dismorfobija, što znači da se vi užasavate svakog vida nakaznosti.” Napisa mi recept, zatražih da vidim što je napisao, bio mi je prepisao lijek protiv depresije: ne plaši li se da će mi to više štetiti nego koristiti? Teo koji mi je pričao o slučaju jednoga kazališnog redatelja koji je nedavno bio prosuo sebi mozak, dok je njegov scenograf spavao u susjednoj sobi, držao je za to odgovornima antidepressive tvrdeći da uglavnom oni i samo oni, sprečavajući ošamućenost, u čovjeku stvaraju euforiju potrebnu da prijeđe na djela. Izašavši iz ordinacije doktora Arona, poderah recept i odoh do Muzila da mu ispričam o tome kako je protekao pregled. On se razbjesni zbog toga što mu ispričah: „Ma nevjerojatni su ti doktorčići opće prakse”, reče, „toliko su im kod njihovih pacijenata dojadili ispljuvci i proljevi da se sada okreću prema psihoanalizi i postavljaju najluckastije moguće dijagnoze!” Malo prije no što će se bez svijesti srušiti u vlastitoj kuhinji, tokom onog mjeseca koji je prethodio njegovoj smrti, na Stéphaneovo i moje navaljivanje da pođe k liječniku zbog kašlja od kojega je počinjao ostajati bez daha, Muzil se pomiri sa sudbinom i ode starom liječniku opće prakse u blizini koji ga nakon pregleda radosno uvjeri da je savršeno zdrav.

18.

Danas, 4. siječnja 1989. godine, razmišljam o tome kako mi ostaje još točno sedam dana da ispričam povijest svoje bolesti, a to je dakako rok koji je nemoguće poštovati i koji je neizdrživ za moj duševni mir jer 11. siječnja poslijepodne moram nazvati doktora Chandija da mi preko telefona pročita nalaze načinjene nakon pretraga kojima sam se morao podvrći 22. prosinca, po prvi put u bolnici Claude-Bernard, ušavši tako u novu fazu bolesti, pretragama koje su bile grozne jer sam morao na njih otići natašte i rano, a noć prije toga gotovo uopće nisam spavao iz straha da ću zakasniti na pregled što ga je mjesec dana ranije za mene bio ugovorio doktor Chandi koji je telefonom slovo po slovo izdiktirao moje ime, adresu i datum rođenja, priznajući time javno novu fazu moje bolesti, pa sam te noći što je prethodila groznim pretragama tokom kojih su mi izvadili strahovitu količinu krvi, spavao tek toliko da sanjam kako su me raznorazni razlozi spriječili da odem na taj pregled koji je imao odlučiti o tome hoću li preživjeti, a povrh toga sam morao s kraja na kraj prijeći Pariz paraliziran djelomičnim štrajkom, a sve ovo zapravo zapisujem 3. siječnja uvečer iz straha da ću u toku noći klonuti. Divlje sam jurio prema svom cilju u želji da nikada ne stignem do njega, s užasom se sjećam toga jutra kada sam morao natašte izaći na ledene ulice po kojima je zbog štrajka vladala nenormalna uznemirenost, i otići da mi izvuku astronomsku količinu krvi, da mi u tom zavodu za javnu zdravstvenu zaštitu ukradu krv za ne znam kakve pokuse te da mi time istovremeno oduzmu posljednju zdravu snagu, pod izgovorom da kontroliraju koliki je broj T4 virus u mojoj krvi uništio u toku jednog mjeseca, da od dodatne količine mojih životnih rezervi uzmu dio što će ga poslati istraživačima, pretvoriti ga u oslabljenu sirovinu za proizvodnju cjepiva koje će nakon moje smrti spasiti druge, za proizvodnju nekakva gamaglobulina, ili će pak time u laboratoriju zaraziti nekog majmuna, no prije toga sam se morao gužvati u smrdljivoj masi pomirenoj sa sudbinom koja je bila dupkom ispunila odjeljak podzemne željeznice što je neredovito vozila zbog štrajka, odande izaći potpuno bez daha i popeti se do ulice da bih

pred telefonskom govornicom sačekao dok mlada strankinja okružena brojnom prtljagom, prema mojem mahanju kroz staklo, ne shvati u kojem smjeru treba gurnuti karticu te da zatim treba za njom spustiti poklopac, ona mi ljubazno prepusti mjesto i na hladnoći pričekala da ja završim sa slušanjem snimljene poruke Plavih taksija koja me obeshrabri, dok je za to vrijeme neki radnik iz održavanja grada Pariza, zaustavivši svoje vozilo ispred govornice, navalio na nju nekakvim raspršnim sistemom od kojeg je u unutrašnjosti sve potamnijelo i postalo plavkasto, dok sam ja po stoti put iznova slušao poruku Plavih taksija, a u želucu mi je bilo mučno od crne kave bez šećera koju mi je doktor Chandi bio dopustio da popijem, ali nikako bilo što drugo, te me, kada dospjeh do jedinoga otočića što je pokazivao malo života u unutrašnjosti bolnice Claude-Bernard koju su nedavno bili iselili pa je, na svom prolasku, zatekoh potpuno praznu i u magli, kao neku ukletu bolnicu na kraju svijeta, što me sjeti mojega posjeta Dachauu, a to je bio otočić AIDS-a po kojem su se iza mliječnih stakala kretale bijele siluete, bolničarka, slažući prazne epruvete u posudu, jednu, pa dvije, pa tri, pa jednu veliku, pa dvije male, pa ih se napokon ondje našlo cijelih deset koje će se kroz koji časak napuniti mojom toplom i tamnom krvlju, a koje su prekrivale jedna drugu kotrljajući se u posudi i tražeći mjesto za sebe, poput izbezumljenih putnika u kompozicijama podzemne željeznice kojoj je zbog štrajka poremećen vozni red, zapita jesam li dobro doručkovao, reče da sam u svakom slučaju to mogao učiniti, da sam morao, suprotno onome u što me uvjeravao doktor Chandi budući da sam se bio potrudio da ga to zapitam, te da sljedeći put moram doručkovati, rekla mi je bolničarka pitajući me iz koje ruke želim da mi izvadi krv, kao da sam u tom trenutku bio u stanju prihvatiti neki sljedeći put, užasnut, u stanju užasnutosti bliske luđačkom smijehu, no za sada je radnik iz održavanja grada Pariza bio izvana ostrugao svu maglicu s telefonske govornice pa je, prekrživši ruke, čekao da ja završim sa slušanjem poruke Plavih taksija da bi navalio na njezinu unutrašnjost, spreman da u stranu odgurne mladu strankinju koja je sada bila na redu, ali je, umorivši se, nestao zajedno sa svojim vozilom upravo u trenutku kada mi, nakon deset minuta čekanja, glas koji je pripadao Plavim taksijima, reče, a odmah se potom slušalica ponovno spusti, da nema

slobodnih kola za broj u ulici Raymond-Losserand koji na brzinu spazih u trenutku kada sam napokon dobio vezu iza stakla telefonske govornice kamo zatim pustih mladu strankinju, pa se opet spustih u podzemnu željeznicu, ovoga puta spreman na sve, s gađenjem i slabošću koji su bili bliski snazi, spreman na najgore, i to čak sa stanovitom veselošću, spreman na to da dopustim da mi netko tog jutra kao slučajno i ni za što razbije njušku ili da me neki luđak baci pod vagon podzemne željeznice u čiju se gužvu ugurah po drugi put, zadržavajući dah i podižući glavu, dišući isključivo na nos, sav u strahu zbog pomisli da sam osim svega u opasnosti da dobijem onu kinesku gripu koja je već prikovala za krevet, pisalo je u novinama, dva i pol milijuna Francuza. Odjeljak na liniji između Mairie d'Issy i Porte de la Chapelle gdje mi je doktor Chandi bio savjetovao da siđem, a mogao sam odabrati i Porte de la Villette, prije no što ću dobrih deset minuta koračati duž uske periferijske ulice, bio je gotovo prazan. Neki mi čovjek s kapom ukrašenom krznenim naušnjacima na izlasku sa stanice Porte de la Chapelle, širokim kretnjama koje su označavale kilometre, objasni kojim putem trebam poći, a kada mu spomenuh ime Claude-Bernard, jer me pitao do kojeg broja u aveniji Porte d'Aubervilliers idem, učini mi se da potpuno shvaća moj položaj i užasnu nevolju u kojoj se nalazim, jer mi se najednom obrati s nevjerojatnom ljubaznošću, obzirnom i laganom, gotovo šaljivom, zbog koje mi ona crna kava od koje mi je i dalje bilo zlo, ipak postade slađom, u prekjučerašnjim je novinama bio pročitao da je bolnica Claude-Bernard, građena još dvadesetih godina i danas u zdravstvenom smislu neprikladna, preselila u nove prostorije s izuzetkom zgrade Chantemesse kamo me doktor Chandi i bio uputio zaboravivši me upozoriti na ove okolnosti, zdanja koje je bilo namijenjeno isključivo oboljelima od AIDS-a i do daljnjega je funkcioniralo u unutrašnjosti mrtve bolnice. Preko telefona mi doktor Chandi od kojega sam zatražio upute o tome kojim ću putem, posebno u tim danima štrajka, stići do Claude-Bernarda, jer sam, kao za inat, bio zametnuo papir na koji sam mjesec dana ranije bio sve potanko zapisao, samo mi reče: „A da, ono vaše vađenje krvi, to je već sutra? Bože, kako vrijeme brzo prolazi!” Kasnije se zapitah je li tu rečenicu izrekao s namjerom da me podsjeti kako mi je sada vrijeme odbrojeno i kako ga ne smijem tratiti na pisanje pod

utjecajem nečijega tuđeg pera ili na pisanje o nečijemu tuđem peru, a ne o svojem, pa to povezah s onom drugom, gotovo obrednom rečenicom što ju je bio izgovorio mjesec dana ranije ustanovivši u mojim posljednjim nalazima nagli porast broja virusa u krvi i zamolivši me da ponovno odem vaditi krv radi ispitivanja antigena P24 koji je znak ofenzivne, a ne više latentne prisutnosti virusa u tijelu, sve to zato da bi se stavio u pokret administrativni postupak kojim se dopušta upotreba zidovudina koji danas predstavlja jedini način liječenja AIDS-a u njegovoj završnoj fazi: „Ako sada ništa ne učinimo, više u pitanju neće biti godine, nego mjeseci.” Ponovno sam za put zapitao radnika na benzinskoj crpki jer na toj aveniji bez trgovina i preplavljenoj valom vozila nije bilo nikoga kod koga bih se o tome mogao raspitati, pa u njegovu pogledu vidjeh da nalazi neku vezu, nije uspijevaao shvatiti kakvu, između lica i pogleda, grozničava ponašanja koje je tobože bilo samouvjereno i opušteno, što ga je zapažao kod svih tih ljudi u dobi između dvadeset i četrdeset godina koji su ga, u doba kada se ne ide u posjete, zapitkivali o putu prema napuštenoj bolnici. Prijedoh još jednu usku periferijsku ulicu da bih dospio do glavnoga ulaza u bolnicu Claude-Bernard na kojem više nije bilo ni vratara ni prijemne službe, već samo natpis na kojem je stajalo da se bolesnici pozvani u zgradu Chantemesse, onu čije mi je ime slovo po slovo bio naveo doktor Chandi, moraju obratiti izravno bolničarkama u toj zgradi koja se nalazi u krugu bolnice i do koje će stići ako budu slijedili put označen strelicama. Sve je bilo пусто, opustošeno, hladno i vlažno, kao opljačkano, s otrcanim plavim zastorima koji su lamatali na vjetru, koračao sam duž zabarikadiranih zgrada boje cigle na čijim su se pročeljima kočili natpisi: Zarazne bolesti, Afrička epidemiologija, sve do zgrade sa smrtonosnim bolestima, jedine osvjetljene ćelije koja je iza mliječnih stakala i dalje brujala poput košnice i gdje se bez predaha vadila zaražena krv. Putem ne sretoh nikoga osim nekoga crnca koji više nije mogao naći izlaz pa me zamolio da mu kažem gdje je najbliža telefonska govornica. Doktor mi je Chandi bio rekao da su bolničarke na tom odjelu silno ljubazne. Vjerojatno se tako ponašaju prema njemu kada srijedom ujutro dođe radi pregleda bolesnika. Krenuh hodnikom koji je bio popločan pločicama i pretvoren u čekaonicu za jadnike poput mene koji su se uzajamno odmjeravali razmišljajući o tome kako se

bolest kod drugih skriva iza lica koje izgleda zdravo, a kadšto je i puno mladosti i ljepote, dok oni, promatrajući sebe u zrcalu, namjesto vlastitoga lica vide mrtvačku glavu, ili im se pak obrnuto činilo da u tim omršavjelim pogledima mogu smjesta uočiti bolest, dok oni sami sebe pred zrcalom u svakom času uvjeravaju kako su još uvijek dobra zdravlja unatoč lošim nalazima, pa idući dalje hodnikom, iza jednoga od mliječnih stakala koja su dopirala do visine ramena, prepoznah lik nekoga čovjeka koji je bio napola okrenuo lice k meni i s kojim sam ranije imao posla te pogledah na drugu stranu, užasnut pomišlju da s tim čovjekom moram razmijeniti pogled koji bi odavao prepoznavanje i prisilnu jednakost, dok sam ja prema njemu osjećao samo prezir. Tri su bolničarke stajale zajedno u nekakvu prostoru uskom kao prostor za metle, stojeći stisnute jedna iznad druge kao u nekoj cirkuskoj točki, frenetično listajući stranice nekakva registratora i izvikujući imena, pa su onda prozvale i moje, no postoji stadij bolesti kada tajna ničemu ne služi, kada čak postaje mrska i samo smeta, a jedna je od njih spomenula svoje božićno drvce, ne treba dopustiti da nas obuzme užas pred ovom bolešću jer će ona inače sve preplaviti, to je tek kao nekakav rak, rak o kojem se sada već gotovo sve zna zahvaljujući napredovanju istraživanja. Sklonio sam se u jedan od odjeljaka za vađenje krvi, žurno zatvorio vrata za sobom i skupio se na stolici iz straha da bi čovjek kojega sam prepoznao, mogao prepoznati mene, no svaki bi čas neka bolničarka otvorila vrata da bi me upitala kako se zovem ili da bi me upozorila kako sam se smjestio u krivom odjeljku. Bolničarka koja mi je došla izvaditi krv, odmjeri me pogledom punim blagosti koji je značio: „Ti ćeš umrijeti prije mene.” Ta joj je pomisao pomagala da i dalje bude milostiva te da mi, ne navlačeći rukavice, zabode iglu ravno u žilu pošto je, kotrljajući ih vršcima prstiju, provjerila broj epruveta u posudi. Reče mi: „Ovo je vađenje krvi radi uzimanja zidovudina! Otkada se kontrolirate?” Razmislih prije no što ću odgovoriti: „Već godinu dana.” Kada je stigla do devete epruvete koju je uvukla u napravu što izvlači krv s pomoću vakuuma, reče mi: „Ako hoćete, donijet ću vam doručak, Ness kavu i kruh s maslacem i pekmezom, što kažete?” Smjesta ustadoh sa stolice, a ona me, sva ustrašena, prisili da ponovno sjednem: „Ne, sjedite još malo, blijedi ste, sigurni ste da nećete doručkovati?” Žurilo mi se da izađem

odande, jedva sam se držao na nogama, ali sam osjećao želju da potrčim, da trčim kao nikada u životu, pa i u konjskoj klaonici životinja kojoj su prerezali vrat i dalje trči sapeta oko slabina i mašući nogama u prazno. Umjetnice u guranju u prostoru za metle po službenoj mi dužnosti zakazaše pregled kod doktora Chandija za 11 sati ujutro. Našavši se ponovno na hladnoći, pomislih kako bi mi još samo trebalo da se, kao i onaj crnac, izgubim u ovoj ukletoj bolnici, ta me pomisao tjerala u smijeh, da ovdje zalutam ili padnem u nesvijest jer je ovo bez sumnje bila jedina bolnica na svijetu u kojoj bi se moglo dogoditi da ostanem satima ležati prije no što netko naiđe i podigne me. Unatoč svim naporima da se ne izgubim slijedeći put označen strelicama, ubrzo opazih da sam stigao do nekih zaključanih vrata, morao sam opet proći istim putem u obrnutom smjeru i dati se u potragu za drugim izlazom. Projuri neki motorist s kacigom koja mu je lice činila neprepoznatljivim kao u mačevaoca. Ponovno prođoh pored zgrade za smrtonosne bolesti, potom pored zgrade za afričku epidemiologiju, potom pored zgrade za zarazne bolesti, no više nije bilo nikoga tko bi me pitao za put. Još sam uvijek osjećao onu strahovitu želju za smijehom, želju da govorim, da hitno nazovem one koje volim da bih im sve ovo ispričao pa da se toga riješim. Trebao sam ručati sa svojim izdavačem i razgovarati s njime o svoti koju će mi prema mojemu novom ugovoru platiti unaprijed i koja bi mi mogla omogućiti da odem na put oko svijeta u umjetnim plućima ili da sebi prosviram glavu zlatnim metkom. U toku poslijepodneva nazvah doktora Chandija u ordinaciju i rekoh mu da me jutrošnje iskustvo gadno izmučilo. Reče mi: „Morao sam vas upozoriti, točno je sve to što kažete, ali ja to više ne zamjećujem, provodim ondje jedno prijepodne u tjednu pa moram na to gledati u što ljepšem svjetlu da bih izdržao.” Rekoh mu kako mislim da je, ako me onamo poslao, to bilo neizbježno, ali ga zapitah ne bismo li ubuduće, koliko to već bude moguće, mogli sebi prištedjeti odlaske u bolnicu pa da sve to ostane između nas dvojice. Zabrinut zbog prijetnje koja mi je izmakla prilikom našega posljednjeg razgovora, naime, da ću birati između samoubojstva i pisanja nove knjige, doktor mi Chandi reče da će u tom smislu učiniti sve što bude mogao, ali da odobrenje za upotrebu zidovudina može izdati samo nadzorni odbor. Iste večeri taj razgovor prepričah Billu,

nakon ručka s izdavačem i poslijepodneva provedena u bolnici u posjetu pratetki, a Bill mi reče: „Vjerojatno se boje da ćeš preprodavati zidovudin, na primjer, Afrikancima.” Zbog skupoće toga lijeka, u Africi radije puštaju bolesnike da skapaju, a novac upotrebljavaju za istraživanje. Toga se poslijepodneva 22. prosinca s doktorom Chandijem dogovorih da 11. siječnja ne idem na pregled, da će on platiti umjesto mene, istovremeno igrajući i moju i svoju ulogu, da bi, ako bude potrebno, dobio odnosno da bi me uvjerio kako će samo tako, prikazujući moj tobožnji dolazak i ne mijenjajući vrijeme predviđeno za pregled da bi prevario nadzorni odbor, dobiti lijek na koji računamo. Moram mu telefonirati 11. siječnja poslijepodne da bih saznao kakvi su mi nalazi pa zbog toga danas, 4. siječnja, kažem da mi ostaje još samo sedam dana da ispričam povijest svoje bolesti, jer ono što će mi 11. siječnja poslijepodne reći doktor Chandi, može u ovom ili onom smislu, premda taj smisao može biti samo nepovoljan, kako me on na to priprema, dovesti u opasnost ovu knjigu, u korijenu je sasjeci i vratiti mi brojač okretaja na ništicu, izbrisati pedeset sedam već napisanih stranica prije no što se bubanj na revolveru počne okretati.

19.

Godina je '80. bila godina hepatitisa što sam ga dobio od Julesa, a on ga je bio pobrao od nekog Engleza koji se zvao Bobo, dok ga je Bertha za dlaku izbjegla zahvaljujući injekciji gamaglobulina. 1981. je bila godina Julesova putovanja u Ameriku, u Baltimore gdje je postao Benovim ljubavnikom i u San Francisco gdje je ljubovao s Josefom, malo nakon toga što mi je Bill po prvi put spomenuo postojanje ove bolesti, osim ako mi o njoj nije govorio krajem '80. U prosincu 1981. u Beču Jules je pred mojim očima, uvečer na moj rođendan, poševio Arthura, nekoga malog plavokosog i kovrčavog masera kojeg je bio pokupio u sauni, a koji je bio krastav i imao mrlje po cijelom tijelu i u vezi s kojim sam sutradan, i to napola svjesno jer se u to vrijeme tek nekako napola vjerovalo u tu pošast, zapisao u

dnevnik: „U isto smo se vrijeme na njegovu tijelu zarazili tom bolešću. Bili bismo se zarazili i gubom, samo da smo mogli.” Godina je '82. bila godina kada me Jules u Amsterdamu obavijestio o začecu svojega prvog djeteta koje se trebalo zvati Arthur i koje je završilo u zahodskoj školjci, a vijest me o tome do te mjere pogodila da zamolih Julesa da u mojem tijelu za uzvrat uzgoji neku negativnu silu, „mračnu klicu”, rekao sam mu kroz suze te večeri u onom amsterdamskom restoranu osvjetljenom svijećama, na što on uopće nije obratio pažnju, jer sam ja sanjario o batinama, podčinjavanju i dresuri, htio sam postati njegovim robom, a povremeno je on to bio meni. U prosincu '82. godine, u Budimpešti kamo je bio stigao da se pokloni na Bartokovu grobu, dao sam da me pojebe u dupe Tom, neki američki klippan porijeklom iz Kalamazooa koji me zvao svojim djetetom. Godina je '83. bila godina Meksika, prišta u grlu i Julesoviha čvorića, a '84. godina Marinine izdaje i izdaje mojega izdavača, Muzilove smrti i želja iznesenih u Japanu u Hramu mahovine. U '85. ne nalazim ništa što bi bilo u vezi s našom pričom. Godina je 1986. bila godina župnikove smrti, 1987. godina mojega herpesa zostera, a 1988. godina neopozivoga otkrića moje bolesti iza kojeg je tri mjeseca kasnije uslijedio onaj slučaj koji me uspio navesti na to da povjerujem u spas. U toj kronologiji koja obuhvaća predznake bolesti tokom osam godina i upozorava na njih, a sada se zna da joj inkubacija traje između četiri i pol do osam godina, kako to Stéphane tvrdi, fiziološke nevolje nisu manje značajne od seksualnih susreta niti slutnje od želja kojima ih nastojim izbrisati. Upravo će mi ta kronologija biti shemom, osim kada otkrijem da njezino napredovanje proistječe iz nereda.

20.

Kada mi se u listopadu '83. godine, nakon povratka iz Meksika, duboko u grlu otvori onaj prišt, više ne znam kojem liječniku da se obratim, doktor Nocourt tvrdi da ne ide u kućne posjete, doktor je Lévy mrtav, a nakon priče s dismorfobijom više ne dolazi u obzir da

pozovem ni staroga doktora Arona ni doktora Lerissona koji bi me pokopao pod brdom kapsula. Odlučio sam se da zovnem mladoga zamjenika doktora Nocourta, a on mi je propisao antibiotike koji tokom ova tri-četiri dana što ih pijem, nisu pokazali nikakva učinka, prišt se i dalje širi, ne mogu gutati, a da mi to ne pričini groznu bol, više gotovo ništa ne jedem osim kašaste hrane što mi je svakoga dana donosi Gustave na prolazu kroz Pariz. Jules nije slobodan: oporavivši se od napadaja vrućice, prihvatio je vrlo zahtjevan posao u jednoj kazališnoj predstavi. Zbog te užarene rane koja mi razdire grlo, progoni me pomisao na poljubac što mi ga je na prostoru za ples u dvorani Bombay u Meksiku udijelila stara kurva, savršena dvojnica one talijanske glumice koja se bila zatreskala u mene, a rodila se iste godine kada i moja majka, najednom mi gurnuvši jezik duboko u grlo kao neku ludu bjeloušku i pripijajući se uza me na osvjetljenom podu Bombaya kamo me američki producent bio odvuкао radi skupljanja stada kurvi koje će nastupiti u filmu snimljenom prema knjizi *Pod vulkanom*, jednom od omiljenih Muzilovih romana, on mi je prije no što sam krenuo čak bio i posudio svoj primjerak, požutio i zgužvan. Kurve su, od onih najmlađih pa sve do najstarijih, jedna za drugom dolazile k stolu svojega gazde po imenu Mala Facia, da me izbliza pogledaju i dotaknu pa da me onda odvuku na prostor za ples, a sve to zato što sam bio plavokos. Stiskale su se uz mene smijući se ili pak čeznutljivo, kao ta kurva koja je jako zaudarala po šminki i koja mi se, poput privida, činila ponovnim utjelovljenjem talijanske glumice koja me voljela i pružala mi usne, šapćući mi da će meni dati besplatno u jednom od pregradaka na katu, a sve to zato što sam bio plavokos. Vlada je nedavno bila zatvorila starinske bordele, one bordele s unutarnjim dvorištem po kojemu promiču tijela i mračnim hodnikom obrubljenim sobičcima, što ga iz niše u dnu hodnika osvjetljava svjetlo pred blistavom Djevicom milosrđa. Te su ustanove koje je nadzirala policija, navrat-nanos zamijenjene velikim plesnim dvoranama po američkom uzoru. Imao sam nesreću da nekoliko dana ranije odem na neko mjesto na kojem se okupljaju homoseksualci što mi ga je spomenuo Julesov meksički prijatelj, pa su i dečki stajali predamnom u redu da bi me osmotrili, a najsmjeliji i da me dotaknu kao da će im to donijeti sreću. Stara je kurva otišla korak dalje od onoga što

sam bio dopustio talijanskoj glumici - bez upozorenja mi je gurnula jezik duboko u grlo pa mi se tisućama kilometara daleko njezin poljubac vraćao u sjećanje svaki put kada bih osjetio bol što mi ju je izazivao prišt da bi se još dublje zabio u nj, kao vršak užarena željeza. Stara je kurva uočila kakav je užas kod mene izazvao njezin poljubac, ispričala se, ražalostila. Vrativši se u svoj hotel u ulici Edgara Allana Poea, oprao sam jezik sapunom promatrajući se u zrcalu i fotografirao taj čudni izraz lica opustošen pijanstvom i gađenjem. Jedne se nedjelje poslijepodne, kada mi se bol činila neizdrživom te sam od obeshrabrenosti plakao pred nemoćnim Gustaveom, a nisam mogao stupiti u vezu ni s jednim od svojih liječnika, pomirih s time da nazovem stan doktora Nacieri koji mi je u to vrijeme bio prijatelj i kojega sve do tada nisam ozbiljno shvatio kao liječnika. Odgovori mi da smjesta dođem do njega, pregleda mi grlo, spomenu da bi to eventualno mogao biti rak sifilitičnog podrijetla te mi sutradan ujutru u kuću posla bolničarku koja mi izvadi krv za pretrage i uze mi bris ždrijela da bi se točno otkrilo o kojem se mikrobu ili bakteriji radi i primijeni ciljani antibiotik. Zbog djelotvornosti i ljubaznosti doktora Nacieri koji je brzo izašao na kraj s mojom boli potrudivši se, obrnuto od onoga drugog liječnika, da mi prepíše analgetike, odlučih da se ubuduće liječim kod njega pa sam, kako mu ordinacija nije bila daleko od moje kuće, dva-tri puta tjedno odlazio onamo, kao da ću svaki čas umrijeti, sve dok me bljedilo i iscrpljenost doktora Nacieri kojemu sam dodijavao neprestanim dolascima, ne natjeraše da se priberem. Sada ja počeh podizati raspoloženje doktoru Nacieru pa sam od njega izlazio sav razdragan i odlazio da se do grla najedem eklera s čokoladom ili savijače od jabuka u slastičarnici pored njegove ordinacije. Doktor mi Nacier ubrzo priznade da je napravio test na AIDS koji se pokazao pozitivnim te da je smjesta sklopio ugovor o osiguranju u slučaju oboljenja na poslu temeljem kojega bi se jednoga dana njegova bolest, neznanje u kojem smo tada živjeli u pogledu virusa dopuštalo je takve spekulacije, mogla pripisati tome da se zarazio od nekoga pacijenta te bi tako mogao dobiti visoku odštetu s kojom bi u Palma de Mallorci mogao mirno proživjeti svoje posljednje dane.

21.

U Teatro Colonial na Garibaldijevu trgu u Meksiku zapanjilo me kada sam vidio muškarce kako se međusobno tuku da bi se napili soka iz ženskoga spolovila, kako se podižu sa sjedišta i na rukama, pošto su udarili po glavi vlastitog pajdaša ili nekog starog krmka da im se ukloni s puta, vise na rubu mostića kojim su žene prolazile obasjane tankim snopom svjetlosti, birajući u gomili glavu koju će staviti između svojih razmaknutih bedara, dok sam ja sjedio po strani na jednoj od onih drvenih klupa, zastrašen i ošamućen, skupivši se u sebe i sve više srastajući s tom klupom što je dalje odmicala ta najprostačkija i najljepša predstava na svijetu, to zajedništvo muškaraca u ženskom runu, taj mladenački polet da dosegnu do njega, polet što su ga pokazivali čak i najstariji, proždirao sam ih očima dok mi je srce udaralo, gotovo sam se zavukao pod sjedište iz straha da me ne odabere neka od tih striptizeta, jer je za mene gurnuti lice u njihov trokutić značilo konačno iščeznuti s ovoga svijeta i zauvijek ondje izgubiti glavu, profesionalka je koračala u mojem smjeru podrugljivo me izazivajući, prilazila mi sve bliže, prikazujući moju užasnutost kao komičan element koji služi kao ruglo ostalim mladim ljudima, spremna da čučne ispred mojega lica i zgrabi moju kovrčavu glavu, jedinu plavokosu glavu među prisutnim gledateljstvom, te je stane grubo privlačiti sve dok mi se usnice napola ne rastvore da bi iskazale čast njezinu procjepu i ispile žeđ svih onih mladića koji su je tu bili utažili, no najednom se svjetla opet upališe, zatečena striptizeta zadržta, dohvati sa stolice ogrtač i odmagli, a razvodnici, koristeći se zvižducima umjesto udarcima biča, istjeraše ožednjele ili napojene mladiće koje je u trenutku kratkom kao blijesak njihov žar napustio poput neke optičke iluzije, poput privida sjenke, na svjetlosti na kojoj su se opet pretvarali u iscrpljene radnike, u sumornim i preuskim odijelima koji su vlastitu ženu bili sakrili na sjedištu pored svojega.

22.

Za sada tek neki neljudski umor, konjski ili majmunski umor presađen u ljudsko tijelo, u čovjeku u svakom trenutku rađa želju da se sklopljenih vjeđa od svega odvoji, pa čak i od prijateljstva, osim od vlastitog spavanja. Taj je čudovišni umor našao svoj izvor u sićušnim limfnim spremištima koja su raspoređena unaokolo mozga da bi ga zaštitila, kao neki limfni pojas, na vratu ispod čeljusti, iza bubnjića, što ga opsjeda virus, a on se iz petnih žila trudi da bi mu prepriječio put, pokazujući na očnim jabučicama iscrpljenost svojih obrambenih sustava. Knjiga se bori s umorom koji se javlja zbog toga što se tijelo bori protiv virusa koji ga napada. Snage za rad imam tek četiri sata dnevno, kada, da bih se ponovno susreo s dnevnom svjetlošću i dao se na posao, podignem goleme zastore na ostakljenom zidu koji predstavljaju potencijometar mojega sve slabijeg daha. Jučer poslije dva sata poslijepodne nisam mogao dalje, bio sam na kraju snaga, oboren na zemlju silom tog virusa čiji simptomi u prvo vrijeme podsjećaju na simptome bolesti spavanja ili pak na simptome one vrste mononukleoze koju još nazivaju i bolest ljubljenja, ali nisam htio popustiti i ponovno sam se bacio na posao. Ova knjiga koja pripovijeda o mojem umoru, pomaže mi da ga zaboravim, a istovremeno svaka rečenica istrgnuta iz mojega mozga kojemu, čim popusti onaj maleni limfni pojas, prijeti opasnost da se u njega uvuče virus, budi u meni samo još jaču želju za time da sklopim oči.

23.

Činjenica je da svih ovih posljednjih dana uopće nisam radio na knjizi, u ključnome času roka koji sam sebi bio postavio za priču o svojoj bolesti, bolno provodeći vrijeme i čekajući novu osudu ili privid osude, budući da poznajem i najsitnije pojedinosti njezina sadržaja

premda hinim da ih ne poznajem te da još uvijek, uz doktora Chandija kao suučesnika kojem sam dao do znanja da bih se rado malčice zavaravao, imam tračak nade, ali danas, 11. siječnja, što je trebao biti dan moje osude, grizem nokte jer nemam nikakva pojma čak ni o onome što već znam, naime, bezuspješno sam pokušao u ordinaciji dobiti doktora Chandija koji je jutros trebao otići po moje nalaze u bolnicu Claude-Bernard, kao što mi je to telefonom bio obećao rekavši mi prošle godine da će to pribilježiti u rokovniku za sljedeću godinu, istovremeno u svoje i u moje ime, igrajući istodobno obje uloge, ulogu liječnika i ulogu pacijenta, odnosno navodeći me da povjerujem kako će ih odigrati, usprkos svim onim bolničarkama koje su mi bile nametnule taj pregled, i to jednostavno zato što srijeda nije dan kada doktor Chandi radi u ordinaciji, a večeras još uvijek nemam te nalaze, utučen što ih ne znam uvečer 11. siječnja kao što to očekujem još od 22. prosinca, a prošlu sam noć, uostalom, proveo sanjajući da ih nisam dobio, sanjajući istu situaciju na drugi način: danas sam telefonom, kako sam vjerovao da smo se bili dogovorili, dobio doktora Chandija, ali mi on, pošto sam mu poželio sretnu novu godinu i on mi reda radi uzvratio čestitke, pun zlokobnih primisli, neljubazno kaže da ima drugoga posla, a ne samo da mene izvještava o nalazima te da bih morao pokušati da ga nazovem u neko drugo vrijeme, a ne baš u toku pregleda; u isto sam vrijeme taj njegov nehaj mogao i povoljno protumačiti jer je to mogao biti znak kako nema nikakve prijekne potrebe da se vratim u Pariz, te da samo dramtiziram i izmišljam tu parodiju s povratkom kući, u trenutku kada bi bilo prirodno da se nalazim u Parizu među prijateljima i da, kao i svaki bolesnik, odem na zakazani pregled kako bih dobio lijek, jedini lijek na ovome svijetu koji bi mogao nadvladati moju iscrpljenost; no u snu se ispostavljalo da je, ako i nije bilo prijekne potrebe da se vratim u Pariz, to bilo zato što je doktor Chandi, vidjevši najnovije nalaze, shvatio da se više ništa ne može učiniti nego pustiti da sve ide svojim tokom, nadajući se samo da će koma trajati što je kraće moguće. Prije dva dana, 9. siječnja, roditelji su mi telefonirali da me o tome obavijeste, moja sestra je rodila sina i odlučila ga nazvati Hervé, ništa ne znajući o mojoj bolesti i o mojem vjerojatnom skorom svršetku, no možda ih predosjećajući, želeći mi u posljednjem trenutku prirediti iznenađenje, rekla mi je to na

božićnom ručku kod naše pratetke Louise, dok sam ja malo prije toga u bolnici hranio našu drugu pratetku Suzannu, dodavši kako joj je na pamet pala još jedna dobra zamisao, naime, da sina nazove Hervé Guibert budući da je bila ponovno uzela djevojačko prezime, a novome ocu nije bilo posebno stalo do toga da djetetu dadne svoje ime, pa je sestra sve to govorila meni koji sam o njoj uvijek mislio kao o savršeno uravnoteženoj osobi. Ove sam posljednje dane tokom kojih sam, protivno svakom očekivanju, unatoč ultimatumu što sam ga sebi bio postavio, bio zanemario priču o svojoj bolesti, mučno proveo ispravljajući svoj prethodni rukopis nakon Davidovih izmjena, a njemu se nije nimalo svidio, dok sam ja bio zašao na njegovo vlastito područje koje je nalikovalo na sajmišnu streljanu, a zasigurno ne bih nikada ni napisao tu knjigu da nisam upoznao njega i da nisam pročitao njegove knjige, predbacivao mi je da sam nedostojan učenik i da povrh toga u mojoj knjizi, koju sam bio napisao između 15. rujna i 27. listopada, gonjen strahom da je neću moći dovršiti, vidi tek nacrt za knjigu, povlačeći po rubu tri stotine dvanaest tipkanih stranica jarosne, ogorčene crte koje mi po prvi put, u trenutku kada sam ih morao gumicom izbrisati s ruba, istinski nanesoše bol. David možda nije razumio da je mene najednom zbog najave skore smrti, bila obuzela želja da napišem sve moguće knjige, sve one koje još nisam bio napisao, uz opasnost da ih i loše napišem, najprije jednu smiješnu i zločestu knjigu, potom jednu filozofsku, te da gotovo istovremeno prožderem te knjige na suženom rubu vremena i da zajedno s njima halapljivo prožderem i vrijeme, i da ne napišem samo knjige koje pripadaju mojoj unaprijed zamišljenoj zrelosti, već isto tako, poput putokaza, i knjige što će vrlo polako dozreti, a pripadaju mojoj starosti. Umjesto toga, posljednja sam dva dana, iščekujući telefonski poziv doktora Chandija, pošto sam s kraja na kraj pregledao tri stotine i dvanaest stranica svojega rukopisa, samo crtao.

24.

Jules koji se u ovo posljednje vrijeme, po uzoru na doktora Chandija, više brinuo za moje duševno zdravlje negoli za tjelesno, u vezi sa samoćom koju sam sebi nametnuo ovdje u Rimu, dao mi je ovakav savjet: „Morao bi slikati.” Pomišljao sam na to otkako sam u umjetničkoj knjižari u ulici Ripetta, nasuprot one srednje škole pored koje ponekad prolazim, ne tumarajući, radije dopuštajući očima da se zadrže na mladićima koji živahno ulaze u nju i izlaze iz nje, više privučen tim mladenačkim dahom nego samom mladošću, radije se kupajući u toj mladosti ili dopuštajući da me ona u prolazu ponese, premda je riječ tek o kratkom skretanju u toku šetnje koja je imala drugačiji cilj, nego da nastojim stupiti u dodir s nekim od njezinih stvorenja, osjećajući ubuduće prema njima bestjelesnu privlačnost, nemoćni polet prikaze te više nikada i ne spominjući žudnju, otkako sam, stojeći u knjižari i prelistavajući nekoliko umjetničkih albuma, naletio na stranicu kataloga neke izložbe koja je bila održana u Milanu u Palazzo Reale i posvećena XIX. stoljeću u Italiji, a čija su se vrata nedavno zatvorila. Slika koju je naslikao stanoviti Antonio Mancini, prikazivala je mladog dječaka u žalobnoj odjeći, razbarušene kovrčave crne kose koja je bila u laganom neskladu s urednošću crnoga prsluka s čipkastim orukvicama, crnih čarapa, crnih cipela s kopčama i crnih rukavica od kojih je jedna bila raskopčana, rukavica na ruci koju je mladić očajničkom kretnjom bio pritisnuo na srce, dok mu je glava bila zabačena unatrag i doticala se žućkastog zida prošarana žilicama kojim je slika završavala i koji je u ukrasni obrub od lažnog mramora ucrtavao pukotinu ugašena požara, dok se ruka na kojoj je rukavica ostala zakopčana, oslanjala o zid kao da ga hoće odgurnuti snagom vlastitog zapešća, snagom vlastite boli te bol odgurnuti natrag u zid. Slika se zvala *Nakon dvoboja*, na njoj se u drugom planu, u donjem dijelu zdesna, razabirala muška košulja omaštena krvlju koja se suši, s tragom ruke koja ju je bila strgnula s tijela, viseći poput mrtvačkog pokrova, poput ovojnice oljuštene s čovjeka, na vršku mača koji se jedva nazirao. Na slici nije bila ispričana priča o predmetu kojim se slikar bavio, nego se sve završavalo, kao što se to meni uvijek sviđa, enigmom: je li mladi model bio ubojica žrtve koju su bili odnijeli izvan slike? Ili svjedok? Je li mu bio brat? Ljubavnik? Sin? Ta je izuzetna slika za mene bila početak frenetične potrage po knjižnicama i knjižarama,

kod uličnih prodavača starih knjiga. Doznadoh da ju je Mancini naslikao u dobi od dvadeset godina, da mu je model bio stanoviti Lugiello, sin neke napuljske kućepaziteljice, kojega je bezbroj puta slikao, odjevena kao pelivana, u srebrne pripijene čarape na venecijanskoj gondoli krcatoj paunovim perjem, zajedno s njegovim Pulcinellom, lukavim sanjarom, sitnim lopovom, glazbenikom koji hoda po žici, a Mancini ga je obožavao do te mjere da ga je poveo sa sobom u Pariz kada je tamo priređivao svoju prvu veliku izložbu, ali su ga roditelji uskoro natjerali da Lugiella pošalje natrag u Napulj, pa ga je ta dobronamjerna obitelj ubrzo dala zatočiti u duševnu bolnicu odakle će izaći slomljen i od tada slikati tek konvencionalne portrete pripadnika visoke buržoazije. Ponesen tim neočekivanim divljenjem, htio sam se baciti na slikanje, odnosno prepustiti se svojoj nesposobnosti da naslikam ono čemu sam se toliko divio, to jest htio sam neprestano pokušavati da po sjećanju, prema reprodukciji i prema originalu, stalno iznova slikam tu Mancinijevu sliku nazvanu *Dopo il duello* koja se nalazila u Galeriji suvremene umjetnosti u Torinu, još uvijek zatvorenoj radi preuređenja, da kroz slikanje i svoje slikarsko neznanje potražim pojedinosti koje me približuju toj slici i udaljuju od nje, sve dok je, zahvaljujući tom izopačavanju, potpuno ne upijem u sebe. No, dakako, učinio sam nešto posve drugo od onoga što sam bio predvidio te svojemu snu o slikanju konačno pristupih spuštajući se do najnižega vida slikarstva, kako mi je to savjetovao jedini slikar s kojim sam postao pomalo blizak, naime, kroz crtanje, počinjući od najjednostavnijih predmeta koje vidim oko sebe, od bočica tinte te se, prije no što se prihvatim slikanja živih lica, a možda i vlastitoga lica na umoru, dadoh na to da slikam lica zavjetnih kipića izvajanih u vosku što sam ih donio sa svojega puta u Lisabon.

25.

Mancini je dao da ga pokopaju s kistom i Epiktetovim priručnikom koji je tiskan iza djela Marka Aurelija pod naslovom *Samome sebi* u

žutom primjerku Garnier-Flammarionova izdanja što ga je Muzil, nekoliko mjeseci prije svoje smrti, bio skinuo s police u svojoj knjižnici, umotana u kruti prozirni papir poklonivši mi ga kao jednu od svojih omiljenih knjiga i preporučio mi da ga pročitam jer će me to smiriti, a to je bilo u vrijeme kada sam bio posebno nemiran i patio sam od nesanice, pa sam se čak, na savjet svoje prijateljice Coco, odlučio na liječenje akupunkturu u bolnici Falguiere gdje me neki liječnik kineskoga imena ostavljao u gaćicama u nekom slabo zagrijanom šatoru, pošto bi mi u tjeme, laktove, koljena, pazuha i prste na nogama zabio dugačke igle koje bi mi, titrajući u ritmu mogega bila, ubrzo po koži izazvale kapljice krvi koje se liječnik kineskoga imena ne bi ni potrudio da obriše, taj pretili doktor prljavih noktiju kojemu sam i dalje povjeravao svoje tijelo, premda sam ipak odustao od intravenoznih injekcija kalcija koje mi je, kao dopunsku terapiju, bio prepisao dva-tri puta tjedno, sve do dana kada ga, obuzet gađenjem, ne vidjeh kako zamrljane igle vraća u posudu s alkoholom pomiješanim s otopinom soli. Marko Aurelije, kako sam doznao od Muzila kada mi je poklonio primjerak njegova *Samome sebi*, prihvatio se sastavljanja te knjige nizom zahvala upućenih precima, raznim članovima svoje obitelji, učiteljima, posebno svakome zahvaljujući, a u prvome redu mrtvima, na onome što je od njih naučio i primio kao korisno za svoj daljnji život. Muzil koji će umrijeti nekoliko mjeseci kasnije, reče mi tada da i sam uskoro namjerava u tom smislu sastaviti pohvalu koju će meni posvetiti, meni od kojega on nedvojbeno ništa nije mogao naučiti.

26.

Prikazivanje je Marinina komada započelo dok sam ja bio u Meksiku, pa čim sam se vratio, iz govorkanja doznadoh da se radi o pravoj propasti. Marina je bila načinila gomilu pogrešaka, gradeći cijelu predstavu na izboru jedne uloge kao da je riječ o nekakvu hiru, uzaludno po cijeloj Evropi tražeći nekoga malo poznatijeg redatelja jer su oni najpouzdaniji bili ustuknuli pred apsurdnošću njezina

projekta, baš kao i slavni glumci, jedini kadri da joj uzvrćaju u tom konvencionalnom duetu posvećenih čudovišta. Najednom se katastrofe stadoše nadovezivati jedna na drugu: Marina je, zbog pijančevanja i krijući slučaj od novina, morala najuriti svoj nadomjestak za redatelja, a nadomjestak je za glumca koji je zajedno s njom nastupao, neki drugorazredni izvođač, stjecao svakoga dana sve veću vlast nad njom i nad njezinom glumom oslabljenom svim tim nepovoljnim okolnostima, upravo se u erotskom smislu uzbuđujući na pomisao da će uništiti zvijezdu koja sebi prisvaja nadarenost čije će se nepostojanje napokon jasno pokazati pri punom svjetlu, u usporedbi s njegovim glumačkim genijem ulaštenom na pravim kazališnim daskama, a ne, kao u njezinu slučaju, na stranicama ženskih časopisa. Premijera je bila čisti užas. Marina se bila izgubila u vlastitoj glumi, povrh svega zavedena taktičkim potezima svojega partnera koji namjerno nikada na pozornici nije ponavljao iste kretnje te ju je, pod izgovorom da time vjerodostojnije prikazuje silovitost u odnosu snaga između muškoga i ženskoga lika, tjelesno zlostavljao do te mjere da bi je, kada god bi je podigao u naručje, bacio na tlo iz najveće moguće visine. Marina više nije znala kojem guruu da se obrati kako bi dala barem privid suvislosti svojoj glumi, razgrađenoj time što je zamijenila redatelja, smućenoj zbog podlosti glumca koji je zajedno s njom nastupao te smrvljenoj u prah zbog njezinih vlastitih strepnji i sklonosti ludovanju. Posredstvom nekoga romanopisca koji je tada očekivao Goncourtovu nagradu što mu je bila obećana, a na koju, kako se to uvijek događa, već šest godina još uvijek čeka jer, čini se, piše samo knjige kojima je suđeno da dobiju tu nagradu, a sada je još samo kadar da, tri mjeseca prije dodjele nagrada, ironično u javnost iznosi naslove knjiga koji nemaju veze ni s kakvom knjigom budući da izdavač prekasno, kada je već pokrenuo reklamnu i novinsku kampanju za tu knjigu, opaža da iza tog naslova ne stoji nikakav rukopis, Marina je pozvala tog očajnog lukavca da se zajedno s njom prihvati istraživanja o ženskoj histeriji koje bi, vjerovala je, moglo učiniti valjanim njezin nastup. Marina je bila sama na svijetu, jadna mala raskrinkana zvijezda, izložena, nakon silnoga uspjeha što ga je postigla na filmu, svoj zloći raznoraznih ljudi koji se osvećuje za taj uspjeh kojemu su i sami pridonijeli. Otac je Marinina

sina, Richard, snimao film u pustinji, svakog joj je dana slao po jedno pismo u kojem joj je govorio o tome kako promatra zvijezde na vedrome pustinjskom nebu i o Gastonu Bachelardu kojega čita kada ne može zaspati. Marini je torbica bila puna tih zgužvanih pisama koje je neprestano iznova čitala. Upraviteljica kazališta u kojem se predstava izvodila, prije premjere joj je poklonila dijamant. Ta poslovna žena nije marila za to što se Marina u svojoj ulozi loše osjeća te što se nalazi na rubu možda nepopravljiva duševnog sloma, važni joj je bili samo ljudi koji će doći na premijeru, jedna od princeza od Monaca, neka muška baletna zvijezda i neki veliki modni kreator, svi su bili pozvani na borbu s bikovima. Njihov je pljesak bio gromoglasan, ali su im skrivene misli bile podrugljive, a glasine koje su pohitali da prošire, podudariše se s neopravdanom presudom kritike: da Marina nalikuje na izbezumljenu majmunicu koja se vrišteći baca na rešetke kaveza. Lovorike je pobrao glumac koji je s njom igrao, taj debeli prasac koji se zapravo, gledao sam predstavu nakon povratka iz Meksika, pokvareno izvlačio na nesuvislu Marininu glumu, a s njoj se pak samoj iza kulisa nije obraćao ni jednom jedinom riječju. Upraviteljica koja se sadistički rugala kritikama i vješala ih okolo po hodnicima, utješena time što je sva mjesta u kazalištu za sve predstave bila unaprijed rasprodala, stražarila je pred vratima Marinine garderobe, sprečavajući pristup prijateljima, no dopuštajući da se unutra uvuku najčudniji obožavatelji, kako bi uvećala njezinu samoću i požurila proces duševnog raspada koji će svakako silno odjeknuti u javnosti. Po završetku predstave, nakon kratkog rječkanja s upraviteljicom, odvedoh Marinu na večeru. Ne govoreći joj ni o predstavi ni o njezinu nastupu, što je iz naklonosti prema njoj bilo bolje ostaviti bez ikakva komentara, savjetovah joj da na bilo koji način prekine s tim predstavama koje će je slomiti. I sama je bila došla na tu pomisao, ali je trebalo naći načina da se izbjegne osiguravajućim društvima koja su u pripremu predstave bila uložila stotine milijuna. Marina mi reče da bi bila u stanju dati operirati slijepo crijevo, samo da izmakne propasti. Sutradan je otišla do doktora Lerissona koji joj reče da operacija slijepog crijeva nije nužna, prilikom pretraga on lako može izmisliti i pronaći neku zarazu. Prekosutra Marinu hitno prevezoše u neku bolnicu u Neuillyju, predstave se odgodiše, novine se uzbudiše zbog Marinina

zdravstvenog stanja ili pak, jer ih je na to bila podbola upraviteljica kazališta, zbog razloga njezina nestanka s pozornice, fotografi jednoga senzacionalističkog časopisa kao lešinari na silu provališe kroz vrata njezine sobe i bljeskalicama podmuklo navališe na nju, Marina se urlajući zavuče pod pokrivače, zaposliše čuvara da stoji pred njezinim vratima. Odoh joj u posjet, ponesoh sa sobom bilješke u vezi sa scenarijem što sam ga bio napisao i prema kojem je ona htjela snimati film, postupno ih je čitala i presavijene ih odlagala na noćni ormarić, zajedno smo se smijali, toga je dana, sjećam se, imala zavoje oko zapešća, rekoh joj da bih s njom kao modelom htio napraviti novu verziju portreta svete Tereze Marije Emerich što ga je bio naslikao Gabriel von Max: sva prozirna i modrikasta u kapuljači od gaze koja joj okružuje glavu poput krune prikrivajući stigme, a zapešća u zavojima, točno kao i njezina. Zapitah Marinu je li u pitanju pretvaranje radi novinara. Ne, odgovori mi, upravo je bila primila transfuziju krvi.

27.

Taj sam scenarij, dakako, bio napisao misleći na Marinu budući da sam glavni lik stvorio prema njoj, uzimajući takve elemente iz njezina životopisa kao što je krajnja neurotičnost njezina filmskoga lika, ta čas negativna, čas pozitivna opsesija da svoje lice umnožava do u beskraj, poput mrava koji za sebe gradi mauzolej poznate glumice, ili pak da tu neurotičnost zaustavi, uništi rezom škara i ubodima igala u fotografske negative, sve do simbolične tjeskobe, a u scenariju sam smislio prizor u kojem je svjetlost reflektora živu spaljuje, do srži ozračuje smrtonosnim zrakama. No, zbog osjetljive sam sličnosti između Marine i mojega lika pomislio kako upravo ona ne bi smjela igrati u toj ulozi. Ipak sam se unekoliko žacao toga da na taj način upotrijebim njezin život, a da je prije o tome ne obavijestim pa sam bio odlučio da joj ipak dadnem scenarij na čitanje, zbog prijateljskoga poštenja, a i zato da bi ona stavila svoje primjedbe. Nazvala me uvečer istoga dana kada sam joj dao ubaciti knjigu

snimanja u sandučić za pisma da mi kaže kako, osim nekih sitnica, scenarij drži sjajnim te da joj je neizostavno stalo da dobije glavnu ulogu. Silno sam se zbunio: istodobno sam bio dirnut i lud od radosti zbog Marinina pristanka jer sam tako bez poteškoća mogao započeti sa snimanjem svojega filma, a zabrinut zbog njezina prevrtljiva značaja zbog kojega bi se sve moglo zapetljati. U to sam doba u nekom članku otkrio, te i kasnije čitao o njemu u znanstvenim časopisima, neko nebesko tijelo koje su astronomi bili nedavno identificirali, neku crnu rupu, kako su je oni nazivali, neku svemirsku masu koja je upijala svjetlost umjesto da je širi, izjedala samu sebe zbog autarkijskog sustava koji sam sebe proždire pa je proždirala vlastite rubove da bi povećala svoj negativni opseg, astronomi su toj novoj crnoj rupi nadjenuli ime Geminga, kojim sam onda ja nazvao svoju junakinju. Richard, otac Marinina sina, bio se vratio iz pustinje, i on je, jasno, bio jedan od mojih uzora, pa je, kao filmski radnik i Marinin ljubavnik, postao glavni muški lik mojega scenarija koji mu dadoh na čitanje, i opet zbog poštenja, a on mi ga vrati rekavši mi kako je osjećaj da ga je netko godinama uhodio bez njegova znanja, upravo grozan, kao da je najednom otkrio mikrofon koji sam mu prije pet godina bio tutnuo u cipelu. S Marinom sam imao nekoliko radnih sastanaka u vezi sa scenarijem, natjerala me da izmijenim pojedina imena, da ponovno napišem neke prizore, da neke izbacim, a druge dodam, te je svojim pristankom i obećanjem što ga je pred svjedocima iz struke dala o tome da će svoj honorar uložiti kao udio u projektu, pokrenula proces proizvodnje filma koji, zahvaljujući njezinu imenu, uskoro nađe producenticu i nekoliko koproducenta, distributera i unaprijed sklopljen ugovor za televizijsko emitiranje. No, Marina me spriječi da tim ljudima prodam svoj scenarij, i to u trenutku kada mi je novac bio potreban da bih se oslobodio pisanja za novine kojim sam zarađivao za život, tvrdeći da nas dvoje moramo sačuvati svu svoju slobodu u vezi s tim projektom do kojega je njoj toliko stalo. Bio sam priznao Marini, jedne večeri dok sam je autobusom pratio do kazališta, pošto smo najprije uzalud tražili taksu, a vrijeme se podizanja zastora strahovito brzo približavalo, da u financijskom smislu neću moći dugo vremena sačuvati nezavisnost koju mi je ona nametala. Čudno me pogledala. Marina čiji su honorari znali iznositi i do tri milijuna, ispričao mi je jednoga dana

Richard, neprestano je od njega žicala novac, baš kao što je i od mene koji nisam imao ni novčića, posuđivala neke manje svote. Bio sam rekao Eugeniji koja je tada bila voditelj mogeg odjela, u avionu kojim smo se vraćali iz New Yorka gdje je ona od jednoga poslovnog čovjeka netom bila dobila jamstvo o financiranju nekoga kulturnog časopisa, da se neću moći uključiti u njezin tim i biti jedan od njegovih prvih boraca, kako je to ona tražila od mene, jer sam zauzet pripremama za svoj film. Više gotovo uopće nisam pisao članke za list pa kako sam bio plaćen po retku, upaduh u pogibeljnu situaciju. U toku su radnih sastanaka sa mnom moji producenti i moj distributer na papiru sklapali poslove u vrijednosti od nekoliko stotina milijuna, a što smo više novca pronalazili za financiranje mogega filma, prekoračenje se mogega računa u banci sve više povećavalo. Marina je bila izašla iz bolnice, slučaj se zataškao, Marina je namjeravala podnijeti tužbu protiv glumca koji je s njome nastupao, a upraviteljica je kazališta kanila tužiti Marinu. Ponovno je sretoh početkom ožujka, na svečanosti prilikom dodjele Oscara na kojoj se pojavila u groznoj bijeloj haljini optočenoj nizovima biserima, s bakinom punđom, šepajući na previsokim potpeticama i u pripijenoj haljini koja joj je loše pristajala, poput neke pijane Mae West, a nije joj bilo ni trideset godina, nesretno izabrana odjeća, rekoh sam sebi, u kojoj je, nakon neuspjeha u kazalištu, nužno morala dobiti još jednu pljusku, jer je suparnica koja ju je bila istisnula bez ikakve je pripreve zamijenivši u njezinoj kazališnoj ulozi, također imala mnogo izgleda u pobjedu. No, ako je Marina prisutna na ovoj turobnoj večeri, rekoh zatim sam sebi, koliko je ja poznajem, to može biti samo zato što su joj obećali da će ovu nagradu i dobiti. Iste večeri i ja dobih nagradu za najbolji scenarij, što je Muzila koji je svečanost pratio na televiziji, navelo da kaže kako sam se činio „zaista zadovoljnim”. Istina je da sam to i bio, Marina me bila povukla za sobom u gomilu paparazza i pred istim je fotografima koji su bili provalili kroz vrata njezine bolničke sobe, savršeno odigrala predstavu o svojem trijumfu, telefonirajući svojoj majci sa suzama koje su joj u svjetlosti bljeskalica jako blistale u očima, da bi s njome podijelila svoju pobjedu iz telefonske govornice restorana Fouquet's u kojem su kuhari pozirali zajedno sa mnom, opijeni prisutnošću velike zvijezde. Nekoliko sam se dana kasnije trebao ponovno vidjeti

s Marinom i večerati s njom nasamo. Preko telefona sam joj bio prigovorio što u intervjuima nikada ne spominje naš zajednički projekt, a ona me, onim svojim izmučenim, razdraženim i umolnim glasom, zamolila da se još malo strpim. Bio sam rezervirao stol u nekom indijskom restoranu, ona je preko tajnice otkazala dogovor sat vremena prije zakazanog sastanka. Kako sam je već nekoliko dana pokušavao dobiti telefonom, kasnije ju u toku večeri ponovno nazvah, ona se nikada nije ustručavala da me nazove u bilo koje doba noći, na njezin kućni broj. Telefon nije pravo ni zazvonio, a netko smjesta podiže slušalicu, začuh kako netko suzdržava dah, a kada pokušah progovoriti, slušalica se spusti. Bio sam u krevetu i najednom mi se na taj znak upozorenja na Marininu izdaju zabi kolac u trbuh, a krevet se stade okretati oko tog kolca kao neki zlobni vrtuljak što ga je Marina okretala da bi me što više mučila. Sutradan mi uspije dobiti Richarda od kojega kao veliku tajnu doznadoh razloge za Marinin odustanak: imala je neku love affair s nekim američkim glumcem koji je već bio pomalo zaboravljen, ali je bio višestruki milijarder, a u zamjenu za bračni ugovor obećavao joj je ugovor za tri filma kao zvijezdi u Sjedinjenim Državama, što je bio Marinin san. Richard me, sav nesretan, zapita što o tome mislim, a ja mu rekoh ovu rečenicu: „Prilično će se brzo odande vratiti, no kao postradala u udesu”, vrlo točno pamtim što sam rekao: „kao da se dobro opekla”. Od tada sam se, sumnjajući u Marinino sudjelovanje koje je ona, međutim, da bi sebi umirila savjest i s uobičajenom sebičnošću, bila potvrdila pismom preko svojega agenta, i to dan nakon onoga dana kada je bila izostala sa sastanka, i dalje morao dobro držati pred producentima i distributerima prema kojima sam bio preuzeo određene obaveze i pokušavati da za žensku ulogu predložim zamjenska rješenja koja se njima, dakako, nisu sviđala. Materijalno ugrožen prekoračenjem računa u banci koje se iz dana u dan povećavalo, poput bjesomučnika se držeći svojega odbijanja da se vratim pisanju za novine, što bi za mene značilo kao da u klaonici povijam šiju pred neizbježnim, odlučih u cjelini natipkati svoj dnevnik, tri bilježnice u kojima je do današnjeg dana bila izložena masa nevolja što su me bile zgrabile za grlo, da bih ga odnio izdavaču koji mi je već bio objavio pet knjiga i pregovarao o cijeni. Oklijevao sam da od njega zatražim predujam, baš kao što sam oklijevao da od

svoje producentice zatražim zajam. Muzil mi reče: „Ne upuštaj se u to da posuđuješ novac od njih, morat ćeš im platiti vlastitim mesom.” Nikada nisam bio čuo taj izričaj koji tako nesmiljeno odjeknu u meni. Nekoliko je mjeseci prije smrti Muzil navaljivao da mi posudi novaca, novac koji će mi stjecajem okolnosti biti nemoguće vratiti.

28.

Kada sam odnio rukopis svojem izdavaču, krasnom čovjeku koji mi je već bio objavio pet knjiga i od kojega sam dobivao ugovor na potpis odmah sutradan nakon što bih mu donio neki rukopis, a da pri tome nisam morao pročitati nijedan članak ugovora zato što je to bio tipski ugovor i što sam u tog izdavača mogao imati potpuno povjerenje, reče mi kako neće imati vremena da pročita ovaj rukopis jer ima četiri stotine tipkanih stranica, a uvijek je od mene zahtijevao debelu knjigu, i to roman s mnogo likova budući da su kritičari previše blesavi da bi pisali o knjigama u kojima nema čvrsto izgrađene priče, izgubljeni su i najednom više ne pišu članke, a s dobrom i dobro povezanom pričom čovjek može biti siguran da će barem napisati nekakav sažetak u novinama, kad već nisu sposobni za nešto drugo, s druge strane, tko bi bio dovoljno lud da se prihvati čitanja dnevnika od četiri stotine stranica, kada jednom bude tiskan, moglo bi ih biti i dvostruko više, a uz sadašnje cijene papira, lako bismo došli do knjige koja bi se morala prodavati po cijeni od sto pedeset franaka, a dragi moj prijatelju, tko bi za vašu knjigu platio sto pedeset franaka, ne bih htio biti grub, ali prodaja vaše posljednje knjige nije bila baš ne znam što, hoćete li da pozovem knjigovotkinju da nam pokaže brojke? U dvije je godine taj čovjek prodao blizu dvadeset tisuća primjeraka mojih knjiga, nije za njih platio ni jedan jedini redak reklame, no evo, prilike su takve da sada drščem pred njim i ne tražim čak ni predujam, nego odbitak od autorskih prava koji mi duguje, a on meni odgovara: „Oh! Idete mi na živce s tom vašom prokletom osjetljivošću! Utuvite sebi već jednom u glavu da vam ja nisam otac!”

29.

Dan nakon dodjele Oscara koju je pratio na televiziji, a nikad se ne zna, možda i zavidan što ga nisam pozvao na tu svečanost, Jules dođe k meni da me ošiša. Već se bio uvještio u tome, no te nedjelje ujutro, bez upozorenja, ništa me ne pitajući, on žrtvova gotovo sve one plave uvojke zbog kojih je moja fizionomija u ljudskom pamćenju bila toliko povezana, zbog pomalo okrugla lica, s fizionomijom anđelka, potpuno je razgolitivši i izvjavivši u njoj duguljasto i uglasto lice, pomalo ispijeno, visoka čela, s tračkom gorčine na usnama, glavu koju nismo poznavali ni ja ni drugi ljudi koji se zapanjiše otkrivši je pa me više-manje naprasito optužiše da sam ih sve do tada zavaravao ličnošću koja nije moja, a njima je bila draga, i to prvi Jules koji je prinio tu žrtvu, potom Eugenija koja u uredu našega lista stade kričati od straha govoreći da izgledam odviše zlobno, te napokon Muzil koji je, kad mi je otvorio vrata, izgledao kao da je dobio udarac maljem u želudac, pa me zamolio da mu dam malo vremena da se privikne i oporavi od šoka jer me još večer prije toga na televiziji vidio s izgledom kakav sam uvijek imao. Danas sam zadovoljan što je Muzil, točno tri mjeseca prije smrti, imao priliku da se upozna s izgledom kakav imam kao tridesetogodišnjak i koji će jamačno, samo uz malo više ispijenosti, biti izgled kakav ću imati na samrti. Sretan sam što zbog Julesova postupka nisam pred Muzilom, dok je bio živ, morao skrivati svoj pravi izgled muškarca koji će ubrzo navršiti tridesetu, jer se on toga dana, pošto se u sebi neko vrijeme borio protiv groze i otpora, pokazao dovoljno velikodušnim da prizna kako je to napokon moje pravo lice te da izjavi kako mu se u biti ono više sviđa od lica zbog kojeg me zavolio, odnosno točnije, kako drži da je ispravnije i da više odgovara mojoj ličnosti nego dražesno lišće kovrčava anđelka. Izjavi da je na kraju krajeva oduševljen žrtvom što ju je prinio Jules i od radosti stade pljeskati rukama, eto kakav je bio Muzil, taj nenadomjestivi prijatelj. U to je doba zatražio od mene da ga uputim na nekog javnog bilježnika pa mu dadoh podatke Billova

bilježnika jer je Bill nedavno bio načinio oporuku u korist mladića u kojega je bio zaljubljen, „pod uvjetom da on sam ne umre nasilnom smrću”, otklanjajući time opasnost od umorstva. Muzil se vratio zbunjen nakon posjeta bilježniku: htio je, dakako, sve ostaviti Stéphaneu, ali mu je bilježnik objasnio da bi nasljedstvo što ga jedna muška osoba ostavlja drugoj muškoj osobi s kojom nije ni u kakvu srodstvu, u poreznom smislu završilo nepovoljno po Stéphaneu, osim ako Muzil novac ne uloži u vrijedne slike koje bi se nakon njegove smrti mogle potajno prenijeti iz jednoga stana u drugi. Muzil mi toga dana reče, izgledajući onako dražesno kao uvijek kad sam odlazio od njega, a on mi, oslonivši vršak kažiprsta na usnice, slao posljednji poljubac: „A i tebi sam mislio ostaviti neku sitnicu.”

30.

Marina se preselila u Sjedinjene Države, novosti sam o njoj doznavao samo iz senzacionalističkih novina koje su donosile njezine fotografije, malo nejasne zbog snimanja teleobjektivom, s tamnim naočalama na nosu na ulicama Los Angelesa, kako se drži za ruku sa svojim ostarjelim ljepotanom, no isto tako zapazih, iako se to na fotografijama jedva vidjelo, da nikada ne skida rukavicu, malenu rukavicu od bijeloga batista, dok drži tu ruku koja mi je bila odvratna, nije mogla potpuno zavarati ni Richarda ni mene. Čekao sam odgovor o predujmu za svoj scenarij koji sam prije šest mjeseci bio predao na natječaj, u trenutku kada sam vjerovao da ću po njemu snimiti film, a sada mi je, zbog Marinina otpadništva, ishod toga natječaja bio posljednja prilika da jednoga dana realiziram taj film. Muzil kojega sam obavještavao o svim poniženjima što sam ih doživljavao, savjetova mi da pišem Marini na njezinu adresu u Beverly Hillsu, u čemu bi me ponos inače bio spriječio.

Isripovjedio mi je, možda uz neka uljepšavanja, priču o Haydnovoj *Oproštajnoj simfoniji*: radeći na mjestu skladatelja na dvoru kneza Esterhâzyja, tiranina koji je volio umjetnost, Haydn je svoju posljednju simfoniju napisao u vidu manifesta, uključujući u nju

glazbenike koji su se žalili što ih mušice kneza Esterhâzyja do kraja ljeta zadržavaju u toj palači obavijenoj maglama, sprečavajući ih da se pridruže svojim obiteljima koje ih čekaju u gradu. Simfonija je počinjala raskošno i svečano, a u njoj su se udruživala sva glazbala u orkestru čiji se broj članova malo-pomalo i na očigled smanjivao, jer je Haydn partituru bio napisao tako da iz nje sva glazbala postupno nestanu, sve do posljednje violine, uključujući u glazbu čak i dah glazbenika dok gase svijeće na stalcima te zvuk njihovih koraka dok se potajno iskradaju, a uglačani im parket koncertne dvorane škripi pod nogama. Bila je to neosporno krasna zamisao koja se istodobno mogla povezati i s Muzilovim sutonom i Marininim nestankom pa, na Muzilov prijedlog, upravo tu priču ispričah Marini u pismu na koje nikada ne dobih odgovora.

31.

Muzil se srušio u kuhinji prije dugačkoga vikenda za Duhove, Stéphane ga je ondje pronašao kako bez svijesti leži u vlastitoj krvi. Ne znajući da je Muzil upravo to htio izbjeći, držeći ga daleko od svoje bolesti, Stéphane smjesta pozva Muzilova brata koji Muzila dade prevesti u bolnicu Saint-Michel u blizini svoje kuće. Sutradan mu pođoh u posjet, u tu sobu koja se nalazila blizu kuhinjskog prolaza i zaudarala po paniranom osliću iz menze. Bilo je predivno vrijeme, Muzil je ležao gol do pasa, otkrih da ima veličanstveno, savršeno mišićavo, vitko i snažno, zlačano tijelo, s pokojom sunčanom pjegicom, Muzil se na svojem balkonu često izlagao suncu, a nekoliko je mjeseci prije no što se srušio, njegov nećak s kojim je uređivao svoju kuću na selu, ali je useljenje u nju bilo osuđeno na propast prije no što je bilo i završeno, u jednoj torbi koju sam nije mogao podignuti, otkrio utege s kojima je njegov ujak, unatoč pneumocistozu koja mu je pustošila pluća, svakodnevno vježbao boreći se protiv dijaboličnog širenja gljivice koja je osvajala njegova pluća. Muzilova je sestra izlazila iz sobe čim bih ja stigao i ostavljala nas nasamo, bila mu je donijela domaću hranu, slatko od

voća, nikada se ranije nisam s njome susreo, bila je to žena sa sivom pundom, prividno energična, ali su joj okolnosti ili pak ono što bi joj rekao drugi brat koji je bio kirurg, tjerale suze na oči, ako već nije slabilo njezinu odlučnost. Muzil je sjedio u naslonjaču presvučenom bijelim skajem i s pomičnim naslonom, pored prozora kroz koji je dopiralo sunce, u toj sobi koja je zaudarala po paniranom osliću, u tišini bolnice iz koje su svi otišli tokom duhovskog vikenda. Reče, izbjegavajući moj pogled: „Čovjek uvijek vjeruje da će o ovakvoj situaciji moći nešto reći, a eto, baš se ništa ne može reći.” Nije više nosio naočale, a u isto vrijeme kada sam otkrio kako izgleda gornji dio njegova tijela koji je bio kao u mladića i s kožom koja se tek lagano nabirala, otkrih i njegovo lice bez naočala, no ne bih o njemu umio ništa reći, nisam ga zapamtio, Muzilova slika koju uvijek izbjegavam prizvati u sjećanje, ipak mi se usjekla u pamćenje i u srce s naočalima, osim u onim kratkim trenucima kada bi ih preda mnom skinuo da protrlja oči. Zbog pada je imao malo osušene krvi na stražnjoj strani glave, vidjeh to kada se iscrpljeno uspravio da ponovno legne. Iznad kreveta su mu bili postavili držač za koji se mogao uhvatiti kada je htio leći ili ustati te mu je to olakšavalo mišićne pokrete i disanje od kojega su mu se prsa kidala i cijelo tijelo kočilo, ukrućivalo sve do nogu u isprekidanim živčanim grčevima. Još uvijek je ostajao bez daha zbog beskonačnih napada kašlja koje je prekidao samo zato da bi me zamolio da izađem iz sobe. Na noćni su mu ormarić postavili pljuvačnicu od smeđe ljepenke i bolničarka bi mu, svaki put kada bi prošla, govorila da mora iskašljavati, iskašljavati što više može, te njegova sestra koja je to bila čula od bolničarke, na izlasku ponovi, pokazujući na pljuvačnicu, da mora iskašljavati, iskašljavati što više može, a Muzila je to uzrujavalo, znao je da više ništa ne može ispljunuti. Očekivao je da će mu napraviti lumbalnu punkciju i toga se bojao.

32.

Svaki sam dan odlazi u posjet Muzilu u Saint-Michel, soba je još uvijek zaudarala po paniranom osliću, isto je jako sunce zastajalo na rubu četvrtastoga prozora, Muzilova je sestra nestajala kad bi me vidjela kako dolazim, Muzil nije pojeo slatko od voća, pljuvačnica je bila prazna, a lumbalna punkcija nije uspjela, trebalo ju je ponoviti, a to je bilo strahovito bolno, bolničarke su govorile da slijeganje kralježaka do kojega je došlo zbog godina, smeta cjevčici da prodre u unutrašnjost leđne moždine, sada kada je upoznao taj bol, Muzil ga se plašio više od svega, to mu se sada čitalo u očima, paničan strah pred patnjom koja više omeđena u unutrašnjosti tijela, nego je umjetno izazvana izvanjskim upletanjem u žarište zla pod izgovorom da će se zlo time zaustaviti, bilo je jasno da je Muzilu ta patnja odvratnija od intimne patnje s kojom se već bio sprijateljio. Kako je neuspjeh mojega filma postajao sve očitiji te je ubrzo trebao biti i službeno objavljen, osim ako ne dobijem predujam za scenarij, opet sam stidljivo počeo raditi za novine, bih pa tu i tamo napisao pokoji članak. Nedavno sam bio intervjuirao nekoga skupljača naivnih dječjih portreta, bio mi je dao katalog sa svoje izložbe pa sam ga držao u krilu zajedno s novinama koje sam nosio Muzilu, odlučih da mu pokažem album te sjedoh pored njega, a on je ležao ispružen na krevetu odbijajući neljudski napor da sjedne u naslonjač. Ubrzo naiđosmo na portret koji se zvao „Tužni dječak” i koji je očividno mogao biti Muzilov portret iz djetinjstva, premda nikada nisam vidio njegovu sliku u toj dobi: revna i melankolična izgleda, istodobno tvrdoglav i izbezumljen, zatvoren u sebe, ali željan iskustva. Muzil me iznenada zapita kako provodim dane: najednom je za njega, u njegovoj uznemirenoj svijesti, moj dnevni raspored koji je ranije praktično mogao pratiti iz sata u sat zahvaljujući našim svakodnevnim telefonskim razgovorima, postao tajnom, a to me zapita sumnjičavo, kao da je najedanput otkrio da mu je prijatelj nepopravljiva lijenčina čije mu je besposličenje odbojno ili kao da ja vrijeme provodim kao plaćenik njegovih neprijatelja, kojih ima već čitava legija, kujući protiv njega urote koje će požuriti njegovo propadanje. „Kako uopće provodiš dane?” svakodnevno mi je ponavljao, on čije je djelovanje bilo paralizirano, svedeno na pravilne pokrete oka koje je pratilo tenisku lopticu na televizijskom ekranu za vrijeme izravnoga prijenosa iz Roland Garrosa. Rekoh mu da sam se

ponovno prihvatio rukopisa o slijepcima i vidjeh mu u pogledu zastrašenu žaoku patnje jer je bio svjestan vlastite nemoći da se prihvati svojega rukopisa čiji je posljednji svezak ostao nedovršen. Od mojega prvog posjeta bolnici, točku sam po točku, kretanju za kretanjem, bilježio sve u dnevnik, ne ispuštajući ni najsitniju riječcu sve probranijih razgovora koji su u toj situaciji postali grozno rijetki. Taj mi je svakodnevni posao donosio olakšanje i gadio mi se, znao sam da bi Muzilu nanijelo silnu bol da dozna kako ja o svemu tome, o svim tim beznačajnim ponižavajućim sitnicama, poput nekog uhode, nekog protivnika, izvještavam u svojem dnevniku kojem je možda bilo suđeno, a to i jest bilo najodvratnije, da ga nadživi, da posvjedoči o istini koju bi on bio najradije bio izbrisao iz svojega života i ostavio samo dobro uglačane bridove na crnome dijamantu koji blista neproničnim sjajem, čvrsto zatvarajući u sebi njegove tajne, a taj je dnevnik lako mogao postati i njegovim životopisom te se zbog netočnosti kojima je bio nabijen u budućnosti pokazati kao tvrd orah.

33.

Pamćenje to bez sumnje preskače i nemam se volje vraćati svom dnevniku da bih danas, pet godina kasnije, sebi prištedio bol zbog onoga što mi, jer se držim preblizu njezinu izvoru, tu bol zlobno vraća, Muzila su prevezli u Pitié-Salpetriere. Kada uđoh onamo, njegova je nova soba bila puna prijatelja, no njega ondje nije bilo, čekali smo da se vrati s posljednjeg pokušaja lumbalne punkcije, krali su mu leđnu moždinu. Stéphane mu je od kuće donosio gomilu pošte, nije dopuštao Muzilu da je otvara, bacao je pisma jedno za drugim u koš govoreći mu o čemu se radi, među pošiljkama je tog dana bila jedna Matouova knjiga čiji naslov u spomen priziva na zadah lešine, Muzil je prolista dok nije našao posvetu, pa pročitao: „Taj miomiris”. U panici me zapita što to znači, a ja mu s hinjenom ležernošću odgovorih da je to pravi pravcati Matou i da se tu nema što posebno razumjeti. Neki poznanik koji se ondje našao, da bi

zataškao šutnju, stade pripovijedati o svojem odlasku na jednu izložbu u Grand Palaisu na kojoj je bila izložena neka vrlo poznata slika o kojoj je Muzil nadugo i naširoko pisao u jednom ogledu. No, Muzil se nije uspijevao sjetiti o čemu se radi, postavljao je pitanja o predmetu slike, postavši zbog opće smetenosti svjestan slabljenja svojega uma, a to je za njega bilo nešto najgore. Kada svi zajedno izađosmo iz sobe jer je bolesnika trebalo oprati, Stéphane nam u bolničkom dvorištu reče da je Muzilova bolest, do tada je to pred nama skrivao da bismo se i dalje mogli uspješno pretvarati, a i sam je taj podatak doznao tek nedavno, smrtonosna, da su mu na mozgu već pronašli nekoliko nepopravljivih oštećenja, ali da nikako ne bi bilo dobro da se glas o tome proširi po Parizu, pa naglo ode, sam i odbivši „moralnu podršku” koju su mu neki među nama bili spremni pružiti.

34.

Sutradan sam bio sam s Muzilom u njegovoj sobi, uzeh ga za ruku i dugo sam ga tako držao, kao što sam to bio već nekoliko puta učinio dok smo jedan kraj drugoga sjedili na bijelom kauču, a ljetni je dan lagano zamirao između širom otvorenih francuskih prozora. Potom pritisnuh usne na njegovu ruku i poljubih je. Vrativši se kući, sa stidom i olakšanjem oprah usta sapunom, kao da su okužena, isto onako kako sam ih bio oprao u hotelskoj sobi u ulici Edgara Allana Poea kada mi je ona stara kurva bila zabila jezik duboko u grlo. Bilo me toliko stid i toliko mi je laknulo te dohvatih dnevnik da nakon opisa svojih prethodnih posjeta, opišem i ovo. No, bilo me još više stid i bilo mi je još lakše kad sam opisao taj prljavi postupak. Kojim sam pravom sve to zapisivao? Kojim sam pravom nanosio takve rane našem prijateljstvu? I to prijateljstvu prema nekome koga sam svim srcem obožavao? Tada doživjeh, bilo je to nečuveno, nekakvo viđenje ili vrtoglavicu koja me za to potpuno opunomoćivala, koja me ovlašćivala da napravim ove sramne zapise i opravdavala ih najavljujući mi, to je, dakle, bilo ono što se naziva slutnjom, snažnim

predosjećajem, da sam za to potpuno osposobljen jer zapravo ne opisujem agoniju svojega prijatelja, već agoniju koja mene očekuje i koja će biti istovjetna njegovoj, sada je već bilo izvjesno da nas osim prijateljstva vezuje i zajednički tanatološki usud.

35.

Muzila su bili prenijeli na Odjel za intenzivnu njegu na dnu hodnika, Stéphane me upozorio da prije ulaska onamo treba dezinficirati ruke, navući rukavice i plastične navlake za cipele te odjenuti sterilni ogrtač i kapu. U sobi je za intenzivnu njegu vladao nevjerojatan metež, neki je crnac psovao Muzilovu sestru zato što je bratu krišom bila donijela hranu, bacao je na zemlju kutijice s nabujkom od vanilije govoreći da je to zabranjeno, a da je zabranjeno čak i sve ono što je bilo nagomilano na Muzilovu noćnom ormariću, zbog higijene i zbog toga da se on, bolničar na Odjelu za intenzivnu njegu, može lakše kretati, dohvati obje Muzilove knjige što mu ih je Stéphane bio donio od izdavača i koje su tek bile izašle iz tiskare, te odlučno izjavi da čak ni to ne smije biti ovdje, da su tu potrebni samo bolesnikovo tijelo i zdravstvena pomagala. Jednim me pogledom Muzil zamoli da ništa ne kažem i da izađem, a duševno je grozno patio. U bolničkom dvorištu što ga je obasjavalo lipanjsko sunce koje se pretvaralo u najgoru uvredu ovoj nesreći, po prvi put shvatih, jer nisam mogao u to vjerovati kada nam je Stéphane bio tako rekao, da će Muzil umrijeti, i to ubrzo, pa me ta izvjesnost izobličila u očima prolaznika s kojima sam se mimoilazio, moje je iskrivljeno lice otjecalo zajedno sa suzama i rasprskavalo u krikovima, bio sam lud od boli, bio sam Munchov *Krik*.

36.

Prekosutra, prolazeći hodnikom, opazih Muzila kroz staklo, ležao je sklopljenih očiju i pokriven bijelom plahtom, bili su mu napravili cervikalnu punkciju, na čelu mu se nazirao trag uboda. Dan me prije toga bio zamolio za dopuštenje da zatvori oči, a da ja nastavim govoriti ne očekujući s njegove strane nikakav odgovor, da mu govorim o bilo čemu, samo da čuje zvuk mojega glasa, sve dok se ne zamorim i da odem bez opraštanja. A ja sam mu, kao prava budala, saopćio novost koju sam bio doznao tog jutra, da neću dobiti predujam za svoj scenarij, govorio mu o toj izgubljenoj nadi, na što je Muzil samo rekao, poput sfinge: „Sve će ponovno početi 1986. godine, nakon parlamentarnih izbora.” Neka me bolničarka uhvati u hodniku reče mi da nemam prava biti ovdje bez prethodnog dopuštenja, jer nisam u rodu s bolesnikom, moram se obratiti liječniku da mi izda odobrenje, pazi se na to tko dolazi u posjet, boje se da neki lešinar ne fotografira Muzila. Mladi me liječnik zapita tko sam, u aluzijama mi reče, kao da sam savršeno upoznat sa svime o čemu on govori, što uopće nije bio slučaj: „Znate, s takvom bolešću o kojoj, da budemo iskreni, ne znamo puno, bolje je biti oprezan.” Uskrati mi dopuštenje da ga za života još jednom vidim, pozva se na zakon o krvnom srodstvu prema koji članovima obitelji daje prednost u odnosu na prijatelje, uopće nije uzimao u obzir činjenicu da sam ja jedan od bliskih Muzilovih prijatelja, došlo mi je da mu pljunem u njušku.

37.

Ni David ni ja ne uspjesmo ponovno vidjeti Muzila koji je, međutim, tražio da nas puste k njemu, potvrdio nam je Stéphane kojega smo svaki dan nazivali da čujemo novosti. U Pitié sam bio poslao pisamce za Muzila u kojem sam mu napisao da ga volim, mogao sam to i ranije učiniti, i priložio fotografiju u boji koju je Gustave snimio na balkonu hotela u Asuanu, a na kojoj me uhvatio s leđa kako promatram zalazak sunca nad Nilom, barem su pisma propuštali, da bi mi ugodio, Stéphane mi reče kako, kada dolazi u

posjet, Muzila zna često zateći s tom slikom u ruci. Sada se, objašnjavao mi je Stéphane, Muzil još izražava samo u aluzijama, kao na primjer: „Bojim se da bi se potlatch¹ mogao okrenuti protiv tebe” ili „Nadam se da će Rusija opet biti bijela.” Zbog zakona o krvnom srodstvu, pored Stéphanea čiji mu je dolazak bio na prvom mjestu, Muzilu je svaki dan u posjet dolazila i sestra od koje se, unatoč njihovoj uzajamnoj privrženosti tokom posljednjih nekoliko desetljeća, bio silno udaljio. Onaj je mladi liječnik, Muzil je ispričao Stéphaneu, noću dugo vremena provodio u razgovoru s njime. Jednoga se poslijepodneva vratih kući, neki me kolega iz novina nazva telefonom i zapita me imam li kakvih Muzilovih fotografija. Nisam shvaćao, a on briznu u plač, pa ja spustih slušalicu i sjedoh u taksu te se odvezoh u bolnicu. U dvorištu zgrade u kojoj se nalazio Odjel za intenzivnu njegu, mimoidoh se sa Stéphaneom i još nekim poznanicima, a on mi reče običnim tonom: „Idi brzo gore da se pozdraviš s njim, on te toliko voli.” Najednom me, dok sam se sâm vozio dizalom, obuze sumnja: tu je rečenicu bio rekao u sadašnjem vremenu, možda su u pitanju bile tek glasine, a u isto mi se vrijeme Stéphaneovo držanje činilo odviše običnim da bi zaista i bilo takvo, pođoh hodnikom, nije bilo više nikoga, ni čuvara ni dežurne bolničarke, kao da su svi nakon napornog posla otišli na odmor, iza stakla ponovno vidjeh Muzila pokrivena bijelom plahtom i zatvorenih očiju, a nekakva mu je cedulja bila prikačena za zapešće ili za nogu koja je izvirivala ispod plahte, nisam više mogao ući u tu prostorijicu, nisam se više mogao s njime pozdraviti, zgrabih neku bolničarku za ogrtač i odvucoh je niz hodnik: „Je li zbilja mrtav? Čujte, je li zbilja mrtav?” Nipošto nisam htio čuti njezin odgovor, pobjegao sam kao bez duše. Jurio sam preko mosta Austerlitz na sav glas pjevajući pjesmu Françoise Hardy koju sam zbog Etiennea Daho bio napamet naučio: „Pa ako odem prije tebe / sjeti se da ću biti tu / Stopit ću se s kišom i vjetrom / sa suncem i stihijom / da te neprestano milujem / Zrak će biti lagan i mlak / onako kako ti to voliš / pa ako ne shvatiš / ubrzo ćeš me prepoznati / postat ću zao / postat ću oluja / učinit ću da te zaboli i da ti bude hladno / zrak će biti očajan kao i moja bol / Pa ako ipak zaboraviš na nas / morat ću i ja ostaviti kišu / sunce i stihiju / i zaista ću te napustiti / a napustit ću i nas / Zrak će još biti tek vjetar / kao i zaborav.” Preletio sam preko

mosta Austerlitz, a u sebi sam nosio tajnu o kojoj prolaznici još uvijek nisu ništa znali, no koja će promijeniti lice svijeta. Iste će te večeri Christine Ockrent, njegova miljenica, u informativnoj emisiji Muzilu vratiti njegov jasni smijeh. Navratih do Davida, bio je s Jeanom, obojica su bili goli do pojasa i svrbjelo ih je po cijelom tijelu, bili su uzeli bijeloga praha da to izdrže, ponudiše i meni, no ja radije izadoh i produžih pjevati.

38.

Ručao sam sa Stéphaneom u nekoj pizzeriji blizu njegove kuće dan nakon Muzilove smrti. Od njega doznadoh da je Muzil umro od AIDS-a, ni sam nije ništa znao o tome sve do sinoć kada je, otpravivši Muzilovu sestru u bolnički Ured za smrtne slučajeve, u bolničkoj knjizi pročitao zajedno s njom: „Uzrok smrti: AIDS.” Sestra je zatražila da se taj podatak izbaci, da se potpuno precrta, da se, ako treba, i izbriše odnosno, još bolje, da istrgnu stranicu i prepisu je, dakako, te su knjige povjerljiva stvar, ali nikad se ne zna, možda će za deset ili dvadeset godina neki pisac životopisa u potrazi za govornarjama fotokopirati ovu stranicu ili napraviti rendgensku snimku njezina traga otisnutog na sljedećoj. Stéphane je odmah predočio jedinu vlastoručno napisanu Muzilovu oporuku koja ga je štitila od toga da mu obitelj nezvana upadne u stan, no odredbe su te oporuke bile previše općenito sročene pa prema njima Stéphane nije bio nesporni nasljednik. Umirih ga rekavši mu da se Muzil u toku tih posljednjih mjeseci savjetovao s bilježnikom i dadoh mu njegovu adresu. Stéphane se sa sastanka s bilježnikom vrati neobavljena posla: oporuka je postojala, i to, dakako, u njegovu korist, no to je bio samo nacrt što ga je bilježnik bio sastavio nakon razgovora s Muzilom koji nikada nije potpisao konačni tekst oporuke, a budući da povrh toga nije bila pisana njegovom rukom, ta oporuka nije imala nikakve pravne vrijednosti. Stéphane je morao voditi pregovore s obitelji da bi dobio stan zajedno s rukopisima koji su se ondje

nalazili, a za uzvrat je njima prepustio autorska i moralna prava koja mu po zakonu nisu pripadala.

39.

Ujutro na dan ispraćaja u dvorištu bolnice Pitié koja nije daleko od krematorija, zbog djelomičnoga štrajka javnoga prijevoza ne stigoh na vrijeme, na trgu Alésia ne nađoh taksi pa odlučih da krenem podzemnom željeznicom te tako još više zakasnih zbog dva-tri presjedanja, po sivim je uličicama stare četvrti uz Seineu koja se, kad već o tome govorim, nalazi prilično blizu Sudsko-medicinskoga instituta, te mrtvačnice zbog koje, svaki put kada onuda prođem, osjećam kao da mi komadići leda klize niz leđa, kuljala gomila ljudi nagnuvši prema dogovorenom mjestu jer je Stéphane svakako htio da osmrtnica izađe u dva dnevna lista, bojao se da će ispraćaj ispasti mršavo u usporedbi sa svečanim pogrebom drugoga velikog mislioca koji je bio umro nekoliko godina prije toga, zapravo je cijela četvrt bila okružena policijskim vozilima, a u dvorištu se kroz koje su trebali iznijeti tijelo, bilo nagomilalo toliko svijeta te odustadoh od toga da se provlačim kroz gomilu kako bih prišao bliže, propeh se na prste, neki filozof i bliski Muzilov poznanik koji se bio uspeo na neki sanduk, sa šeširovom je u ruci šaptom izgovarao tekst nekakva posmrtnog slova što ga kasnije kao poklon predade Stéphaneu. Dovikivali su mu da govori glasnije. Gomila se rasprši kad odnesoše tijelo. Pridružih se Stéphaneu i Davidu. Stéphane mi reče da sam sretan što nisam ponovno vidio tijelo, nije to bio lijep prizor. David nije htio ići na pogreb u seoce u Morvanu gdje je živjela Muzilova obitelj, plašio se da nema za to duševne snage, ja sam želio da pođe s nama, ali je on bio uporan u svom odbijanju, bio je u krivu, u odnosu je na jad tokom posljednjih tjedana taj pogreb bio prilično veseo i ugodan. Prije no što su kola krenula nekoliko je ljudi stalo užurbano prilaziti Stéphaneu, jedna mu velika glumica i Muzilova prijateljica predade ružu iz svojega vrta da je u njezino ime baci u raku, upravo u tom trenutku od Muzilova tajnika kojega sam tada prvi

put sreo, doznadoh da mu je Muzil, kada su posljednji put nešto zajedno radili, rekao da pozitivno odgovori na sve pozive koji su mu bili stigili iz cijeloga svijeta, a čiji su se datumi, ništa za to, rekao je Muzil, često preklapali, da, trljajući ruke, unaprijed se oduševljavao konferencijom na kojoj će sudjelovati u Kanadi, seminarom što će ga održati u Džordžiji i predavanjem u Düsseldorfu. Putem se Muzilov asistent, Stéphane i ja zaustavimo u nekoj gostionici i pojedosmo, bila to Stéphaneova zamisao budući da je Muzil obožavao to jelo, kobasice na žaru. Muzilova nas majka dočeka ukočeno, držeći se kraljevski i sva providna, bez ijedne suze, stisnuvši se u naslonjaču s naslonom za leđa čiji joj se gornji dio nadvijao iznad glave, pod nekom slikom iz XVIII. stoljeća, predsjedala je skupu što su ga sačinjavale žene seoskih uglednika koje su joj bile došle izraziti sućut, tjednik na čijoj je naslovnoj stranici bila objavljena Muzilova slika, bio je izložen na stoliću u sredini sobe. Muzilov nas brat provede po imanju, bila je to neosporno velika građanska obitelj iz pokrajine, najpoštovanija obitelj u selu, s uglednim likom oca kirurga u glavnom okružnom gradu. Nikada nisam mislio da Muzil potječe iz tako imućne obitelji, pa ipak, kada bi se čovjek nad time malo zamislio, sve je to bilo međusobno povezano: njegova snažno izražena štedljivost popraćena neodgovornošću u novčanim pitanjima, njegova nepovjerljivost, pa čak i sitničavost u vezi sa svim znacima raskoši koje bih ja prije shvatio kao malograđanski utjecaj. Brat koji je gotovo bio Muzilov dvojnik, pokazivao nam je veličanstveni vrt, pa u jednom trenutku obori glavu i reče: „To je neizlječiva bolest.” Povede nas u sobu u kojoj je Muzil radio kao student, bila je to najzapuštenija prostorija u kući koja se nikada nije grijala, poput vrtlarske kućice u kojoj je Muzil bio smjestio ormar za knjige i kamo je majka kasnije odlagala sve knjige što ih je on napisao. Skinuh s police jednu od njih, prvu po redu, i pročitah posvetu: „Mami, prvi primjerak ove knjige koja joj pripada po pravu i po rođenju.” Sutradan mi majka preko telefona ispriča da je na radiju slušala intervju s Muzilovom majkom koja je, sjedeći na stoličici na sklapanje, dočekivala novinare pred grobljanskim zidom, držala nekakvu konferenciju za novinare i izjavljivala: „Kada je bio malen, htio je postati zlatna ribica. Govorila sam mu, ali, mišiću, to neće ići, ti ne voliš hladnu vodu. Na to bi se silno zbunio, a onda bi mi

odvratio: ali samo na trenutak, tako bih volio znati o čemu ribica misli.” Ta je Muzilova majka svakako htjela naručiti nadgrobnu ploču na kojoj bi bilo uklesano ime ugledne ustanove gdje je Muzil potkraj života držao predavanja, na što joj je Stéphane rekao: „Ali to svi znaju”, a ona će na to: „Jasno je da svi to znaju sada, ali se čovjek ne može zakleti u to što će se desiti za dvadeset-trideset godina ako ostanemo samo pri knjigama.” Svatko od nas redom baci u raku po jedan rezani cvijet uzevši ga iz košare, a novinski su izvjestitelji svakoga od nas fotografirali u trenutku kada je bacaо cvijet u grob. Vrativši se uvečer kući, telefonirah Julesu, nije mogao dugo sa mnom razgovarati, uživao je s dvojicom momaka koje bio maloprije pokupio u nekom lokalčiću, s nekim potpuno drogiranim frajerima koji su ga pomalo i plašili. Bertha je s njihovom petomjesečnom kćerkicom bila otišla na selo.

40.

Bio sam se ponio onako kako to priliči prema prijatelju u koroti ne dopuštajući mu da se upetlja u probleme oko nasljedstva, potičući ga da radije nekamo otputuje da bi se rastresao. Bilo je predviđeno da će nam se u ovo vrijeme Muzil i Stéphane pridružiti na otoku Elbi pa smo tokom pola godine što je prethodilo Muzilovoj smrti, često sva trojica spominjali to ljetovanje. Stéphane je u to iskreno vjerovao, kao i ja, a svojim nas je riječima u kojima su se ispreplitali jasno viđenje i samozavaravanje, i Muzil uvjeravao da vjeruje u neminovnost tih praznika, sve do dana kada je trebalo početi obavljati pripreme za odlazak pa je iza mojih leđa morao priznati Stéphaneu, a on je to nakon njegove smrti ponovio meni, kako nikada nije vjerovao da će do toga putovanja doći. Zabrinut za vlastito zdravlje te zbog gotovo izvjesne mogućnosti prenošenja razornoga uzročnika koji je bio ubio Muzila, Stéphane se posavjetova s onim specijalistom s dermatološke klinike koji mu, premda sam i nije baš previše znao o tome, ali ga je htio umiriti, reče da je sigurno izbjegao pogibelj budući da se AIDS, kako se čini,

prenosi zahvaljujući prisutnosti barem dviju zaraženih spermija iz dvaju različitih izvora zaraze koje se u istom trenutku nalaze u jednome tijelu i zajedno djeluju poput detonacije. Pozvah Stéphanea da nam se pridruži na otoku Elbi, Gustave udovcu prepusti svoju sobu koji je koristio svaku priliku da jadikuje pred drugima ili, što je pobuđivalo još veću pozornost, da pobjegne iz društva usred večere te otrči i zatvori se u svoju sobu. Mene zadužiše da mu nakon četvrt sata pokucam na vrata i obuzdam bujicu suza. Stéphane koji mi najprije nije htio ovoriti, jecajući mi dobaci: „Nikada ne bih pomislio da si tako zločest, a ni Muzil to nikada nije naslutio, sve si nas prevario, ti si utjelovljena podlost, jadni Muzil, kako se samo prevario u tebi!” Rekoh Stéphaneu da se među ljudima i sam teško snalazim, da u društvenom smislu nikako ne uspijevam pronaći zlatnu sredinu između natmurene klonulosti ili agresivne euforije, ali da mi je Muzil kojemu sam jednoga dana bio izložio tu dvojbu, savjetovao da se, prije svega, oko toga posebno ne trudim: naprezanje je nešto najgore čime čovjek može mučiti prijatelje, kakav sam, takav sam i svi su to očito prihvatili budući da me vole takva kakav jesam. Na te mi riječi Stéphane zamalo izljubi ruke i nakon toga je stalno govorio da sam predivan i pred drugima opravdavao moju ćudljivost. Povjeri mi da se osjeća strahovito krivim zbog toga što mu je upravo Muzilova smrt omogućila pristup u tako krasnu kuću, punu tako lijepih muškaraca. Dakako, upravo tog ljeta rekoh Gustaveu kada se za vrijeme kupanja gol ispružio pored mene na stijenama: „Svi ćemo crknuti od te bolesti, ja, ti, Jules, svi koje volimo.” Stéphane s Elbe otputova u London gdje se povezo s nekim udruženjem za uzajamno potpomaganje između žrtava AIDS-a. Vrativši se, odlučio da u Francuskoj pokrene osnivanje slične organizacije.

41.

Prije no što će preuzeti stan, Stéphane me zamoli da ga fotografiram onakav kakav je ostao za Muzilom. Htio je da budem svjedok pri prijenosu stana te da tako načini dokument namijenjen

budućim istraživačima. Ulazeći u dvorište, zapazih da je netko posjekao bršljan na zidu što je graničio sa susjednim dvorištem i tako otjerao vrapce koji su dizali paklenu dreku svaki put kad bih onuda prolazio idući Muzilu na večeru. Ujutro dogovorenoga dana, a od njegove smrti nisam bio stupio nogom u taj stan, bio je neki sivkast dan, ali se sunce, kao nekim čudom, pojavi čim izvadih fotografske aparate. Bio sam sa sobom donio svoj mali Rollei 35 za snimanje totala, za salon s afričkim maskama i Picabijinim crtežom koji je nalikovao na Muzila, a od Julesa sam posudio Leicu za snimanje sitnijih pojedinosti: u košu je za papir bila ostala zgužvana omotnica s adresom započeta Muzilovom rukom. U četiri je mjeseca bolna odsutnost imala dovoljno vremena da se slegne na sve stvari poput prašine koju je postalo nemoguće otpuhnuti, sve su stvari već bile nedodirljive i zbog toga ih je trebalo fotografirati prije no što ih prekrije nov nered. Stéphane mi pokaza rukopise, naslagane u jednom ormaru, sami nacrti i pripreme za beskonačnu knjigu što ih autor nije bio poderao. Na sofama su se gomilali dokumenti o socijalizmu, Muzil se spremio da napiše ogled o socijalistima i kulturi, no već dok je pripremao taj projekt, povjerio mi je to u autobusu njegov asistent, nije više bio potpuno pri zdravom razumu. Stéphane je svakako htio da fotografiram Muzilov krevet koji mi ovaj nije nikada pokazao, pomno pazeći da uvijek zatvori vrata za sobom kada bi, u onim rijetkim prilikama u kojima smo večerali vani, primijetio da je ključeve ili čekovnu knjižicu zaboravio u džepu drugoga kaputića. Zapravo je Muzilova spavaća soba bila nekakva izbica bez prozora i sa slamaricom na podu, gotovo nalik na pseću kućicu, jer je on, osim prostrane radne sobe u kojoj su bile njegove knjige, Stéphaneu koji je to sebi sada predbacivao, svakako htio prepustiti najudobniji dio stana u kojem bi se on najslobodnije osjećao. Preko volje, dok me Stéphane odostraga gurao jer je u tome vidio neprocjenjivo vrijedan dokument za buduće istraživače, usmjerih aparat prema bijednom madracu koji je ležao na tlu, istina je da nije bilo dovoljno mjesta da sve „uhvatim” i iz iskustva sam znao da fotografija neće uspjeti, no začu se samo škljocaj u prazno, više nije bilo filma. Tim sam se nizom fotografija koje nikada nisam dao razviti, nego sam samo Stéphaneu dao primjerak kontaktne kopije, poput nekog vješca oslobodio od svoje opsjednutosti,

opkolivši njima podrovanu pozornicu mojega prijateljstva: nije to bio sporazum o zaboravu, već ugovor o vječnosti zapečaćen slikom. Stéphaneovo je humanitarno društvo bilo počelo raditi punom parom, pa smo posredstvom doktora Naciera, jer se i on bio u to uključio, David, Jules i ja bili među prvima koji su ga poduprli novčanim prilogom. No, nije svaki dan bilo lako, reče mi Stéphane, trebalo je imati dobre živce: „U ovom trenutku imamo na grbači jednu haićansku obitelj u kojoj svi imaju AIDS, otac, majka i djeca, možeš zamisliti kako to izgleda.” Prije no što ću otići iz stana, htio sam u knjižnici provjeriti podatke o jednoj Gogoljevoj knjizi koju sam se spremio pročitati, a Stéphane koji mi se bio približio iza leđa da vidi što radim, reče: „Ne, ne diraj Gogolja, ali uzmi cijelog Turgenjeva ako hoćeš, njega neću čitati.”

42.

Ponovno sam počeo raditi za novine. Eugenija mi predloži da s njom i njezinim mužem Albertom otputujem u Japan na snimanje novoga Kurosavina filma, bilo je to, dakle, u zimi '84. budući da moja knjiga o slijepcima još nije bila izašla, a oboje smo, Anna i ja, na jednom pločniku u Asakusi začuđeno zastali doznajući da smo, svatko sa svoje strane, bili započeli odnosno zamislili rad o istome predmetu, naime, o slijepcima. Na Annu sam bio slučajno naišao u predvorju hotela Imperial u Tokiju gdje joj je Albert bio zakazao sastanak. Hladno smo se odnosili jedno prema drugome.

Pustolovka je, poprilično omamljena od pića, dolazila ravno s trotjednoga putovanja transsibirskom željeznicom na kojem je, diljem Kine i Rusije, tamanila votku i kavijar na račun nekog aparatčika iz Vladivostoka. Prije no što je krenula na to putovanje, bio sam s njom napravio intervju, pa mi je kao ilustraciju za članak dala svoju fotografiju koju je, kad joj bilo sedam godina, snimio njezin otac, jedinstveni primjerak na koji je pazila, kako mi je rekla, kao na zjenicu srca svoga. U osam godina rada za novine nikada nisam ništa izgubio i nitko mi odande nikada ništa nije ukrao, no ovaj sam

put iz predostrožnosti grafičkom uredniku toplo preporučio da pazi na tu sliku, a potom sam isto rekao i tajnici koja je održavala vezu između uredništva i grafičkog urednika te se, valjda zbog pretjerane brige koja joj se posvećivala, glasovita fotografija izgubila. U svojim je zahtjevima da joj je vratim Anna bila prilično neugodna, išla je čak dotle da mi počne prijetiti, a ja sam bio naglavce prevrnuo pet katova zgrade našega lista u nadi da ću je pronaći. Rekla mi je: „Samo se vi i dalje nadajte, ali ja zahtijevam da mi vratite tu fotografiju.” Išla je tako daleko da se, dan prije odlaska, pojavila na vratima mojega stana s namjerom da me ispsuje. Ostavio sam je pred vratima, zalupivši joj vrata pred nosom jer je njezina indiskrecija bila opće poznata. U međuvremenu mi je osoba koja je bila potajno uzela album u koji je grafički urednik nesrećom bio stavio sliku da je skloni na sigurno, zbog grižnje savjesti vratila fotografiju; kradljivac ili kradljivica jednostavno je, nakon mjesec dana međusobnoga optuživanja, vratio knjigu u kojoj je bila slika, u moj pretinac. Tu dobru vijest saopćih Anni čim je ponovno vidjeh u predvorju hotela Imperial u Tokiju, a rospija ne nađe ništa bolje nego mi reče: „Dobro ste se izvukli.” Odlučih da se prema njoj odnosim sa snobovskim prezirom, no ona se i dalje lijepila uz našu malenu skupinu koju smo sačinjavali Eugenija, Albert i ja. Jedne večeri u Asakusi, u glavnoj uličici koja vodi do Hrama, između limenih dućančića u kojima su se prodavali slatkiši, lepeze, češljevi, žigovi i pečati od pravoga ili lažnoga dragog kamena, dok su Eugenija i Albert zaostali u nekoj trgovini s natikačama, Anna i ja krenusmo dalje prema pagodi, sve do bakrenoga kotla u čije su pare uranjali hodočasnici da njima, kao nekim sapunom načinjenim od dima, protrljaju obraze, čelo i kosu. S obje su se strane protezale tezge sa sićušnim ladičicama koje su vjernici nasumce izvlačili otkrivajući u njima papirnati svitak na kojemu je bilo zapisano nečitljivo proročanstvo pa bi ga onda odnijeli jednome od dvojice budističkih svećenika koji su, držeći se svaki s jedne strane žrtvenika sa zlatnim Buddhom zaštićenim staklenom pločom, služili obred stojeći iza dasaka što su podsjećale na kolodvorsku prtljažnicu, da im odgonetnu tajanstveni zapis u zamjenu za žrtveni prinos. Ako je proročanstvo bilo povoljno, vjernik bi ga kroz prorez u staklu ubacio pred Buddhine noge, zajedno s jenima koji će pripomoći njegovu ostvarenju. Ako je pak bilo

nepovoljno, vjernik bi ga prepuštao vremenskim nepogodama pričvrstivši ga na bodljikavu žicu, kantu za smeće ili neko drvo kako bi se rastočio, ostavljen tako na milost i nemilost paklenim silama. Tako smo u Kiotu oko hramova naišli na golo drveće koje je šušalo bijelim papirnatim svicima, a mi smo izdaleka mislili da su to tradicionalna trešnjeva stabla u cvatu. Anna i ja upravo smo bili ušli u asakuški hram; najednom, ustobočivši se ispred nekoga svetohraništa u obliku piramide u kojemu su treperila neka svjetlašca, Anna mi pruži sićušnu svjećicu i reče mi: „Zar nećete ništa poželjeti, Hervé?” U toj sekundi odjeknu gong, gomila žurno stade izlaziti, zlatni Buddha poče tamnjeti u svojoj svjetlucavoj krletki, željezni se zasun sa zveketom spusti spajajući oba krila monumentalnih dveri, nismo imali vremena izaći i postade očito da smo ostali zatvoreni u hramu. Neki nas svećenik pusti van kroz malena stražnja vrata koja su vodila ravno do nekakva sajmišta. Bio sam prekinut u izricanju želje, no to je bila samo kratkotrajna odgoda, a ovaj je čudni događaj zapečatio prijateljstvo između Anne i mene. Krenusmo, dakle, u Kioto gdje nas ona upozna s Akijem, slikarom koji se bio vratio u zavičaj za sedamdeseti očev rođendan i koji nas provede kroz grad te nas odvede da vidimo Zlatni paviljon. Ljudi su nam u Tokiju bili preporučili da odemo do Hrama mahovine, no za to je trebala preporuka neke ovdašnje osobe i trebalo se predbilježiti na ograničenom popisu koji je čovjeku davao pravo na jedan posjet mjesečno. Hram mahovine nalazi se podalje od središta grada, u seoskim područjima oko Kiota. Bilo je hladno i sunčano jutro, a desetak je nas pred rešetkastim vratima čekalo da budistički svećenik dođe po nas, najprije jedno po jedno usporedi naša imena s imenima navedenim u ispravama, a potom nas odvede do prozorčića gdje nam oduzeše sve što smo imali sa sobom. Pošto smo se izuli i u čarapama prešli preko dvorišta posuta šljunkom koji je bio ledeno hladan, uđosmo u veliku prostoriju koja je bila isto tako ledena i u kojoj je golemi bubanj stajao u blizini žrtvenika, desetak pribora za pisanje bilo poredano na tlu ispred jastučića, s kistovima, tušem u štapićima koji treba otopiti u vodi i zdjelicama za njegovo miješanje, a na stolu su bili poslagani komadi pergamenta na kojima su se jasno vidjeli složeni filigranski znakovi koji su tvorili, reče nam Aki, riječi što su čak i njemu bile nerazumljive, no koje su

naposljetku, zahvaljujući svojem broju i načinu na koji su bile složene, sačinjavale molitvu, obrednu i tajanstvenu molitvu Hrama mahovine koju su nas redovnici, prateći nas monotonim ritmičkim udaranjem po bubnju, prisiljavali da u sebi do kraja izgovorimo ako želimo da nam se dopusti pristup u čudesni vrt mahovine i da zaslužimo ljepotu prizora koji ćemo tamo vidjeti, krasopisom iscrtavajući što smo ljepše mogli svaki od znakova molitve, ponovno ih iznalazeći, premda ih nismo razumjeli, tako što smo tušem, što smo pomnije mogli, popunjavali prazan prostor između filigranskih crteža. Albert, Eugenijin muž, glasno psujući odbaci svoj pergament: budistički su svećenici razbojnici, ucjenjuju nas, hladno je da crkneš od hladnoće, a treba barem dva sata, računajući dobrih pet minuta za jedan znak, da bi se izašlo na kraj s ovom žvrljotinom koja je, ako uopće nešto i jest, obična svinjarija, osim toga čovjek dobiva strahovite grčeve i trnce u nogama ako sjedi tako na podu, pa izađe iz dvorane i odreče se pristupa u vrt mahovine. Anna i ja, sjedeći jedno pored drugoga, dopustismo da nas uvuku u igru, nadmećući se u pomnom precrtavanju znakova, što smo pomnije i točnije mogli, nastojeći da ništa ne zapackamo. Aki nam je bio objasnio da na kraju, kad jednom prepíšemo molitvu, iznad njezina teksta moramo ispisati svoje ime i želju, ostaviti papir na tijesku ispred žrtvenika jer se posao redovnika u Hramu mahovine sastoji u tome, upravo tome i posvećuju svoj život, da mole za ispunjenje želja što ih ondje ostavljaju rijetki neznanci. Nakon dva sata mukotrpnoga rada, u stanju krajnje usredotočenosti zbog koje više nisam osjećao grčeve i vrijeme mi se činilo kraćim, došao je trenutak da iznesem svoju želju, svoju odgađanu želju koja se neće utrnuti zajedno sa svijećom za koju će biti pričvršćena. No, zbog Annine sam se radoznalosti bojao da će ona pročitati što sam napisao pa je lukavo šifrirah, te se nagnuh preko njezina ramena da otkrijem što je ona poželjela. Bila je napisala: „Ulica, opasnost, pustolovina”, potom je precrtala riječ 'pustolovina', a mene više nije zanimalo čime ju je zamijenila. U šiframa napisah svoju želju, želju da Jules i ja preživimo, a Anna me smjesta zapita za njezino značenje. Tada nam dopustiše da uđemo u prekrasni vrt mahovine.

43.

Mrzio sam Marinu. Ona je u Sjedinjenim Državama bila snimila film, novine su prenosile tračeve o tome da se udala, a potom o raskidu s mužem i o povratku. Jedne večeri kada me Hector bio pozvao na večeru u restoran Quai Voltaire, pošto ostavismo ogrtače u garderobi, natkonobar mi dadne znak da pođem za njim, siđem za njim niz tri stepenice i uđem u dvoranu smjesta naletim na Marinu kako sjedi za stolom u pregratku u dnu dvorane s tamnim naočalima na nosu, sučelice nekom mladom muškarcu, baš pored stola za koji me natkonobar poziva da se smjestim, pa kad sam sjeo na klupicu, ustanovim da me od Marine odvaja pregradni zid, ali da nam zrcalo na suprotnom zidu, podjednako udaljeno od svakoga od nas, dopušta da vidimo jedno drugo, i to samo jedno drugo. Kada sam u ovom restoranu ponovno naišao na Marinu, nakon dvije godine šutnje i izdaje, nekoliko mi misli proleti kroz glavu, pretpostavke o tome kako bih se trebao vladati prema njoj koje se smjenjuju onako brzo kao kao što se okreće kuglica na električnome pisaćem stroju: da odem do nje i odvalim joj šamar, što me neodoljivo privlači, ili da je nježno poljubim, što me isto tako neodoljivo privlači, da smjesta pobjegnem ili da naprotiv smognem snage i mirno nastavim razgovarati s Hectorom, kao da se ništa ne događa. Odmjeravanje snaga s Marinom potraja nekoliko minuta. Za susjednim se stolom zapažaju znaci popuštanja. „Nije vam dobro?” pita mladi muškarac koji bi očividno mogao biti moj dvojnik, filmski sanjar, redateljski šegrt koji dopušta da ga zvijezda ovako vuče za nos. Nije dobio odgovora pa će opet: „Hoćete li skoro na odmor?” Najednom se uz veliko komešanje susjedni stol pomakne i ja, skrenuvši na sekundu pogled s Hectora koji nije ništa primijetio, vidim Marinu kako svom brzinom juri van iz restorana, a mladi muškarac sav smućen krene za njom, spotakne se o stepenicu, uz ispriku tutne natkonobaru u ruku novčanicu od dvjesto franaka i zaplete se u zastor koji visi na vratima kao zaštita od propuha. Okrenem se prema susjednom stolu na kojem leže zgužvani ubrusi i stoji tek načeta boca vina, bili su pri predjelu, dobio sam igru. Nekoliko mjeseci kasnije, jedne me noći

nejasni Marinin glas istragne iz omamljenosti izazvane lijekovima za spavanje, pa mi veli: „Uskrsnula sam.” Unatoč Temesti, dovoljno sam priseban da uzvratim: „Trebala li to dati na sva zvona?” Ona odvrća nešto blagonaklono, kao: „Ma ne treba, Hervé.” Kažem joj: „Ružno si se ponijela prema meni.” A ona će: „Nije to ništa prema onome kako sam se ponijela prema Richardu.” Na te halucinantne riječi spustim slušalicu. Kad se probudim, sjećajući se da sam joj prije toga rekao: „Šaljem ti poljubac, Marina”, čini mi se da sam primio odrješenje s onoga svijeta. Poslijepodne mi dostavljač iz Dalloyaua donese dva čokoladna zvona, jedno veoma veliko, a drugo sasvim malo, bez ikakve poruke, a Uskrs je bio nedavno prošao. A nekoliko mjeseci kasnije, kada sam s Henrijem trebao ručati u Village Voice, malo sam uranio, bio sam sâm u restoranu pa sam se smjestio za jedan stol i čitao. Henri stiže, još nije ni zauzeo mjesto, kadli iza njegovih leđa, dohujavši kao vihor iz dna restorana gdje je nisam bio opazio, dojuri Marina s tamnim naočalima na nosu i dugačkom kosom kao u Barbike što joj seže do struka, a za njom Richard koju je prati kao sjena, oboje nečuveno uzbuđeni. Kada sam ih vidio, krv mi u sekundi isteče iz tijela kao iz epruvete, sledim se od glave do pete, problijedim, a zabrinuti me Henri zapita što mi je. Marinina je pojava grozno djelovala na mene, kao da sam vidio prikazu, sablast. Vrativši se kući, uzmem pero u ruku da napišem Marini kako sam maločas zapravo vidio sablast ljubavi koju sam ranije osjećao za nju, a isto tako i sablast našega mladenačkog prijateljstva koje je ona svojim hirovima uništila. Jedva što sam završio pismo, kad zazvoni telefon, javlja se Jules i kaže mi: „Jesi li čuo što se dogodilo s Marinom? Izgleda da ima leukemiju, kosa joj je potpuno opala, ide na kemoterapiju...” U mojem se pismu više puta spominjala riječ 'krv'. Mogao bih Julesov telefonski poziv shvatiti kao znak kojim me sudbina upozorava da ne pošaljem pismo, ali sam toliko kivan na Marinu da iz čiste zloće smjesta silazim da joj pošaljem to pismo što ga glasine potvrđuju, a kasnije će mi biti lako tvrditi kako je Julesov poziv došao tek kad sam ga poslao. No, sutradan me obuze grižnja savjesti pa mi odlanu kad Marini poslah drugo pismo koje je trebalo opovrgnuti sve što sam joj bio napisao prije toga.

44.

Govorkanja koja se šire o Marini, postaju sve gora i dolaze sa svih strana: ona sada ima AIDS, doznao sam to od svojega masera, a on od nekoga primariususa kojeg poznaje. Jednoga dana neki prenosilac obavijesti širi glas da ga je dobila od svojeg brata, malog džankija, s kojim se zajedno fiksala, a sutradan drugi izvor obavijesti uvjerava ljude da se zarazila prilikom transfuzije krvi, dok ga je pak, prema odjecima s treće strane, pobrala od svojega Amerikanca koji ne vrijedi ni pišljiva boba i povlači se po svim tulumima na koje stigne, i tako dalje. Vijest je o Marininom AIDS-u koja je mene razveselila, moram to sada priznati, ne kao glasina, već kao istina, i to ne toliko zbog sadizma koliko zbog pričina da nas dvoje za koje su neki tvrdili da smo kao brat i sestra, konačno povezuje zajednička sudbina, naposljetku procuri u novinama, na radiju javiše da je primljena u neku marsejsku bolnicu, a zbog jednoga se brzojava iz agencije France Press njezina smrt pojavila na dalekopisačima svih redakcija. Vidio sam Marinu kako zadihana, progonjena bježi sve do Marseillea da bi se ukrcala na brod koji plovi u Alžir gdje joj se bio rodio otac i gdje će je, kao i njega, prema muslimanskim običajima, zamotanu u trostruku plahtu pokopati u golu zemlju. Opet sam vidio njezinu dugu umjetnu kosu kao u Barbike. Opet sam vidio njezina zamotana zapešća u američkoj bolnici neposredno nakon transfuzije. I nikada nisam Marinu toliko volio. Ona pohita te se, uz podršku svojega odvjetnika, pojavi u televizijskom dnevniku u 20 sati da presiječe sve glasine i izjavi, dokazujući to i liječničkom potvrdom, da nije bolesna, ali da joj je u isto vrijeme žao što napušta tabor bolesnih te se time priključuje taboru potpuno zdravih osoba. Nisam te večeri vidio Marinu na televiziji, a o tome da će se pojaviti na televiziji doznao sam iz dnevnih novina pa me unaprijed duboko razočarala tim svojim demantijem. Bill koju ju je gledao, reče mi da je djelovala kao potpuno zrela za ludnicu. Divlji mi Matou, a on nije osoba koja će nekoga samo tako ovjenčati lovorom, naprotiv reče da je ta Marinina pojava u dnevniku od 20 sati bila najsnažniji televizijski doživljaj u njegovu životu. I tako sam ja bio bolestan, a ona to nije znala, dok je

ona bez sumnje bila uistinu dobroga zdravlja, te sam malo-pomalo, izdaleka, polagano sam sebe preodgajao u pogledu svojih osjećaja prema Marini, premda je ona snimala neke druge filmove, a ne one za koje bih ja volio da ih je snimila, dok je ona sa svoje strane, siguran sam, čitala moje knjige koje su bile drugačije od onih za koje bi ona voljela da sam ih napisao.

45.

Stéphane se sa svom žestinom uključi u rad udruženja koje je bio osnovao te taj posao, to svakako treba reći, dade potpuni smisao njegovu životu nakon Muzilove smrti, a Muzilov nestanak ili život nakon njega omogućíše mu da potpuno shvati svoje duševne, intelektualne i političke sposobnosti koje su do tada životarile u Muzilovoj sjeni i u okviru njegove cjelovitosti te završavale u neurotičnoj dokolici kojoj bi znao doskočiti beskonačnim telefonskim razgovorima što su izbezumljivali Muzila, započetim i nikada dovršenim člancima, a sve to u neopisivoj zbrci. AIDS se za brojne ljude pretvorio u smisao društvenog postojanja, u nadu da će steći položaj i javno priznanje, posebno za liječnike koji se ti putem pokušaje izdići iz dosadne svakodnevice u ordinaciji. Doktor Nacier koji se bio pridružio Stéphaneovu udruženju, učlani u nj svojega prijatelja Maxa koji je ranije radio sa mnom u novinama, a za kojega je Muzil govorio da nalikuje „na unutrašnjost divljeg kestena”. Doktor Nacier i Max tvorili su vraški par, ono što neki nazivaju zločinačko udruženje. Mislim da se Stéphane zaljubio u njih obojicu, a posebno u unutrašnjost divljeg kestena, pa mu Max i doktor Nacier postadoše glavni pomagači. Ujedno im je Stéphane stalno ponavljao istu pjesmicu: „Uskoro ću sve prepustiti vama, postavio sam stvari na svoje mjesto, a sada imam drugih poslova, nezgodno mi je da se pojavljujem na televiziji, molim vas da vas dvojica idete umjesto mene...” Zapravo je Stéphane izmislio Maxovu izdaju i izdaju doktora Nacieru isto onako kao što stari ljudi upravo bolesno uživaju u tome da izmišljaju pohlepu svojih nasljednika pa ih zavaravaju pričama o

basnoslovnim stvarima, kao što su neka izuzetna dijamantna ogrlica ili ormar za stolno posuđe, da bi to onda u posljednjoj minuti ostavili svojem maseru ili pometaču ulica. Kako sam se ja u to doba družio i sa Stéphaneom i s doktorom Nacierom, zabavljalo me kada mi je prvi malo zatim rekao: „Čini mi se da njih dvojica imaju velike ambicije i da će njihova pohlepa brzo izaći na vidjelo”, a drugi: „Moramo izaći na kraj s dvije nevolje, s AIDS-om i sa Stéphaneom.” Jedina zafrkancija koju smo David i ja sebi dopustili da izvedemo na Muzilov račun, a on bi nedvojbeno bio trljao ruke zbog našeg makjavelizma, bila ja kada smo se potrudili da preko njega obavijestimo Stéphaneu o svim pokušajima rušenja s vlasti i puča što ih zajedno s Maxom snuje doktor Nacier koji je meni sve to posve bezazleno povjerio. Tako je Stéphane uspio pripremiti glasanje kojemu je cilj bio da onemogući ambiciozni par. Max napisao Stéphaneu presudno pismo u kojem mu reče da zbog njega „udruženje ostavlja previše homoseksualan dojam”. Nekoliko mjeseci pošto se otarasio divljeg kestena, premda se u isto vrijeme zbog njega osjećao smrtno ranjenim, sretah Stéphaneu na ulici i on mi dobaci: „Nemoj mi reći da se još uvijek liječiš kod doktora Nacier, to bi me silno ražalostilo!” Ne rekoš mu ime svojega novog liječnika koji je također bio jedan od njegovih pobočnika. David je tvrdio da će se Stéphane bez sumnje od očaja objesiti onoga dana kada bude pronađen lijek protiv AIDS-a. Ponovno posjetih staroga prijatelja, psihijatra koji je radio u Stéphaneovu udruženju i koji je, kako mi je objasnio, iznašao dobar način da razgovara s oboljelima od AIDS-a, rekao bi im: „Nemojte me uvjeravati u to da, prije no što ste oboljeli, u ovom ili onom trenutku, niste priželjkivali smrt! Psihički su faktori presudni u izbijanju AIDS-a. Zvali ste smrt i ona je došla.”

46.

Muzil se u posljednjim danima prije smrti, trudio da diskretno, bez naglih promjena, udalji od sebe biće koje je ljubio, i to do te mjere da je, zahvaljujući nekom svom nevjerojatnom refleksu, nesvjesnom

osjećaju, štedio to biće u trenutku kada je sve što je pripadalo njegovu vlastitom biću, sperma, pljuvačka, suze, znoj, u to se doba nije baš sasvim točno znalo, bilo postalo u visokoj mjeri zaraženo, nedavno sam to doznao od Stéphanea kojemu je bilo stalo da mi kaže, možda je to bila i laž, kako on nije seropozitivan, da je izmakao toj pogibelji, a s druge se strane, malo nakon toga što mi je otkrio prirodu Muzilove bolesti o kojoj ni sam sve do tada nije ništa znao, hvalisao da se u bolnici bio uvukao u njegov krevet kad je već bio na umoru i vlastitim mu usnicama grijao različite dijelove tijela, toga tijela koje se već čitavo bilo pretvorilo u otrov. To Muzilovo junaštvo nisam uspio ponoviti u vezi sa Julesom ili pak Jules nije uspio tako postupiti u odnosu na mene, a nijedan od nas to nije uspio u odnosu na Berthu, no još uvijek gajim nadu da su djeca, ili barem jedno od njih, ostala pošteđena od naše bolesti.

47.

Prema mojemu rokovniku za 1987. godinu, 21. sam prosinca pod jezikom otkrih, pred zrcalom u kupaonici, ondje gdje sam bio stekao već mehaničku naviku da provjeravam usnu šupljinu, oponašajući svojim pogledom pogled doktora Chandija za vrijeme pregleda, ne znajući ni koliko je važno ni kako bi trebalo izgledati to za čim je on ondje tragao, no zbog toga sam pregleda koji se stalno ponavljao bio uvjeren da vreba na predvidljivu pojavu nečega što je meni bilo nepoznato, otkrih sitna bjelkasta vlakanca, malene bradavičaste izrasline, nalik na prugaste naplavine na sluznici jezika. Pogled mi u sekundi smalaksa, isto kao što na stodvadesetpetinku sekunde, dok sam ga ja probadao pogledom i sijevao očima na njega, kao detektiv kad progoni krivca, smalaksa i pogled doktora Chandija kada mu odmah sutradan, prilikom pregleda utorkom prijepodne, pokazah jezik. Pred znakom koji najavljuje katastrofu doktor je Chandi premlad da bi umio lagati, kao što to znaju lisci poput doktora Levyja, Nocourta ili Arona, nije vješt tomu da mu pogled u pravom trenutku postane neproziran, tomu da ni okom ne trepne, pred istinom se

pokazuje providnim na jednu stodvadesetpetinku sekunde, onako kao što se zaslon na fotografskom aparatu otvara da propusti svjetlost prije no što će se zatvoriti da bi onome što je aparat uhvatio, dopustio da dozrije. Tog sam dana trebao ručati s Eugenijom, prešutjeh joj to i tako joj slagah, našavši se najjednom daleko od svake prisutnosti i svakoga prijateljstva, potpuno obuzet vlastitom brigom. Večer sam prije toga bio proveo s Gregoireom pa sam, čak i prije no što mi je doktor Chandi potvrdio o čemu se radi, lagao i sam sebi pa me u međuvremenu obuzela nevjerojatna odbojnost prema tom jedinom osjetilnom organu kojemu je Grégoire kadšto dopuštao erotski dodir. A prvi mi je poriv bio da slažem i Julesu koji tada nije bio u Parizu, odnosno da mu to prešutim barem za prvo vrijeme. Doktor Chandi nije htio izreći nikakvu presudu, tim više što ga je na pravu prirodu moje bolesti već ranije upozorio onaj herpes zoster koji je kod mene bio izbio osam mjeseci prije toga, dok još nisam bio njegov pacijent. Naprosto me morao, s najvećom mogućom blagošću, ostavljajući mi, kako je to bio rekao Muzil, slobodu da znam ili da se zavaravam, uvesti u nov stupanj svijesti o vlastitoj bolesti. Uz sitne, vrlo tankočutne postupke, uz prodoran pogled koji bi se naglo zaustavio ili uzmaknuo pred treptajem sugovornikovim, ispitivao me o tim stupnjevima svjesnoga i nesvjesnoga stanja, za nekoliko tisućinki milimetara pomičući oscilometar moje tjeskobe. Rekao bi: „Ne, nisam rekao da je to konačna potvrda, ali bih vam lagao kad bih htio od vas sakriti da taj znak potvrđuju sve statistike.” Ako bih ga četvrt sata kasnije u panici zapitao: „Znači, to je ipak konačna potvrda?” odgovarao je: „Ne, ne bih to tako rekao, ali je to ipak prilično siguran znak.” Propisa mi Fongylone, neku gadnu i masnu žutu tekućinu kojom sam tokom dvadeset dana trebao uvečer i ujutro mazati jezik, ponesoh sa sobom u Rim desetak bočica koje sakrih, najprije u prtljagu, a potom iza ostalih kozmetičkih proizvoda u toaletnom ormariću u kupaonici i na policama u kuhinji te sam se ondje ujutro i uvečer, ponižen i s osjećajem mučnine, skrivao da bih upotrebljavao taj proizvod, a da za to ne doznaju Jules i Bertha koji su mi se bili pridružili u Rimu. Stanovali smo zajedno, Jules su i Bertha spavali u velikom krevetu na polukatu, a ja u malom krevetu u prizemlju. Julesa sam na sam Božić bio telefonom upozorio na to što se sa mnom događa, a prema tome, i što se događa s nama

dvojom, pa odlučimo da Berthi ne kažemo ni riječi kako joj ne bismo pokvarili praznike. Jules je, pretvarajući se da se ništa ne zbiva, zidao kule u zraku i u svoja sanjarenja uvlačio Berthu koja nije znala što je tome razlog: da ćemo se tokom narednih godina morati povući na selo, da Bertha mora zatražiti neplaćeni dopust u prosvjetnoj ustanovi u kojoj radi, ili barem studijsku godinu, što je sve podrazumijevalo da ne smijemo potratiti ovih nekoliko godina što su nam sada bile odbrojane i koje su nam još bile ostale od života. Ja sam pak pisao svoju unaprijed osuđenu knjigu i u njoj pripovijedao o našoj mladosti, o vremenu kada smo se Jules Bethe i ja bili upoznali i zavoljeli. Prihvatio sam se toga da napišem hvalospjev Berthi, onim riječima kojima je Muzil prije svoje smrti iskreno ili pak u šali namjeravao napisati hvalospjev o meni, pa sam svaki dan drhtao od straha da Bertha ne gurne nos u rukopis koji sam nebrižljivo ostavljao na pisaćem stolu.

48.

U ponoć 31. prosinca 1987. u baru Alibi, Bertha, Jules i ja izljubismo se gledajući jedan drugome u oči. Čudno je poželjeti sretnu novu godinu nekome za koga znate da je možda i neće do kraja proživjeti, gotovo da nema za to neprikladnije situacije, pa je, da bi je čovjek prihvatio, potrebna hrabrost koja se trudi da bude prirodna, dvosmislena otvorenost onoga što nije izrečeno, sukrovnja u mislima koje se skrivaju iza osmijeha i pokušavaju odagnati smijehom, u tom trenutku čestitka podrhtava od odlučne, ali ublažene veličanstvenosti. Prethodno sam Silvestrovo proveo u selu na otoku Elbi, u društvu župnika za kojega se znalo da je osuđen na smrt zbog raka limfnih čvorova, zbog nekakva limfoma za koji mi je doktor Nacier bez okolišanja rekao da je loše vođeni AIDS, liječen zračenjem, bilo zato da se župnikova čast spasi time što će se njegov AIDS prikazati kao rak bez obzira na posljedice, bilo zbog nemarnosti bolničkoga sustava u Italiji. Župnik se bio vratio s dugotrajnog i mučnog liječenja u Firenzi da bi posljednji put služio

misu u svojem selu. Mjesecima ga nisam viđao, bio sam u društvu s dečkom kojega smo zvali Pjesnik, a koji je Julesa i mene na smrt izgnjavio naizmjeničnim histeričnim napadima šutnje i luđačkoga smijeha. Na Staru je godinu Gustave svakako htio otići na tu posljednju župnikovu misu. Namjeravao ga je zatim automobilom dovesti k nama, tvrdeći unaprijed kako on više neće imati snage da prijeđe brojne stepenice i strme uličice koje vode do buccina, doslovno do 'seoskoga šupka', do najsiromašnijega dijela sela, dijela u kojemu mi stanujemo. Pjesnik se bio izvalio na kauč u dnevnom boravku, slučajno ili nesvjesno oponašajući pomalo lascivnu pozu modela s jedne slike iz XIX. stoljeća koja se nalazi u Muzeju likovne umjetnosti u Bruxellesu i čiju nam je crno-bijelu reprodukciju objavljenu u nekom starom fotografskom časopisu bio donio doktor Nacier pa je te večeri ležala na stolicu pokraj kauča, odmah uz francusko izdanje Danteova *Pakla*. Zbog te podudarnosti dođoh na pomisao da priprelim sljedeću predstavu, premda to, s obzirom na župnikovo zdravstveno stanje, po Gustavovu mišljenju neće biti baš jako ukusno: kad stigne u kuću, neka Pjesnika zatekne kako potpuno nag u svim pojedinostima oponaša položaj onoga modela sa slike. Nitko od nas ne smije načiniti ni najmanju aluziju na tu golotinju, Pjesnik mora sudjelovati u našoj večernjoj zabavi ponašajući se što može prirodnije, a njega je ta blesava zamisao oduševljavala. Potajno sam u sebi priželjkivao da na ovaj način župniku zaobilaznim putem ponudimo ovakav izvanredni poklon jer on pred nama nije skrivao svoju sklonost prema mladim dečkima. U tjelesnom je smislu Pjesnik predstavljao čudnovatu mješavinu, gotovo dijaboličan spoj nekoliko različitih sanjarija nakalemljenih jedna na drugu: lice mu je bilo kao u dječaćića, gornji dio tijela kao u mladića, a spolovilo golemo kao u seljaka. Gustave uze auto da se spusti u selo i ode do crkve gdje ga prestraši ono što je vidio: župnik nije više uspijevaao podići misni kalež pa su mu ga ministranti morali pridržavati, a on bi samo položio ruke na njega. Gustav smjesta pomisli da naša igra zapravo ima okus truleži pa izađe iz crkve u potrazi za telefonskom govornicom kako bi nam javio da je prekinemo. Za to je vrijeme Pjesnik koji se bio nag ispružio na kauču, kao naelektriziran poskakivao od luđačkog smijeha i od toga sav grčio, mokrilo mu se, spriječih ga u tome, uzeh mu spolovilo u

usta da ga umirim. Telefonske govornice nisu radile ili su bile zauzete, a kad se našao u jedinoj govornici u kojoj je telefonski aparat bio ispravan, Gustave primijeti da nema žetona, dućan je mješovitom robom u kojemu ih se moglo kupiti, bio zatvoren, bilo je krajnje vrijeme da se vrati u crkvu. Kada župnik otvori kućna vrata, na vrhu stepenica, točno u njegovu vidnome polju, ondje kamo mu je pogled najprije pao, između okomitih stranica vratnoga okvira, opazi nagoga Pjesnika kako sjedi na kauču, a potom mladić ustade s kauča da mu stisne ruku, uljudno i pomalo hladno. Ispod oka sam vrebao na župnikove reakcije jer mu je bez sumnje prvi put u cijelom njegovu svećeničkom životu bilo dano da doživi istinsku viziju: bio je zatravljen, a vlastita ga je zatravljenost istodobno mučila i zagrijavala, bio je spreman da padne ničice. Da bi se malo pribrao, dohvati sa stolića primjerak Danteova *Pakla* na čijem je ovitku bila prikazana skupina izdajničkih i palih anđela kako se strmoglavljaju u slobodnom padu, te izgovori ovu rečenicu: „Đavo ne postoji, to je puka ljudska izmišljotina.” Predloži nam da pođemo s njim u župni dvor da nazdravimo pjenušcem i čestitamo jedni drugima. Njegova nam majka, sitna potpuno izborana starica, koja mu je služila kao domaćica i koju je nazivao svojim križem, donese panetone, praznični kruh. Poželjesmo jedni drugima sretnu novu godinu, župnikove su oči bile ispunjene zahvalnošću prema meni, a mene je bilo stid. On je bio je pripremio sve što treba za vatromet, rakete koje smo bacali trčeći oko crkve, zavivši trg u sivi i crvenkasti oblak, težak i nepomičan, koji kao da je dolazio iz neke barutane.

49.

Nakon povratka u Pariz, moradoh uvidjeti da mi liječenje Fongyloneom koje sam, na svoje veliko poniženje, provodio cijeli dvadeset i jedan dan, skrivajući se u kupaonici da bih, dok me nitko ne vidi, namakao jezik u taj masni žućkasti napitak koji je po svemu ostavljao mrlje i natašte kod mene izazivao mučninu, nije uspjelo s jezika ukloniti bijele bradavičaste izrasline pa vlastiti jezik stadoh

mrziti kao osjetilno oruđe, premda mi je doktor Chandi izričito napomenuo da se ta gljivica ni u kojem slučaju ne može prenijeti ljubavnim odnosom, pa mi je prepisao neko drugo sredstvo, Daktarin, a on je pak bio bijel, nekako pun grudica i od njega sam se osjećao kao da su mi usta obložena nekakvom ljepljivom smjesom metalna okusa, ali ni to nije, unatoč liječenju koje je i opet trajalo dvadeset i jedan dan, uspjelo ukloniti gljivicu s mogega jezika kojemu više nisam povjeravao nikakvu osjetilnu ulogu, još više ograničavajući rijetke tjelesne odnose koje sam i dalje održavao s dvije osobe od kojih je jedna znala što je posrijedi, a druga ne. Jules i ja odlučismo da napokon napravimo taj famozni test seropozitivnosti za koji sam posljednjih godina bio nakupio toliko uputnica što mi ih je napisao doktor Nacier, ali se nikada nisam odlučio da ga obavim. U siječnju je 1988. Jules bio uvjeren, bilo mu je potrebno da sam sebe uvjeri kako smo obojica seronegativni, a doktor je Chandi opasan luđak koji zbog vlastite nesposobnosti bezrazložno uznemiruje svoje pacijente. Zbog toga je htio da obojica, a pogotovo ja, zbog mogega karaktera, napravimo taj test: zato da se ja umirim. David mi pak, a on mi nikada nije htio povjerovati da sam bolestan, cerekajući se reče da će za mene biti prilično zeznuto kada se budem morao suočiti s činjenicom da sam seronegativan, s obzirom na moja bijedna spolna iskustva, pa ću onda biti prisiljen da se ubijem iz očaja što nisam seropozitivan. Doktor je Chandi s kojim sam se o toj odluci posavjetovao telefonom, svakako htio s nama porazgovarati prije nego napravimo test. Bio je to odlučan, ako ne i konačan susret! Te su se dvije riječi stalno uplitale u razgovor, doktor Chandi morade izigrati i neke nove karte zbog Julesova stava, jer se on agresivno opirao neumitnoj istini, istini koja će nas ipak prenijeti u neki drugi svijet, a takoreći, i u neki drugi život. Doktor Chandi shvati da može sebi prištedjeti izlaganje o načinima zaštite kojima se epidemija može zaustaviti, obojica smo ih već godinama primjenjivali u uzajamnim odnosima i u odnosima s drugima.

Radije nam redom nabroji sve mogućnosti: jedan je od nas dvojice seropozitivan, ali je drugi seronegativan ili smo pak obojica seropozitivni, te nam objasni kako da se ponašamo u jednom ili drugom od tih pretpostavljenih slučajeva, a bila bi laž uvjeravati nas

da se naše mogućnosti ograničavaju samo na to. Spomenusmo problem anonimnosti koji nam se obojici, zbog profesionalnih kao i zbog prijateljskih veza, činio neizostavno nužnim. U Bavarskoj ili u Sovjetskom Savezu govorilo se o obaveznoj kontroli, na granicama i za skupine stanovništva koje su „najizloženije” zarazi, a za to se isto tako zalagao i Le Penov medicinski savjetnik. Rekoh doktoru Chandiju da zbog stalnih putovanja iz Francuske u Italiju i obratno prije svega moram zadržati slobodu da prelazim tu granicu kako i kada želim. On nam obojici savjetova da obavimo anonimno besplatno testiranje što ga subotom ujutro Liječnici svijeta organiziraju nedaleko od kipa Ivane Orleanske koji se uzdiže na bulevaru Saint-Marcel, na uglu malene uličice Jura, pored koje, kada bi me onuda nanio put dok sam se autobusom broj 91 vozio na večeru s Davidom, mjesecima kasnije nisam mogao proći, a da mi tijelom smjesta ne prođe nepodnošljiv drhtaj. One siječanjske subote ujutro kada smo stigli onamo, Jules se i ja našosmo u redu među velikom gomilom ljudi i žena iz Afrike, usred vrlo mješovitog stanovništva, razne dobi, među prostitutkama, homoseksualcima i potpuno atipičnim ljudima. Red u kojem smo čekali, protezao se duž pločnika sve do bulevara Saint-Marcel jer su u njemu stajali i oni koji su dolazili po nalaze od prošloga tjedna. Među njima je bio i neki mladi dečko kojega smo, kad su nama već bili izvadili krv, a na moje su veliko čuđenje to obavili bez rukavica i posebnih mjera opreza, vidjeli kako izlazi potpuno izbezumljen, kao da mu se doslovce zemlja otvorila pod nogama na pločniku na bulevaru Saint-Marcel i kao da se svijet u bljesku munje srušio oko njega, ne znajući više ni kamo da pođe ni što da učini sa svojim životom, a noge su mu se bile odsjekle zbog novosti koja mu je bila ispisana na licu što ga je iznenada podigao prema nebu, ne našavši ondje nikakva odgovora. Za Julesa je i za mene to bila strahovita vizija koja nas je prenijela tjedan dana unaprijed, a u isto smo vrijeme odahnuli smo zbog onoga što je u njoj bilo najnepodnošljivije, kao da u istome trenutku, unaprijed i preko posrednika, jeftino proživljavamo izgonjenje zlog duha usmjereno protiv ovoga jadnika. Predviđajući da će nam nalazi biti loši te u želji da požuri cijeli proces jer se bližio rok mogega povratka u Rim, doktor nas je Chandi poslao u zavod Alfred-Fournier da ondje obavimo dodatne pretrage krvi koje će pokazati

rasprostranjenost HIV virusa u tijelu. U tom su zavodu koji je na glas bio izašao u doba sifilisa, vađenje krvi obavljali u gumenim rukavicama i tražili od vas da u vreću za smeće sami bacite krvlju zamrljani komadić vate koji ste prethodno čvrsto držali u pregibu lakta. Jules koji se bio obavezao da će obaviti pretrage zajedno sa mnom, ovu je morao odgoditi, ma koliko ga to ozlovoljavalo, i to zato što se nije držao upute da dođe natašte. Sačeka da ja završim s vađenjem. Bolničarka me upita pomno proučavajući moju uputnicu: „Koliko dugo znate da ste seropozitivni?” Toliko sam se iznenadio da joj nisam bio u stanju odgovoriti. Nalaze smo trebali dobiti za desetak dana, prije nego rezultate testa, pa sam za to točno određeno razdoblje neizvjesnosti ili hinjene neizvjesnosti, a budući da ih nisam mogao primiti kod kuće jer se pošta sustavno slala dalje u Rim, bio sam dao Julesovu adresu umjesto svoje te on moje nalaze, pažljivo ih pročitavši i protumačivši, zadrža kod sebe sve do jutra kada su nam trebali pročitati rezultate testa. U taksiju kojim sam bio došao po njega i kojim smo se vozili u laboratorij Liječnika svijeta u ulici Jura, saopći mi da su nam nalazi loši, da se u njima već opaža kobni znak premda još ne znamo rezultat testa. U tom trenutku shvatih da se na nas sručila nevolja, da ulazimo u aktivno razdoblje nesreće iz kojega se nećemo tako brzo izvući. Bio sam kao onaj jadničak koji je zbog svojega nalaza bio kao ofuren, prividno se još držeći na nogama, no zapravo oboren na zemlju, na onom komadiću pločnika po kojemu su se oko njega posvuda širile pukotine. Osjetih golemo sažaljenje za nas dvojicu. Ono što me najviše plašilo, bilo je to što sam znao da Jules, unatoč svemu što je govorio da bi mene pripremio na osudu, još uvijek gajio nadu da će se rezultati testa, ili možda barem njegov, pokazati negativnima. Svakome je od nas dvojice u džepu bila ceduljica s brojem kojemu tokom cijeloga tjedna nismo htjeli pridavati nikakvo povoljno ili nepovoljno praznovjerno značenje. Neki će liječnik otvoriti omotnicu s tim brojem, a u njoj će se nalaziti napisana presuda, bio je zadužen za to da je prenese pacijentu koristeći se pri tome pojedinim psihološkim receptima. Iz istraživanja objavljena u jednom dnevnom listu doznadosmo da je otprilike 10% osoba koje su išle na testiranje u tom centru, seropozitivno, ali da ta brojka nije simptomatična za ukupno stanovništvo, s obzirom na to da su u centar dolazili pripadnici

takozvanih „najizloženijih” skupina. Liječnik koji mi je saopćio moj nalaz, bio mi je antipatičan te, dakako, hladno primih njegovu obavijest, samo da što prije završim s tim čovjekom koji je svoj posao obavljao kao na tekućoj vrpici, trideset sekundi, osmijeh i prospekt za seronegativne, između pet i petnaest minuta „osobnog” razgovora za seropozitivne, raspitivao se o mojemu usamljeničkom životu, obasuo me reklamama za novo udruženje doktora Nacier a te mi, da bi ublažio udarac, savjetovao da opet dođem za tjedan dana i ponovim test koji će možda, postojala je za to jedna mogućnost prema stotinu, rekao je, opovrgnuti nalaz. Ne znam što se dogodilo u sobici za razgovor u koju je bio ušao Jules, a zapravo to i nisam htio znati, no bio sam izašao iz svojega pregratka i vidio da Julesov boravak u sobici u čija sam vrata netremice zurio, vrata koja se nekoliko puta otvoriše i opet zatvoriše, svaki put kada bi kroz njih netko užurbano prošao, u centru izaziva veliku strku, da bolničarka zadužena za prijem traži da dođe još jedan liječnik, a potom i socijalna radnica. Pomislih da se Jules koji je inače naizgled tako čvrst, onesvijestio kada je od nekoga stranca čuo ono što je već i sam znao, da mu je ta izvjesnost, postavši službenom, pa čak ako i jest ostajala anonimnom, postala nepodnošljivom. Nedvojbeno je upravo to bilo najteže podnijeti u ovome novom razdoblju nesreće čiji nas je zagrljaj očekivao, osjećaj da vam je prijatelj, subrat, tako obeshrabren onime što mu se događa, u tjelesnom je smislu to bilo odvratno. Otpratih Julesa u Ruggierijevu prodavaonicu pirotehničkih proizvoda na bulevaru Montparnasse gdje je za poklade htio djeci kupiti maske i petarde.

50.

U roku od samo tjedan dana stvari su imale vremena da se stubokom promijene jer sam, kada sam prvi put izašao iz centra u ulici Jura gdje smo Jules i ja upravo bili napravili test, bio prisiljen da se suočim s mišlju koju nije bilo lako priznati: da na određen način likujem zbog patnje i surovosti što ih nas dvojica proživljavamo, no to

više nisam mogao dijeliti sa Julesom, bilo bi ga bestidno mučiti uvlačeći ga u sudioništvo u krivnji. Od vremena kada sam navršio dvanaest godina i otkada sam shvatio njezinu strahotu, smrt je nešto što me neprestano progoni. Nisam znao za njezino postojanje sve dok mi jedan dečko iz razreda, mali Bonnacarere, nije poslao u kino Styx u kojem se u ono doba sjedilo u mrtvačkim kovčezima, da pogledam film Rogera Cormana *Živ zakopan*, snimljen prema priči Edgara Allana Poea. Otkriće smrti što sam ga doživio posredstvom te užasne priče o čovjeku koji na sav glas nemoćno doziva našavši se zatvoren u mrtvačkom sanduku, postade za mene izvor noćnih mora kojima sam se opijao. Nakon toga sam počeo neprestano tragati za najspektakularnijim atributima smrti, preklinjući oca da mi pokloni lubanju koja ga je pratila tokom cijeloga studija medicine, hipnotizirajući sam sebe filmovima strave i užasa i počevši pisati, pod izmišljenim imenom Hector Lenoir, priču u kojoj se pripovijedalo o mukama neke sablasti okovane u podzemnim samicama obiteljskoga dvorca Hohenzollern, opijajući se štivom koje je u meni izazivalo jezu, pa čak i pričama u što ih je odabrao Hitchcock, lutajući po grobljima i svojim se prvim fotografskim aparatom posluživši zato da bih fotografirao dječje grobove, putujući sve do Palerma jedino zato da bih promatrao mumije tamošnjih kapucinskih redovnika, skupljajući slamom punjene ptice grabljivice poput Anthonyja Perkinsa u filmu *Psiho*, smrt mi se činila užasno lijepom, vilinski groznom, a potom mi dojadi sva ta krama, riješih se lubanje čiji je raniji vlasnik bio student medicine, groblja stadoh izbjegavati kao kugu, bio sam prešao u drugačiji stadij ljubavi prema smrti, budući da sam njome bio prožet u dubini duše, nije mi više bilo potreban njezin vanjski sjaj, nego veća prisnost s njome, neumorno sam i dalje tragao za time da je osjetim, za onim što je od svega najdragocjenije i najmrskije, za strahom od nje i žudnjom za njom.

51.

Tokom tjedna koji je uslijedio nakon dana kada je utvrđeno da sam seropozitivan, a doktor Chandi pročitao krvne nalaze zbog kojih se još nije trebalo previše uznemiravati, ali su ukazivali na to da je HIV virus već uništio određeni postotak mojih krvnih zrnaca te posebno limfocita, što sam sabranije mogao, obavih najnužnije poslove: dovrših dotjerivanje rukopisa, na čemu sam već mjesecima radio, i odnesoh ga izdavaču pošto sam ga prethodno dao Davidu na čitanje, nazvah nekoliko poznanika koje sam manje-više bio izgubio iz vida, a kojih sam se najednom silno uželio, u Julesov sef pohranih pet bilježnica u kojima vodim dnevnik od 1978. godine, jednu svjetiljku i jedan rukopis odmah poklonih osobama kojima sam ih inače mislio oporučno ostaviti, u banci 27. siječnja zatvorih račun za namjensku stambenu štednju koja je sada postala besmislena i raspitah se o mogućnosti otvaranja zajedničkoga računa bilo sa Julesom bilo s Berthom, posavjetovah se 28. siječnja s pravnim savjetnikom moje izdavačke kuće u vezi s nasljednim pravima i s ostvarivanjem moralnoga prava, što sam namjeravao povjeriti Davidu, posjetih 29. siječnja poreznog inspektora da raščistim svoje porezne obaveze, po prvi put nakon dugo vremena izađoh na večeru sa Stéphaneom koji je bio postao stručnjak u pitanjima AIDS-a i koji me obasu alarmantnim i patetičnim vijestima o oboljelima od AIDS-a, te se sutradan, isto tako po prvi put nakon jako dugo vremena, ponovno nađoh s doktorom Nacierom, drugim stručnjakom za AIDS i Stéphaneovim protivnikom, taj susret za ručkom u toku kojega sam se trudio da govorim što manje otvarajući usta iz straha da on ne primijeti onu leukoplaziju, dakako, nevidljivu budući da se nalazila pod jezikom, a možda i zbog podsvjesne želje da tako u njemu pobudim sumnju, iskoristih zato da iz njega na kapaljku izvučem najgnusnije podatke o uvjetima u kojima umiru oboljeli od AIDS-a. U međuvremenu sam bio ponovno otišao do doktora Chandija i povjerio mu svoju izričitu želju da umrem „daleko od pogleda svojih roditelja” te mu, spomenuvši komu u koju je bio pao Fichart, Billov prijatelj, ponovih riječi iz jedine vlastoručno napisane Muzilove oporuke: „smrt, ali ne nemoć”. Ne želim nikakvo produljivanje kome, nikakav gubitak razuma, nikakvu sljepoću, samo čisto i jednostavno uklanjanje u pravom trenutku. No, doktor je Chandi odbijao da bilo što uzme na znanje kao konačno, ograničujući se na ukazivanje na

to da se odnos prema toj bolesti za svakoga pojedinca s vremenom neprestano mijenja te da se ne može unaprijed suditi o promjenama njegove volje što ih život može donijeti sa sobom.

52.

Jules je pak, sa svoje strane, prelazak iz nejasnog i blagog područja polusvjesnoga stanja u razdoblje pune svijesti koje je uslijedilo naglo za tim, proživio da gore ne može biti. Suprotstavljao se, ne sudbini, već onome koji ga je, vjerovao je, prisilio da naglo uđe u tu uzaludnu jasnoću, naime, doktoru Chandiju i odbijao da ponovno ode k njemu sa svojim nalazima te mu neizostavno, dok sam ja za nj imao samo pohvalne riječi, izrugujući se tim mojim riječima, nadijevao sva moguća imena. Kada bih iz ordinacije doktora Chandija izašao ohrabren, Jules bi mi sa zlobnim užitkom rekao: „Jasno, najprije te strovalio u tjeskobu, pa sada i ne može drugo nego da te umiruje.” Kada bi me doktor Chandi, naprotiv, uznemirio u vezi s ovim ili onim simptomom koji bih ja smjesta povezao sa smrtonosnim virusom, Jules bi se izrugivao: „U svakom je slučaju ta brkata luda tetka potpuno pošandrcala!” Doktor je Chandi bio osjetio taj otrovni prezir pa mi, kada sam navaljivao da opet primi Julesa, reče: „Znate, ima i drugih specijalista za tu bolest, nisam ja jedini u Parizu.” Rekoh doktoru Chandiju da treba zanemariti Julesovu zajedljivost da bi čovjek pronašao privlačnog momka kakav on zapravo jest, a na riječ se 'zajedljivost' koja je meni bila draža negoli riječ 'neljubaznost', doktor Chandi osmijehnu. U pokušajima da Julesa izmirim s Chandijem pomogao mi je stjecaj okolnosti. Dnevno sam više puta telefonom razgovarao sa Julesom pa sam se jedne turobne večeri kolebao da li da ga nazovem da mu ne bih pokvario raspoloženje, kadli on nazva mene i reče mi kako je naprosto opsjednut saznanjem o našoj bolesti, kada sam spustio slušalicu, bilo mi je da zaplačem, no suze nisu dolazile pa sam popio lijek za spavanje. Jules je bio donio kategoričnu odluku u vezi sa svojom poslovnom djelatnošću kako bi što više vremena mogao

posvetiti djeci i već je po deseti put čitao svaki od stavaka police o životnom osiguranju koju je bio zaključio prije šest godina, u vrijeme kada je tek bila započela inkubacija virusa. Sutradan mi nakon te turobne večeri u kojoj mi je bilo uskraćeno olakšanje što ga donose suze, Jules preko telefona reče da je dobro razmislio i da bi tjerati Berthu da napravi test na AIDS za nju značilo samoubojstvo, da je on i ja svim sredstvima moramo spriječiti da ode na testiranje; govoreći o iznenadnoj užasnoj povezanosti sudbine njegovo dvoje djece, kao i Berthine, njegove i moje, nadjenu nam ime Klub 5. Prekosutra sam otišao k njima na večeru, Bertha se loše osjećala i ležala je u krevetu s knjigom i blagom vrućicom, popeo sam se u njezinu sobu da je pozdravim, vrlo mi se nježno osmjehnula: oboje smo znali da i ono drugo zna, ali nismo o tome govorili. Bertha je već odavno bila osoba kojoj sam se najviše na svijetu divio. U nedjelju joj je ujutro vrućina porasla, a nisu mogli naći liječnika, Jules se u panici obrati meni, ja u imeniku potražih kućni broj doktora Chandija oslanjajući se u izboru dijela grada u kojem je stanovao, na podatke iz jednog od naših privatnih razgovora.

Mene koji sam se posljednjih dana osjećao tako utučenim i obeshrabrenim, tuđa je nevolja potjerala kao bičem, to je već bila klasika: prikupih snagu i pritekoh im u pomoć. Za manje od sat vremena doktor Chandi stiže u kućni posjet i to kod Julesa odagna ozlojeđenost koju je gajio prema njemu. Zapravo je Bertha koja je zbog takvih okolnosti lebdjela na rubu užasa, imala tek običnu gripu. Za Julesa je i mene postalo izuzetno teško da se i dalje ševimo, premda se više nismo imali čega bojati do toga da se uzajamno ponovno zarazimo, no virus se kočio između naših dvaju tijela poput aveti koja ih je udaljavala jedno od drugog. Dok mi se ranije Julesovo tijelo, kad bi se svukao, činilo predivnim i snažnim, sada u sebi primijetih da je smršavio i da više nije daleko od toga da u meni izazove sažaljenje. S druge se strane zbog virusa koji se bio pretvorio u nešto gotovo tjelesno, kada je dobio svoju potvrdu i nije više bio samo izvor strepnje, i kod Berthe, koliko god se borila protiv toga, pojačalo gađenje prema Julesovu tijelu. A oboje smo znali da Jules zbog svojega duševnog ustrojstva ne može živjeti i neće moći preživjeti bez privlačnosti koju u drugima pobuđuje njegovo tijelo. Odricanje od ljubavnih odnosa, kao jedna od sporednih posljedica

što ih izaziva virus, bit će za njega, barem u prvo vrijeme, kobnije od samoga virusa, u duševnom će ga smislu opustošiti, i to teže nego u tjelesnom. Naizgled tako čvrst u svakom pogledu, Jules bi u kinu, kada bi na redu bio kakav okrutan prizor, rukama pokrio oči, kao neko preosjetljivo dijete ili kao žensko. Toga je dana morao ići okulistu, negdje u blizini moje kuće, malo je uranio, pa sam se ja prihvatio toga da obnovim našu tehniku ševe pripijajući se s leđa uz njega i podigavši mu pulover u potrazi za njegovim bradavicama, u želji da ih gnječim sve dok ga ne zaboli, što jače zaboli, mrveći ih noktima do krvi, sve dok se ne okrene prema meni i ječeći mi se sklopča do nogu. No već je bilo vrijeme njegova odlaska okulistu. Kada se vratio s pregleda, reče mi da nema konjunktivitis, nego bijelu prevlaku na rožnici, što mora da je jedan od načina na koji se očituje AIDS, bojao se da će izgubiti vid, a ja sam pred njegovom panikom, ni na koji ga način ne pokušavajući obuzdati, bio spreman da se rastopim na licu mjesta. Ponovno navalih na njegove bradavice pa on ubrzo, sam od sebe, kleknu preda me, pretvarajući se da su mu ruke vezane na leđima, te se usnicama stade trljati o moj rasporak, kroz ječanje me i gundanje preklinjući da ga prestanem tako silovito gnječiti i prepustim mu svoje tijelo. I danas dok ovo pišem, tako daleko od njega, ponovno mi se diže ud koji je inače već tjednima trom i nepomičan. U tom mi se času činilo kao da se u našem pokušaju ševe krije neka nepodnošljiva tuga, izgledalo mi je da smo Jules i ja zalutali negdje između vlastitoga života i vlastite smrti te da je točka koja nas na tom mjestu međusobno povezuje, obično i nužno poprilično neodređena, postala strahovito jasnom, da ovom tjelesnim povezanošću određujemo svoje mjesto na jezovitoj slici koja prikazuje dva sodomitska kostura. Zabivši mi se do dna stražnjice u meso kojim je obavijena trtična kost, Jules me dovede do vrhunca gledajući me pri tome u oči. Bio je pogled koji je bilo teško izdržati, previše uzvišen, previše ganutljiv, istodobno vječan i ugrožen vječnošću. Suzdržah jecaj u grlu nadajući da će ga on shvatiti kao uzdah opuštanja.

Doktor je Chandi, da bi me pripremio za dan kada je na temelju testa i pomne pretrage krvi trebalo donijeti konačnu odluku, posebno isticao otkrivanje neke molekule koja usporava sve brže desetkovanje limfocita, kao jamaca imuniteta, koje uzrokuje HIV virus. Kada se jednom točno utvrdila istina, a njezine sporedne posljedice bile svedene na najmanju moguću mjeru, doktor mi Chandi predloži da uđem u skupinu za ispitivanje te molekule, poznate pod imenom Defenthiol, koja u Sjedinjenim Državama nije bila do kraja testirana i za koju su statističke osnove bile u Francuskoj netočno postavljene, čime se za vrijeme između šest mjeseci i godinu dana odgađao trenutak kada će se biti moguće zakleti u njezinu djelotvornosti ili beskorisnost. Doktor mi Chandi, tobože pregledavajući moj bolesnički karton, reče: „Herpes zoster, a sada i ta gljivica, kao i količina T4, omogućili bi vam da uđete u tu pokusnu skupinu.” U tom mi trenutku doktor Chandi objasni načelo placeba ili slijepog dvojnika, o čemu ja nisam ništa znao i što me, dakako, smjesta privuče: da bi se takvo ispitivanje uspješno provelo, treba jednoj polovici bolesnika davati pravi lijek, a drugoj polovici tobožnji, to je taj slijepi dvojnik, s time da i jedni i drugi, ne znajući kojoj skupini pripadaju, prihvaćaju zakon igre na sreću, sve dok se slijepom dvojniku, nakon eventualnih štetnih promjena nastalih u jednoj od skupina, ne skine povez s očiju. Na trenutak mi se taj način učini groznim, pravim mučenjem i za jedne i za druge. Danas, kada mi se smrt tako neumitno približila, pa čak i ako uvijek mogu počinuti samoubojstvo, uostalom, možda i upravo zbog toga, vjerujem da bih s obje noge skočio u močvaru koja pripada slijepom dvojniku i brčkao se u njezinu ponoru. Zapitah doktora Chandija: „Vi mi zapravo savjetujete da se priključim toj pokusnoj skupini?” On odgovori: „Ništa vam ne savjetujem, ali vas uvjeravam da sam osobno gotovo siguran u to, a to obavezuje samo mene, da je taj lijek u svakom slučaju bezopasan.” Odbih da to pijem, lijek ili njegovu beskorisnu zamjenu. Bili bismo u pogledu Defenthiola i ostali na tome da mi, mjesecima nakon toga, doktor Chandi nije priznao kako je već u doba kada mi je predlagao taj lijek, bio siguran u to da je on isto toliko nedjelotvoran kao i njegova zamjena. No,

laboratoriji koji su ga proizvodili, nadmećući se s ostalima i nesposobni da napokon naprave nešto djelotvorno, odgađali su objavu konačnih rezultata toga pokusa i potkupljivali znanstvenike da bi od njih dobili povoljne izvještaje, čime su sprečavali povlačenje svojega proizvoda iz prodaje. Ja pak, kada sam se pred Stéphaneom s kojim sam se u vezi s time savjetovao kao da me to zapravo ne zanima, praveći se da sam toliko ravnodušan pa brkam Defenthiol sa zidovudinom, tobože kolebao da li da se odlučim ili ne za taj lijek odnosno njegov beskorisni nadomjestak, doznadoh od njega da oni koji se podvrgnu načelu dvostrukoga slijepog testa, na kraju izgube glavu: rijetko izdrže dulje od tjedan dana, a onda, na izmaku snaga, odjure u neki laboratorij i daju na analizu lijek koji su dobili jer pošto-poto moraju doznati je li pravi ili lažan.

54.

U novinama se počelo pisati o slučajevima u kojima su pojedini ljudi posredstvom sudova pokušavali izvući novac bilo od prostitutki bilo od usputnih partnera koji su ih zarazili, navodno potpuno svjesni onoga što čine. Bavarske su vlasti preporučivale da se na stražnjicu zaraženih osoba utetovira plavkasti znak. Bio sam se zabrinuo zbog toga što je Pjesnikova majka od svojega sina, pretpostavljajući da smo nas dvojica imali spolne odnose, zatražila da se podvrgne testu na AIDS, mnogo prije no što sam ja to obavio. Uvijek sam s Pjesnikom poduzimao mjere opreza, čak i kada me molio da s njime postupam kao s kujom, a ja sam ga prepustio Julesu da mu posluži umjesto umjetnog spolovila koje ja nisam htio izigravati. Baš prije no što ću svršiti, osjetio sam veoma čudan znoj kako se diže s naših triju isprepletenih tijela, bio je to najpohotniji miris na svijetu, a isto tako i najvrtoglaviji: zapitah se nismo li se Jules i ja pretvorili u dvojicu divljih ubojica, bez vjere i zakona. Ipak ne, pazio sam na to da Julesu, dok je nastojao razdjevičiti toga mladoga dečka, prije svake penetracije navučem novi kondom i suzdržavao sam se da Pjesniku ne svršim u usta, jer je sisanje kurca očito bilo ono što je

najviše uzbuđivalo tog malog heteroseksualca koji je cmizdrio zbog toga što cure neće dudati pa je kao nadomjestak za to ili zbog obrnute projekcije htio da ga uzimaju kao kurvu. U zahtjevu me njegove majke brinulo to što sam iz Pjesnikova pričanja znao da je Pjesnik kadar naguziti prvoga na koga naleti, da dopušta da mu guzicu ližu odvratni starkelje koji bi ga pokupili na cesti dok bi stopirao između Marseillea i Avignona. Pribojavao sam se velike nepravde zbog činjenice da sam u očima njegove majke jedini poznati ljubavnik, dakle, pretpostavljeni ubojica. Pjesnik mi naposljetku napisa: „Sudeći prema nalazima, nemam AIDS.” Kao da je to bilo rečeno s nekakvim žaljenjem, jer je taj mladi čovjek mislio samo na samoubojstvo ili pak na slavu.

55.

U času dok pišem ove retke, još uvijek kao stanar u ovoj akademiji, ovoj tvrđavi nesreće u kojoj se djeca sveudilj rađaju kao nenormalna, a neurastenični se knjižničari vješaju u dnu stepeništa, u kojoj su slikari nekadašnji, no sada reciklirani luđaci koji su u ludnicama luđake učili slikanju, a pisci, najednom lišeni svake vlastitosti, počinju parodirati svoje prethodnike, piše Thomas Bernhard iz čiste razbibrige, da bi malo ublažio priču o svojem napredovanju koje je jednako nesmiljeno kao i razorno napredovanje HIV virusa u krvi i stanicama, žena je jednoga od stanara u pansionu koju je muž ostavio na cjedilu s dvoje djece, izgubila glavu, najprije nam je podmuklo povjerila brigu o svojem dojenčetu, nama koji smo stanovali u istom pansionu zajedno s njezinim mužem i kojima ranije ni dobar dan nije htjela nazvati, a potom otišla i dalje od toga, proganjajući nas neprestanim telefonskim pozivima i zvonjavom na vratima u najnepriličnije doba, sve do cijele noći koju je provela urlajući od straha kad bismo joj se pokušali približiti, mi, čudovišta koja su otela njezina muža da bismo sada napali i njezinu djecu, ta je jedna Josiane potpuno šiznula, ali je svojim napadajima ludila napokon uspjela privući pažnju na sebe, ona na koju su svi uvijek

gledali kao na čangrizavu babuskaru koja ne zna drugo do rađati i dojiti, a evo pokazuje se nesposobnom da ispravno hrani dijete na bočicu i razmazuje mlijeko po licu svojega novorođenčeta koje i samo urla od straha čim mu se ona približi, ali se smješka nama, napastovateljima nejake dječice, i za koje se bojimo da će ispasti kroz prozor, pa sam ja koji inače ne zalazim u taj dio perivoja, jutros otišao sve do njezinih prozora, noge su me, kao protiv moje volje, odveli do te najveće moguće koncentracije nesreće pa sam kriomice zurio u balkon okrenut prema suncu na kojemu se zračila perina, plašeći se da ću vidjeti luđakinjino lice kako se pomalja iznad nje i da će mi djetesce pasti na glavu, a istovremeno to zamišljajući i tome se nadajući, da bih kao i svi lakovjerno povjerovao u patnju majke koja je u sebi slikarsko nagnuće, pa sada rumenilom za usnice po zidovima šara ime jednoga od stanara u pansionu na kojega se njezina fiksacija usmjerila zato što je bio jedini prijatelj muževljeve prijatelj, a nas, stanovnike pansiona koji jedan drugome nikada ni riječ ne upućujemo i međusobno se izbjegavamo čak i onda kada se mimoilazimo na vrtnoj stazi, povezala je nesreća te žene, zbog licemjerne brige da je zaštitimo, no zapravo zbog divlje zajedničke želje da je gurnemo do dna njezine bijede pa da naša zastarjela akademija svoj razlog za postojanje, pobudu za život i kretanje, životni cilj napokon nađe u nesreći te žene, eto, naša se akademija na samrti pretvorila u tvornicu nesreće u kojoj bruji kao u košnici.

56.

Bio sam se vratio u Rim ostavljajući u Parizu tajnu o svojoj bolesti.

Ipak se toga nisam uspio do kraja držati jer me Matou stalno zapitkivao zašto sam smrknut. Dan ne bi prošao, a da se on ne vrati na to: „Pa dobro, što se s tobom događa, Havelino? Postao si tako čudan... Promijenio si se... Nešto te muči? Drag si mi, jasno je da se brinem za tebe...” Najprije se napravih da ne razumijem smisao toga što mi je pokušavao natuknuti, potom ga poslah do đavola, no on nije odustajao. Napokon mu, jednom kada smo bili nasamo, rekoh

istinu, rekoh mu od riječi do riječi da imam poteškoća sa zdravljem, a on mi, ne tražeći potanjih obavijesti, prestade postavljati pitanja. No, priznanje je u sebi nosilo i nešto grozno: reći da sam bolestan, samo je potvrđivalo bolest, ona je najednom postajala stvarnom, neopozivom, i kao da je svoju moć i razornu snagu izvlačila iz vjere što sam je ulagao u nju. Osim toga, bio je to prvi korak prema razdvajanju koje će nas kasnije dovesti do duboke žalosti. Iste mi več Matou pozvoni na vrata i donese mi na poklon nešto što sam već tjednima tražio, svjetiljku u obliku zvijezde koju je poput kakva čarobnjaka u tren oka pronašao, a bio je to njegov način da mi kaže kako će me ta svjetiljka u obliku zvijezde, unatoč mojoj zabrinutosti, još dugo osvjetljavati. Pođosmo zajedno na ples i plesali smo sve dok se nismo sasvim iscrpili, samo zato da sami sebi dokažemo kako još imamo daha i da smo živi. No, brinuo sam se u vezi s Matouom jer mi je on, prije no što će mi postati veliki prijatelj, prije pet godina bio i ljubavnik, i to u vrijeme koje mora da se podudaralo s retroaktivnim vremenom zaraze, to jest malo prije ili malo poslije toga. Njegova je prijateljica neprestano kašljala, stalno je od nečega болоvala, a osim toga je i čekala dijete. U rukavicama saopćih Matouu da mu zbog te situacije, zbog toga što je dijete začeto prije tri mjeseca, savjetujem da napravi test, ali da svojoj prijateljici ništa ne govori kako se ne bi zabrinula. Dovedoh Matoua u stanje grozne tjeskobe koju je, kad se vratio kući u Francusku, bio prisiljen skrivati duboko u sebi, sam sebe bez prestanka preispitujući u besanim noćima, zureći u jasenovo lišće čije je šuštanje dopiralo kroz prozor iz sjenke, pitajući se o smislu takva postupka, mučen vlastitim oklijevanjem, odlučujući se da napravi taj test, a potom odustajući od toga. Na dan kada je trebao otputovati, već na kraju snaga, ode i ispruži голу ruku prema igli, onako kao što se čovjek, u toku se šetnje nerazmrsivo zaplevši u kupinovo grmlje, odlučuje skočiti s previsoka zida, te u zamjenu dobi svoj lutrijski broj i predade ga osobi u koju je imao potpuno povjerenje. Matou se bio vratio u Rim, zajedno smo koračali perivojem, njegova je prijateljica hodala malo podalje s nekom poznanicom, te je večeri na sebi imao ogrtač od modroga gabardena i šešir, od svoga je povratka već danima bio neraspoložen, smrknut i agresivan, a sada mi prošapta: „Gotovo je, napravio sam test.” Pohlepno ga upitah: „I?” Bio je to težak trenutak

u kojem bi tkogod mogao pomisliti da onaj drugi gaji neke sumnje u pogledu istinske iskrenosti vašega srca u tom času. Matoua je maločas bio nazvao onaj prijatelj koji je umjesto njega s brojem otišao po nalaz. „I sve je u redu...”, reče mi Matou ravnim glasom. Nasmiješih se i - nije li sumnjivo što to tvrdim? - duboko mi i iskreno laknu.

57.

Pošto sam pouzdano doznao za prisutnost HIV virusa koji se krio negdje u mojem tijelu, negdje, nije se znalo točno gdje, u limfocitnom ili u živčanom sustavu ili pak u mozgu, svjetlajući svoje oružje, a smrtonosni satni mehanizam namjestivši tako da se pokrene nakon šest godina, da se i ne govori o gljivici koja mi se već bila stalno nastanila pod jezikom i od čijega smo liječenja već bili i odustali, bolovao sam i od drugih manje važnih boljetica koje je doktor Chandi jedne za drugima liječio, i to često preko telefona: ekceme na ramenima nekom kortizonskom kremom pod nazivom Locoid od 0,1%, proljeve Ercefurylom 200 pa sam tokom tri dana svaka četiri sata morao uzimati po jednu kapsulu toga lijeka, sumnjivi ječmenac kapljicama po imenu Dacrine i Aureomycinom u vidu masti. Doktor mi je Chandi na samom početku bio rekao: „Do danas nije pronađen pravi način liječenja AIDS-a, možemo samo jedan za drugim liječiti njegove simptome onako kako se pojavljuju, a u posljednjoj fazi sada propisujemo zidovudin, no kada ga čovjek jednom počne uzimati, mora ga piti sve do kraja.” Nije rekao 'do smrti', rekao je 'dok ga tijelo može podnijeti'. Po povratku u Rim, primijetih da mi se na lijevoj strani Adamove jabučice pojavio bolan čvorić, a uz to mi je i malo porasla temperatura. Na taj znak za uzbunu o kojem su novine već godinama ponavljale da je odlučan u izbijanju AIDS-a, nazvah doktora Chandija u Pariz, a on mi propisa Nifluril, sredstvo za skidanje temperature, zaboravivši mi ujedno reći i sastav tog proizvoda kako bih mogao naći odgovarajući talijanski lijek. Tako se desi te uzbuđeno otrčah, neprestano opipavajući onaj čvorić, do

ljekarne na Španjolskom trgu odakle me poslaše u međunarodnu ljekarnu na trgu Barberini, a odande pak u Vatikansku ljekarnu, zbog čega sam morao otkriti onaj nevjerojatni svijet u kojem, da bi čovjek kupio lijek, morate pošto prođete ispitivanje papinskog švicarskog vojnika, stati u red pred šalterom, pokazati isprave, pričekati da vam netko na propusnicu, njezine duplikate i kopije udari svu silu pečata, pokazati je čuvaru na ulazu u sveti grad koji nalikuje na prostor oko nekakva supermarketa u provincijskom predgrađu, s kupcima koji guraju kolica iz kojih na sve strane vire papirnate pelenice i sanduci svete mineralne vode jer je sve jeftinije u svetom gradu koji je potpuni grad unutar onoga drugog grada i nadmeće se s njime sa svojom poštom, sudom i tamnicom, kinom te džepnim crkvicama u koje se ljudi odlaze pomoliti između dvije kupovine, pa pošto sam najprije zalutao, napokon uđoh u ljekarnu, bijelu i futuristički uređenu, koju je zamislio Kubrickov scenograf za Paklenu naranču, s tezgom za kojom su s jedne strane časne sestre u sivoj odori koju je jedva prekrivao bijeli ogrtač, u duty free prodavaonici prodavale kozmetičke proizvode i „Opium” Yvesa Saint-Laurenta, dok su s druge strane svećenici sa sivim ovratnikom koji im je provirivao ispod bijeloga ogrtača, prodavali pločice aspirina i prezervative, da bih na kraju krajeva shvatio kako Nifluril neću pronaći ni u jednoj ljekarni u gradu, pa čak ni u vatikanskoj. Jules je bio na tjedan dana došao u Rim i zbog njegove je prisutnosti moja panika samo porasla. Dvostruki je AIDS bio previše za jednog čovjeka, jer sam sada imao osjećaj da smo nas dvojica jedno te isto biće, bez zrcala između nas, pa kada s njime razgovaram telefonom, slušam vlastiti glas, a svaki put kada rukama obujmim njega, osvajam vlastito tijelo, ta se dva žarišta pritajene zaraze više nisu mogla podnositi u jednome jedinom tijelu. Da je jedan od nas dvojice bio bolestan, a drugi ne, to bi bez sumnje bilo stvorilo neku zaštitnu ravnotežu koja bi zlo učinila upola manjim. Zajedno smo zaranjali u ponor svoje dvostruke bolesti, nemoćno tonuli u nj, a nijedan od nas dvojice nije uspijevao zadržati drugoga da ga sila koja nas je obojicu vukla za sobom, ne povuče na dno, na najdublje dno. Jules se bjesomučno opirao, odbijao je da me njeguje, bilo mu je svega preko glave, slao me do đavola, a ja sam njega vrijeđao, govorio mu kako mi je baš drago što mi pruža dovoljno razloga da ga mrzim. Malo mi je prije toga bio priznao da

mu je prije mjesec dana cijelo tijelo, od grla pa preko pazuha sve do prepona, bilo nateklo od čvorića koji su se zadržali tjedan dana prije no što će sami od sebe nestati, ali je on, kao i uvijek, imao dovoljno duševne snage da to preuzme na sebe i samo na sebe, da svoju zabrinutost raščisti sam sa sobom umjesto da je prenosi na druge, čemu sam ja sklon: nema mi ravna u tome kada prijatelje treba gnjaviti vlastitim brigama, David kaže da mu se to naprosto gadi. Vikend sa Julesom u Assisiju i Arezzu, ta dva mrtva grada, napokon nas uništi, kišilo je bez prestanka, ja sam cvokotao zubima, drijemao u slabo zagrijanoj hotelskoj sobi s čijeg se balkona pružao apsurdno raskošan pogled, te tokom dugačkih dana i časova nesanice između palca i kažiprsta gnječio onaj svoj čvorić, Jules me izbjegavao, odlazio je u šetnju po kiši, ta mu je prijava ledena kišica bila draža od mene. Kad smo se vratili u Rim, obojici nam se počelo žuriti da on otputuje, jedan s drugim više nismo mogli izdržati, pa me Jules, unatoč mojem preklinjanju da me odvede u bolnicu, ostavi, onako zgrčena od tjeskobe na krevetu i sveg u suzama. Čim je otišao, osjetih se bolje, sam sâm sebe najbolje mogao njegovati, nitko se osim mene nije mogao nositi s mojom patnjom. Moj čvorić splasnu sam od sebe, no onako kao što je to Muzil bio za Stéphanea, tako je i Jules bio moja bolest, njezino utjelovljenje, a i ja sam bez sumnje to isto bio za njega. Sam i smiren, većinom sam se odmarao čekajući da me neki anđeo svega ovoga oslobodi.

58.

Jules me upozorio da su postavili novi tapison u zavodu Alfred-Fournier koji je nakon nestanka opasnosti od sifilisa počeo pomalo tonuti u zaborav, a sada je najednom stao napredovati poput neke tvornice prezervativa, novčano podmazivan krvlju seropozitivnih osoba koje svaka tri mjeseca moraju obaviti kontrolu krvi, s time da specifična krvna pretraga za HIV virus stoji petsto dvanaest i pol franaka, a sada se može platiti i s Carte Bleue. Bolničarke su vrlo dotjerane, a u poluprozirnim čarapama i niskim cipelama, suknjama

šivanim po mjeri i jednostavnim ovratnicima koji proviruju iz bolničkog ogrtača, više nalikuju na profesorice klavira ili bankovne službenice. Gumene rukavice navlače onako kako se to čini s baršunastim rukavicama prije svečanoga izlaska u operu. Sestra koja je meni vadila krv, bila je nevjerojatno ljubazna i diskretno je motrila na svaki tračak bljedila što bi se iznenada pojavilo na nečijem licu. Po cijele dane gleda kako pored nje teče ta zatrovana krv i kreće se sasvim blizu izvora zaraze unatoč prozirnim rukavicama, ali s glasnim zvukom skida rukavice pa golim prstima pritišće flaster na mjesto uboda i govori o sasvim drugim stvarima, kaže: „Vi upotrebljavate Habit Rouge? Odmah sam prepoznala taj miris. Svakako, nije to ništa naročito, ali meni se taj miris sviđa i kad ga osjetim u ovakvo sivo jutro, to je za mene, znate, ugodno iznenađenje.”

59.

Vrativši se u Pariz, 18. ožujka 1988. večeram kod Robina i Gustava, večer prije njihova odlaska u Tajland. Prisutni su, sjećam se točno čak i gdje je tko sjedio za stolom: Paul, Diego i Jean-Jacques, kao i Bill koji se tog jutro vratio iz Sjedinjenih Država. Te ćemo večeri, dakle, nas šestorica biti svjedoci onoga što nam on ima reći. Bill je u stanju neopisive uzbuđenosti koja će prožimati našu večeru i provlačiti se kroz svaki naš razgovor: smjesta nam kaže da su nedavno u Americi pronašli djelotvorno cjepivo protiv AIDS-a, zapravo to i nije cjepivo, da budemo točni, jer je cjepivo u načelu preventivno, recimo, onda, kurativno cjepivo, a dobiva se iz HIV virusa i uštrcava asimptomatično seropozitivnim osobama koje se u početku nazivaju „zdravim nosiocima”, i to sve dotle dok zdravlje čovjeka zaražena AIDS-om ne dođe u pitanje, čime se zaustavlja žestina virusa i on se sprečava u pokretanju razornoga procesa, no to je apsolutna tajna, Bill računa na našu potpunu šutnju da se lažnim nadama ne bi zavaravali jadni bolesnici koji bi, osim toga, u svojoj uznemirenosti mogli početi bacati klipove pod noge ljudima što

će se ubrzo prihvatiti ispitivanja toga cjepiva u Francuskoj, svi mi koji smo ovdje prisutni, dakako, poznajemo ponekoga tko boluje od AIDS-a, no samo se po sebi razumije da se nijedan bolesnik ne krije među nama. Mene je prvoga među prisutnima, no kako da znam da sam prvi kada u vezi s ovom bolešću svi jedni drugima neprestano lažemo, duboko u duši potresla Billova priča koja upravo proturječi mojemu prihvaćanju skore smrti prilagođavanju te ga čak i dovodi u pitanje. Strah me da sam problijedio ili pak najednom pretjerano pocrvenio, strah me da ću se odati, pa da bih se jednom za svagda riješio toga straha, ironično dobacujem Billu: „Ti ćeš nas, dakle, sve spasiti, koliko god nas ovdje ima?” - „Ne gluparaj”, uzvraća mi Bill kojega sam omeo u pripovijedanju, „ti nisi seropozitivan.” Potom će, okrenuvši se ostalima: „No moći ćemo izvući ljude kao što je Eric, a isto tako i tvog brata”, kaže on Robinu pred petoricom ljudi. Pojma nisam imao o tome da su Eric koji je ljetos umro i mlađi heteroseksualni Robinov brat koji danas na nekom jedrenjaku putuje oko svijeta, seropozitivni kao i ja. Bill govori dalje: u Sjedinjenim Državama nedavno su postigli prve rezultate, nakon tromjesečnoga promatranja u prvome dijelu pokusa provedenih na asimptomatično seropozitivnim osobama koje su cjepivo primile prvoga prosinca prošle godine. Svako je postojanje virusa u njihovu tijelu i u svakoj od tvari kojima se on prenosi, krvi, spermi, suzama i znoju, navodno potpuno iščezlo zahvaljujući cjepivu. To su toliko basnoslovni rezultati da će se nakon prvoga travnja krenuti u novu fazu pokusa, a to je zapravo treća faza, jer su prvom fazom koja je još ranije provedena, bile obuhvaćene osobe kod kojih je bolest već bila uznapredovala pa su ti ljudi danas mrtvi ili su na umoru, ovoga će se puta raditi o šezdeset asimptomatično seropozitivnih osoba svrstanih pod nazivom 2B od kojih će se polovici ubrizgati cjepivo, a polovici njegov slijepi dvojnik. Šest bi se mjeseci kasnije morali dobiti gotovo konačni rezultati, to jest na početku školske godine, nakon čega bi se, ako i ti rezultati budu onako povoljni kako to dopušta predviđanje na osnovu rezultata iz faze 2A, takvi pokusi trebali pokrenuti i u Francuskoj, što bi, govorio je Bill, moralo omogućiti da se spase ljudi kao što je Eric ili kao što je tvoj brat, Robine. Bill je, kao direktor velikoga francuskog laboratorija koji se bavi proizvodnjom cjepiva te prisni dugogodišnji prijatelj Melvila Mockneya, izumitelja ovoga

novog cjepiva, bio usko povezan s uvođenjem toga cjepiva i s njegovim eventualnim stavljanjem u prodaju. Mockneyev se pronalazak sastojao u tome da se pri proizvodnji cjepiva upotrijebi jezgra HIV virusa, dok su se drugi istraživači, od vremena kada je shema toga virusa postala poznatom, usredotočili na to da upotrijebe njegovu ovojnicu, gomilajući pri tome neuspjeh za neuspjehom, a ti su neuspjesi iz dana u dan postajali sve bolniji i u potpunosti će, prema Billovim riječima, izaći na svjetlo dana na svjetskom kongresu u Stockholmu na kojem će se između 11. i 18. lipnja ove godine skupiti istraživači iz cijeloga svijeta. Bill je bio strahovito uzbuđen zbog toga cjepiva, oko njega su bili njegovi najbliži prijatelji s kojima se htio posavjetovati jer je namjeravao stubokom promijeniti svoj život. Billa su naposljetku počela iscrpljivati rutinska putovanja između Francuske i Afrike gdje se bavio nevladinim medicinskim djelatnostima jer su ta putovanja još više naglašavala njegovu samoću. Sudjelovao je u zdravstvenoj politici većinske vlade kojoj je uoči sljedećih predsjedničkih izbora prijetio pad, pomišljao je da se za vlastiti račun počne baviti politikom, ali bi ga od toga uvijek odvratila pomisao da su političari svi odreda nesposobni i zaglupljeni. Danas nije bilo ničega zbilja zanimljivog čega bi se mogao prihvatiti, osim borbe protiv AIDS-a zbog katastrofalnoga širenja te epidemije. No, trebalo je biti brz. Bilo je vjerojatno da će se morati preseliti u Sjedinjene Države, u Miami gdje će se cjepivo na hektolitre proizvoditi u golemim kadama, pri čemu će se voditi briga o tome da se virus ispravno oslabi, kriogenizira, a potom odmrzne i neutralizira laserskim zrakama da se izbjegne mogućnost zaraze među laboratorijskim osobljem. Bill će, budući da već dvadeset godina prijateljuje s Melvilom Mockneyem, a i kao voditelj toga velikog laboratorija koji se bavi proizvodnjom cjepiva, sudjelovati u velikom otkriću zahvaljujući kojem će se čovječanstvo izbaviti od najveće suvremene pogibelji. Cjepivo je za njega isto tako, nije to skrivao, premda nikada nije znao kamo bi s novcem, bilo sredstvo da se zbilja obogati. Bill me svojim jaguarom odveze kući, tokom cijeloga puta ne izustih ni riječi, trebalo je da sutrašnju večer provedem nasamo s njim prije no što se zaputimo svaki na svoju stranu, on u Miami, a ja u Rim. Cijele noći nisam spavao, uznemirenost mi nije dala da počinem. Kasnije ću sa Julesom

porazgovarati o tome što sam večeras doznao, a isto sam tako tek kasnije namjeravao Billa obavijestiti o tome da sam bolestan. Ponovno sam prebrojio dane u rokovniku: između 23. siječnja kada sam u ulici Jura neopozivo doznao da sam bolestan i današnjeg 18. ožujka kada je ova druga novost mogla odlučno opovrgnuti sve ono što se zbog prve vijesti u meni već ustalilo kao nepromjenjiva činjenica, bilo je prošlo pedeset i šest dana. Pedeset sam i šest dana proživio navikavajući se, sad s radošću, a sad u očaju, čas zaboravivši na nju, a čas divlje opsjednut njome, na pomisao da sam izvjesno osuđen na smrt. Ulazio sam u novu fazu, fazu napetog iščekivanja, nade i neizvjesnost, a tu je fazu možda bilo još teže preživjeti negoli prethodnu.

60.

Te noći rekoh sam sebi da me sudbina predodredila za nešto posebno: zašto sam upravo ja dobio AIDS i zašto će upravo Bill, moj prijatelj Bill, prvi na svijetu u rukama držati sredstvo kojim se mogu ukloniti moje noćne more ili pak izbrisati radost što sam konačno stigao do cilja? Zašto je upravo taj frajer sjeo sučelice meni u dragstoru Saint-Germain gdje sam sâm večerao te jesenske večeri 1973, prije više od petnaest godina, kada mi je bilo osamnaest? A on, koliko li je njemu u to doba moglo biti? Trideset, trideset i pet, onoliko koliko je meni danas? Bio sam strahovito osamljen, a i on je to bio isto toliko kao i ja, akoli ne i više od toga: bez sumnje isto toliko osamljen i bespomoćan pred nekim mlađim čovjekom, kao što sam to ja danas. Predložio mi je, s neba pa u rebra, da pođem s njime u Afriku u službenom avionu kojim je on pilotirao.

Te je večeri izgovorio riječi koje će kasnije ponoviti i odglumiti glumac što će igrati njegovu ulogu u filmu za koji ću ja napisati scenarij: „Znate, otići u Afriku uopće nije komplicirano, treba samo obaviti sva cijepljenja za tifus, žutu groznicu i već sutra početi piti Nivaquine da biste se zaštitili od malarije, po jedna tableta ujutro i uvečer, petnaest dana prije polaska, a iz Pariza krećemo točno za

petnaest dana.” Zašto sam u posljednjem trenutku odustao od toga da pođem na put s tim frajerom s kojim se više nisam ponovno vidio, no s kojim sam tokom narednih petnaest dana ostao u telefonskoj vezi pripremajući zajednički odlazak na put u koji za mene više nije bilo nikakve sumnje budući da sam obavio sva cijepljenja i počeo piti Nivaquine? Zašto smo se jedan drugome izgubili iz vida i pet se godina kasnije ponovno našli, jedne večeri u srpnju 1978. godine, u Arlesu gdje smo obojica prisustvovali Fotografskim susretima? No, nije li taj Bill, još i više nego ja, bio jedan od onih izuzetnih slučajeva sudbine, jedno od onih apsolutno nakaznih stvorenja što ih stvara usud, a oni kao da ga sami iskrivljuju i oblikuju po miloj volji? Nije li između njega i toga istraživača zahvaljujući kojemu se trebao obogatiti, postojalo toliko gotovo nadnaravnih veza unatoč razlici u godinama koja je morala biti jednaka razlici što je dijelila njega i mene? Melvil Mockney proslavio se otkrićem cjepiva protiv dječje paralize 1951. godine. Billa je poslije rata, još kao dijete, baš kao i njegovu sestru, iznenada napao virus dječje paralize, a taj je virus jedan za drugim uništavao centre koji upravljaju pokretljivošću, počev od pokretljivosti lica, pri čemu je jedan dio lica ostajao zauvijek zgrčen, pa do refleksa disanja, čime se prekidao životni dah, ostavljajući svoje žrtve, a to su najčešće bila djeca, žive zatvorene u dobro poznatim „umjetnim plućima” koja su, sve dok bolesnici ne bi potpuno prestali disati, disala umjesto njih. AIDS u završnoj fazi, kada zbog njega dođe do pneumocistoze ili Kaposijeva gljivičnog oboljenja koje napada pluća, isto tako vodi do potpunog prestanka disanja. No, Bill kojemu je već cijela polovica lica bila paralizirana tako da zbog toga uopće nije mogao otvoriti jedno oko, a motorični su mu refleksi s desne strane usta bili umrtvljeni pa kada ga gledam za večerom, za mene je to mrtvo područje na lijevoj strani njegova lica, Bill se, kao dijete ugroženo daljnjim djelovanjem virusa, nije čudesno spasio zahvaljujući otkriću čovjeka koji će mu kasnije postati stručni suradnik i prijatelj. Počev od 1948. godine, tri godine prije no što će Mockney usavršiti cjepivo protiv dječje paralize, mali je Bill počeo uspijevati da samim naporom volje ili čudnom igrom slučaja u sebi ukroti razornu snagu virusa dječje paralize, da je zaustavi, onako kao što dijete zajaši razbješnjelu lavu na leđa, te da je bez pomoći cjepiva zauvijek istjera iz svojega tijela. Melvil

Mockney, doznadoh od Billa, nije za svoje otkrića dobio Nobelovu nagradu jer je odbio da se podvrgne pravilima koja vode do takve počasti i jer je mrzio svu tu kuhinju, pa se povukao u neki istraživački centar u Rochesteru da bi se bavio izučavanjem mozga, uskoro utvrdivši da mozak po cijelome tijelu ne šalje samo živčane signale, već i tekućine čije je djelovanje isto toliko važno.

61.

Večerao sam, dakle, s Billom u subotu, 19. ožujka, Jules s kojim sam ujutro razgovarao telefonom, naredio mi je da mu objasnim naš položaj, a Edviga s kojom sam se o tome posavjetovao za našim redovitim subotnjim ručkom, također mi je to odlučno preporučila, no ja se nikako nisam mogao odlučiti na takav postupak, ne zato što ne bih imao apsolutno povjerenje u Billa, već zato što sam se plašio da će taj novi sporazum sa sudbinom poremetiti ovo stanje koje me na kraju krajeva nekako i smirivalo, stanje koje je postupno i neizbježno vodilo prema smrti. Jules mi je, u vrijeme dok još nije vjerovao da smo zaraženi, rekao da je AIDS prekrasna bolest. I zaista sam u njezinoj grozoti otkrivao nešto blago i divno, bila je to, doduše, neumoljiva bolest, ali nije bila munjevita, bila je to bolest koja se postupno razvija, uspinjući se poput dugačkog stepeništa koje sigurno vodi u smrt, no na kojemu svaka stepenica predstavlja neusporedivo naukovanje, bila je to bolest koja je vama pružala dovoljno vremena da umrete, a smrti dovoljno vremena da živi, vremena da otkrijete vrijeme te da napokon otkrijete život, bilo je to na neki način genijalno suvremeno iznašašće što su ga k nama donijeli zeleni afrički majmuni. A samu je nesreću, kada ste jednom zaronili u nju, bilo daleko lakše proživjeti od predosjećaja nesreće, bila je na kraju krajeva daleko manje okrutna no što bi čovjek mogao pomisliti. Ako život i jest tek predosjećanje smrti koje nas bez predaha muči u pogledu neizvjesnosti isteka našega roka trajanja, AIDS nas, određujući potvrđeni konac našem životu, šest godina seropozitivnosti, uz to u najboljem slučaju još dvije godine sa

zidovudinom ili nekoliko mjeseci bez njega, pretvara u ljude koji su potpuno svjesni svojega života, oslobađa nas neznanja. Ako Bill sa svojim cjevivom dovede u pitanje moju smrtnu osudu, to će me ponovno zagnjuriti u ranije stanje neznanja. AIDS mi je omogućio da načinim strahovit skok u životu. Bill i ja odlučismo da odemo u kino i pogledamo *Carstvo sunca*, uzbudljivu limunadu koja kroz cijeli niz američkih stereotipa pripovijeda o struggle for life nekoga djeteta bačenoga u najsuroviji mogući svijet: o rat u kojemu nema pomoći roditelja, o odgojnom logoru u kojemu vlada zakon jačega, o bombama i okrutnosti, o glad i crnoj burzi, i tako dalje. U mraku sam osjećao, po zvucima gutanja koji su dopirali od Billa i podudarali se što s patetičnošću slika, što s njegovim opuštanjem, a osim toga i zato što bih se povremeno neprimjetno okrenuo prema previše izrazitom blijesku u njegovu oku, tom području suzdržanih suza koje su sjale u svjetlosti što je dopirala s ekrana, da se on potpuno zanio te da se poistovjećuje, možda ne s dječjim likom, ali svakako sa simboličnom porukom filma: nesreća je zajednička ljudska sudbina, no s malo se volje čovjek uvijek može izvući. Znao sam da je Bill unatoč svojoj inteligenciji izuzetno naivan gledalac kojega možete natjerati da bilo što proguta, ali mi je ta naivnost u tom času bila odbojna, a pogotovo mi je bilo odbojno što (tu) nevjerojatnu, neki bi neprijatelj rekao - nenadanu perspektivu bistrumnosti što ju je AIDS otvorio u mojemu životu kojem je iznenada bio određen kraj, moram suprotstaviti guščjoj naivnosti. Na izlasku iz kina donesoh odluku da neću Billu ni zucnuti o onome što je bilo predviđeno da mu kažem ili što mi je nametao puki nagon za preživljavanjem. Već je bilo kasno, vrata su se restorana redom zatvarala kako bismo prišli kojem od njih i bilo je teško parkirati jaguar u uzanim uličicama četvrti Marais. Slučajno završismo u nekom halucinantnom židovskom restoranu kroz koji nas dostojanstveno provede neki ćaknuti poslužitelj odjeven u kozačku odoru, zbijeni između parova koji su se zaljubljeni gledali preko baltičkog tanjura osvjetljena svijećama, dakako, smetajući nam da načnemo pravu temu. No, Bill je govorio samo o sebi pa nakon dvije-tri otrcane primjedbe što ih razmijenismo o filmu, odlučih, unatoč svojem ranijem odustanku, što je možda značilo da od toga odustajem, da počnem ispitivati Billa o stvari koja nas je obojicu zanimala, samo iz različitih razloga, te ga

smjesta spopadom, govoreći u šiframa, bombardirajući ga pitanjima: kako se proizvodi Ringeding i počev od kojeg trenutka Ringedinzi smiju početi koristiti Ringeding, naši susjedi mora da su mislili kako smo mi preprodavači droge. Dok me vozio kući u svojem jaguaru, šutke jureći pustim pariškim ulicama, gotovo leteći iznad njih uz zvuke glazbe, zapitah Billa je li u stanju čuvati tajnu. Istresoh sve pred njim, kao usprkos sebi samome, suprotno onome u što sam se bio zakleo, kao da me prijatelji i zdrav razum vode iz daleka, a po svjetlucanju sam njegova oka jasno vidio da više ne želi sići s te ceste, ceste što se nazirala iza vjetrobrana kao ona beskonačna cesta u Vijetnamu, puna zasjeda, u koju smo malo ranije te večeri zurili na ekranu, da je Billa potresla patetična strana onoga što sam mu rekao, što je bilo isto toliko patetično, samo na drugi način, kao i film koji nas je onako zatravio. Bill se pribra i reče mi: „To sam u svakom slučaju znao. Znao sam to još otkada si dobio herpes pa sam te upravo zbog toga i uputio Chandiju, zato da budeš u dobrim rukama... To što si mi povjerio, više me no ikada navodi na misao da treba raditi brzo, jako brzo.” Bill sutradan ponovno otputova u Miami. Prije toga me zapitao: „Koliko T4 imaš?” Manje od 500, ali još uvijek više od 400, a presudni je prag iznosio 200.

62.

Od toga mi se dana Bill više nije javljao, nije telefonirao, a cijelo mi se vrijeme prije toga u Rimu noću gotovo nametao beskonačnim telefonskim razgovorima, on koji je obično bio tako kratak, tako ekspeditivan, besposleno me nazivao iz svojega ureda u Miamiju nakon jednoga od onih radnih dana koji bi započeli u sedam ujutro i prekidalu se tek kratkom četvrtsatnom stankom tokom koje bi stigao pojesti tek sendvič, u suton bi mu apsurdnost zamrle užurbanosti postajala nepodnošljivom i naglašavala njegovu samoću, tajnice su i kolege bili otišli kući k svojim obiteljima, a Bill je ostajao sam u uredu puštajući da mu pogled luta po rokovniku s adresama koji mu se najednom činio praznim i prozirnim, a ja sam mu, na kraju krajeva,

bio jedini prijatelj na ovome planetu, nije mi imao ništa posebno reći, samo je htio govoriti o svojoj iscrpljenosti i dvojbama, svojoj nesposobnosti da doživi kakvu pustolovinu pa mi je uvijek, prilično raskalašno, predlagao da, dok razgovaramo, preuzmem na sebe sve one pustolovine koje on više nije mogao doživjeti pa bi zamišljao nekoga u mom krevetu premda sam, u času kad sam s njime razgovarao, ondje bio sâm te je u mojem glasu prepoznavao zadihanost koju je navodno izazvala neka nevjerojatna tjelovježba, dok sam ja naprosto gundao zbog toga što me trgnuo iza sna da bih mu revno priskočio upomoć jer mi ga je bilo žao u takvim trenucima. U prijateljskim vezama nije podnosio nikakve obaveze, premda ih se u poslu čvrsto držao, to mu je bila bolest, opsesija, gangrena u njegovim odnosima s ljudima. Htio je do posljednjeg trenutka ostati slobodan da bi bio gospodar svojih večeri i javiti se u posljednjoj minuti, kao da iskušava vjernost i raspoloživost onoga malog broja nekoliko veoma rijetkih prijatelja, nikada nije prihvaćao da točno odredi datum za neku večeru koju nije sam organizirao, sastanak se morao dogovarati četvrt sata ranije, između sedam i osam sati, čak i ako se za nj bio odlučio nekoliko dana prije toga. Pa bi se među svojim prijateljima pojavio kao neki kralj, bio trenutak za to pogodan ili ne, dojurio svojim jaguarom, ugrabio nekoga od nas i odveo ga na večeru u neki veliki restoran ili bi onako veličanstven stao na vrata nehajno spustivši na pod cijelu kutiju boca Mouton-Rotschilda koju je na dražbi u Drouotu platio nekoliko milijuna. Kada bi nakon večere morao odvesti kući nekoga od uzvanika, od toga bi se naprosto razbolio, to bi ga zgrabilo za gušu, davilo ga, zbog toga je mogao udarcima čekića razbiti svoj jaguar prema kojem su se svi odnosili kao prema kakvu minibusu, ili pak glavu nekom prijatelju koji bi time povrijedio plemenitost njegovih moćnih srebrnkastih kola u kojima je slušao Wagnera. Kada bi vozio jaguar, ništa mu se nije smjelo suprotstaviti, navukao bi rupičaste kožne rukavice koje su mu vrhove prstiju ostavljale slobodnima i sve bi mu se oko njega, dokle god mu je pogled dopirao, moralo beziznimno pokoravati, svladano njegovim odmjerenim i nepokolebljivim načinom vožnje, pješaci koji su htjeli prijeći cestu izvan pješačkoga prijelaza kao i druga vozila koja bi se pokazala toliko glupo odvažnima da mu se ne uklone s puta, u tim se trenucima Bill pretvarao u kraljeva suca koji ravna pariškim

prometom, a ja sam drhtao od straha na pomisao da bismo mogli zgaziti nekoga nesmotrenog pješaka. Tokom smo se godina ipak obojica pomalo privikli jedan na drugoga. Ja sam bio gotovo jedina osoba koju je on prihvaćao odvesti kući nakon neke od naših večera, uz opasnost da drugi pomisle kako bezobrazno uživam u toj povlastici, premda sam je bio teško stekao. Tim sam više obožavao da me Bill vozi kući, što je mogao napraviti i bilo koji vozač taksija, doduše, ne u jaguaru, zato jer je Billa, zbog njegove fobije pred prijateljskim obavezama, silno stajalo da krene okolnim putem i sukobljavalo se s nepopustljivošću njegova ponosa te ga svrstavalo ne u red vozača, kako je on s gundanjem hinio da misli, već ga naprosto pretvaralo u vjernoga prijatelja, pa sam ja zbog toga likovao. Dakle, već mjesecima, otkada sam mu priznao svoju bolest, Bill nije davao glasa od sebe, katkada sam zbog toga patio, moja se tjeskoba zbog toga kadšto pojačavala ili bih žalio što sam mu o tome govorio, no istinu govoreći, njegova me šutnja i nije puno čudila, a čak bih mogao dodati i da sam zbog toga trljao ruke jer se zbog te nagle šutnje, što bi nekome moglo izgledati kao da me čudovišno ostavio na cjedilu, Bill ovaj put svrstao među osobe mučene proturječjima. Zamišljao sam kako mu se vrti u glavi: on koji se osjećao progonjenim kada bi nekoga prijatelja morao kolima odvesti kući, kako li se sada, kada su mu na raspolaganju stajala sredstva kojima je prijatelju mogao spasiti život, bilo da je on vjerovao da to može učiniti ili da je u to vjerovao njegov prijatelj, morao osjećati užasno rastrganim zbog takve nesnosne obaveze? Bilo je zaista dovoljno razloga da pobjegne glavom bez obzira, promijeni broj telefona i ponaša se kao da je umro.

63.

Nekoliko nam je godina ranije, mislim da je to bilo 1983. ili 1984. godine, Bill iz Portugala, on koji je uvijek bio tako suzdržan pri iskazivanju prijateljskih osjećaja, uputio dugačko i ganutljivo pismo. Doznao je da boluje od neke teške jetrene bolesti, povezane s nekim

afričkim mikrobom, te da mu je možda i život u pitanju, čim se vrati, mora poći u bolnicu i podvrći se odstranjivanju jednoga dijela jetre, bio je odlučio da će prije toga poći na to putovanje o kojemu je oduvijek sanjao pa je vrijeme provodio, pisao je u tome pismu napisanom na papiru na kojem je bila otisnuta najveća palača u Lisabonu, posjećujući ljetnikovce na atlantskoj obali, u okolici Sintre, dvorce iz snova u kojima je, kako je govorio u tome dugačkom pismu koje je bilo istinsko očitovanje prijateljstva, zamišljao nas, svoje do tada pomalo nevažne prijatelje što su mu ih bolest i strah od kobnoga ishoda najednom počeli prikazivati kao prijatelje koji su mu najvažniji u životu. Billovo me pismo potreslo, odgovorio sam mu s nekoliko veoma toplih riječi. Bill se podvrgnu odstranjivanju jednoga dijela jetre, brzo se oporavi, a ono ljetovanje u kući iz snova na atlantskoj obali Portugala nitko više nikada i ne spomenu.

64.

Billa sam ponovno sreo tek uvečer 14. srpnja u La Costi, kod našega zajedničkog prijatelja Robina, bio je toga jutra stigao avionom iz Miamija, našao upravo toliko vremena da se u Val-de-Graceu nađe sa svojim anesteziologom, a potom se ekspresnim vlakom dovezao do Avignona i tamo unajmio auto. Sutradan je uvečer morao krenuti i javiti se u bolnicu gdje će ga prekosutra operirati jer mu se na trbušnoj stijenci stvorila nekakva pukotina, što se često javlja kod ljudi u četrdesetim godinama. Ja sam pak bio na kraju krajeva otišao iz Pariza duševno slomljen, a uz to i jako osamljen jer su iz glavnoga grada već bili otišli svi moji prijatelji pa sam ponovno pao u ruke dvjema starim pratetkama koje se pretvaraju u nesmiljene vampire i ispijaju mi snagu do posljednje kapi krvi čim nazru neku ranu kroz koju mi se mogu zavući pod kožu. Bill je bio iscrpljen i smućen od svojih putovanja, ponašao se gotovo kao mjesečar, teturao je, možda uza sve to još i ošamućen sredstvima za umirenje koja su mu počeli davati prije operacije. Meni je, dakako, u najvećoj mogućoj mjeri bilo važno da ga ponovno vidim

i razgovaram s njime, no nisam ništa od toga pokazivao pred drugima. Nisam se morao sam upuštati u ispitivanje, drugi su prijatelji već Billa skolili pitanjima. Pokusi se nastavljaju, rezultati su još uvijek jako dobri. Stockholmski kongres čiji sam rad dan za danom pratio u novinama ne nalazeći u njima ništa što bi imalo ikakve veze s glasovitim cjepivom, nije bio onako prijeloman kako se očekivalo, Mockneyjeva je prisutnost ondje bila diskretna, a njegovo izlaganje potisnuto u pozadinu zahvaljujući nekakvu vijeću staraca koje ga je ocijenilo preuranjenim pa, prema tome, i opasnim, Mockneyjeve su se kolege raširenih ruku bacile na njega jer se zbog prvih dobrih rezultata pokusa s njegovim cjepivom pri čijoj je proizvodnji upotrijebljena jezgra virusa, samo još više istaknuli golem neuspjeh brojnih drugih pokusa pri kojima se koristila njegova ovojnica. Sada je najveći problem, dodade Bill, oduprijeti se pritiscima takozvanih capitalist adventurers, pritiscima onih kapitalističkih pustolova, onih pionira koji imaju nos za to da vrlo brzo nanjuše neki novi proizvod i podignu mu cijenu. „Ako im Mockneyjevo cjepivo dospije u ruke”, objašnjavao je Bill, „potrebna će doza stajati tisuću dolara, dok bi joj cijena zapravo trebala biti deset, pa će to značiti uništenje čovječanstva.” Večerali smo u društvu nekoliko zapanjenih mladih ljudi pod sjenicom u seoskom svratištu, jedući, kao i obično, sirovo povrće, slasnu mješavinu što ju je predložio Robin i koja se sastojala od crvenih plodova i jogurta Alpa u čašama od navoštenoga papira među kojima smo posebno voljeli malinu, vaniliju i čokoladu i jeli ih onim majušnim, laganim žličicama što smo ih uzimali iz sićušnoga kositrenog vrčića. Kao i ja, i Bill je morao odsjesti u hotelu, jer je svratište zaposjeo čopor mladih Tajlandžana koje su, kao što je to bio primijetio gostioničar, a on je podrijetlom bio s planine Ventoux, roditelji bili poslali u Francusku na studijsko putovanje. Bill se više nije mogao držati na nogama dok je sa mnom išao do hotela, ali je, ostavivši prtljagu u sobi, premda je bilo kasno, svakako htio da ponovno izađemo i nešto popijemo na terasi Café du Commerce ili na terasi preko puta na kojoj je svirao mali orkestar i gdje smo mogli nasamo razgovarati. S neba pa u rebra, a da mu ja ne moradoh postaviti bilo kakvo pitanje, žmirkajući očima koje je od umora jedva držao otvorenima, Bill me zapita za novosti o Julesu, Berthi i djeci, potom kako se ja osjećam i kakvi su mi nalazi te mi

reče: „Ako se sve i nadalje bude dobro odvijalo, pokusi bi u Francuskoj morali započeti u rujnu, najkasnije početkom prosinca, tada ćemo imati na raspolaganju zaista značajne rezultate za grupu 2B.” Zapitah Billa hoće li nas, Julesa, Berthu i mene, kako je to bio predložio, moći ubaciti u pokusnu skupinu i hoćemo li se i mi morati prihvatiti načela dvostrukoga slijepoga testa. „Ne, vi svakako ne”, odgovori Bill, „no o tome treba strogo šutjeti, mene crno na bijelom obavezuje preduvjet ugovora kojim smo mi kao proizvođači cjepiva vezani uz vojnu bolnicu u kojoj će se pokusi odvijati.” Rekoh Billu: „Učinićeš to uz pomoć doktora Chandija?” - „Ne, bez toga, on će zapravo, kao liječnik, biti zadužen za to da kontrolira stanje cijepljenih osoba u toku pokusnog razdoblja, ali neće znati da ste vas troje već unaprijed izuzeti iz statističke lutrije dvostrukoga slijepog testa. Naprotiv, upravo će vam on objasniti zašto je nužno da se podvrgnete načelu placebo, pa ćete morati glumiti.” Bill malo zastade u svojem izlaganju, a potom dodade: „U svakom slučaju, ako bude i najmanjega problema u vezi s početkom provođenja pokusa u Francuskoj, odvest ću vas sve troje u Miami, Julesa, Berthu i tebe, i tražit ću od Mockneya da vam osobno ubrizga cjepivo.”

65.

Bill, Diego i ja, budući da za vikend 14. srpnja nije bilo mjesta u avionu, vratismo se pretrpanim ekspresnim vlakom u kojem smo malo udobnosti nalazili naizmjenice u baru ili u zakucima našega odjeljka gdje smo mogli sjediti na podu. Zabavljajući se, Bill je čitao moju knjigu koju sam malo prije toga bio dobio od izdavača i poklonio mu je uz najpromišljeniju, najozbiljniju i najprijazniju posvetu koju sam mu ikada do tada napisao, bilo je to nesumnjivo smjelo s moje strane. U vršcima sam prstiju još uvijek osjećao užitak što sam ga večer prije toga bio oćutio milujući leđa onoga divnog mladog čovjeka, Laurenta, i ti su mi mravci dopirali sve do srca, taj ga je savršeni i nenamjerni primjer onoga što se naziva safer-sex

oblijevao senzualnošću. Bill se sutradan trebao javiti u bolnicu u Val-de-Graceu gdje se morao podvrgnuti kirurškom šivanju trbušne stijenke, a ja sam morao čekati, svakoga jutra grozničavo silazeći do poštanskoga sandučića i iščekujući veliku omotnicu iz zavoda Alfred-Fournier za koju sam bio zatražio da je naslove na Gustavea i koja je preko cijele širine nosila pečat „Liječnička tajna”, pečat koji se stavlja na smrtonosne bolesti, s nalazima nakon posljednjih pretraga koje sam bio napravio prije odlaska u La Costu. Kada sam natašte otišao u zavod i kada sam izašao odande, jurnuvši prema najbližem kafiću da u sebe nalijem nekoliko kava i histerično se do grla natrpam roščićima i briošima, osjećao sam se veoma slabim i veoma bolesnim, bio sam siguran da će nalazi biti loši pa ću time prijeći u novi stadij svijesti o svojoj bolesti, stav će se doktora Chandija i zdravstvene ustanove u odnosu na nju promijeniti. No, debeli mi snop papira presavijen na četvero koji svom brzinom ili sa sumnjivom sporošću rastvorih odmah ondje, pred poštanskim sandučićem, bacajući se na list na kojem je bila navedena razina T4, otkri da sam se u trenutku kada sam se bio osjetio toliko oslabljenim zbog bolesti, zapravo nalazio u fazi smirivanja, pa čak i povlačenja bolesti jer mi se razina T4 bila podigla na više od 550, što je vrlo blizu normalne vrijednosti, to jest do stupnja koji još nikada nije bila dostigla otkada su počele ove posebne pretrage u vezi s djelovanjem HIV virusa na smanjenje broja limfocita, tijelo mi je samo od sebe izvelo ono što je doktor Chandi nazivao spontanim poboljšanjem, bez pomoći lijekova, ni Defenthiola ni bilo čega drugog. Stojeći pred poštanskim sandučićem, osjetih kao neki poziv životvornoga daha, mogućnost bijega, širenje opće perspektive; u fazama je svijesti o smrtonosnoj bolesti bez sumnje najbolnji gubitak daljine, svake moguće daljine, što nalikuje na nesmiljenu sljepoću u pogledu istodobnoga protoka i sažimanja vremena. Moji nalazi razveseliše doktora Chandija kada stigoh u ordinaciju, stade se smijati, reče da mi otok Elba, kupanje u moru i sunčanje, odmor i uopće takav način života očito gode, ali da istodobno ne bih smio pretjerivati u odmaranju, kao što se njemu čini da postupam, jer prisilan odmor može biti koban za ostale poslove u mojem životu. Pođoh do Billa u Val-de-Grâce da mu pokažem nalaze, on se tek bio probudio iz anestezije, bio je žedan, zabranjivali su mu da pije,

zatraži od mene da razgovaram s njime, da mu nešto govorim kako bih ga spriječio da opet zapadne u san, a onda mu borba sa snom postade tako mučna te me zamoli da zašutim i dopustim mu da zaspi, nasmiješio se kad je čuo posljednju vrijednost mojih T4. Svakodnevno sam mu nakon ručka odlazio u posjet donoseći mu Le Monde i Libération, često bi još netko bio s njim u sobi, ne prijatelj ili član obitelji, već neki suradnik, poslovni partner, pred tim su se čovjekom što je ležao u krevetu i dalje telefonirajući u Miami i Atlantu te izdajući upute, redali stručnjaci u potrazi za poslom. Kirurg ga je bio upozorio na oprez, pukotina mu se na trbušnoj stijenci ponovno pojavila, morat će ubuduće više paziti na sebe. Bill uze u službu nekoga mladića koji će mu pomoći da izađe iz bolnice, nositi mu prtljagu, voziti jaguar i podupirati ga, bio je to neki krasni polutan koji ode s njime sve do Miamija.

66.

Krajem me rujna Bill iz Pariza telefonom nazva na otok Elbu da bi me obavijestio kako mu na raspolaganju stoji mali avion njegova društva te da nas namjerava posjetiti na Elbi pošto se prije toga nakratko zadrži u Barceloni gdje mora sačekati Tonyja, mladoga prvaka u trčanju, koji je u to doba bio momak njegovih snova. Bill mi reče: „Najvjerojatnije krećem u Barcelonu sutra ujutro ako vremenske prilike i dalje budu povoljne. Samo sam se htio uvjeriti da ćete tokom sljedeća tri-četiri dana biti tamo. U svakom slučaju još ću te nazvati iz Barcelone.” No, Bill na kraju krajeva nije došao na Elbu, a čak se nije ni potrudio da nas nazove, jer ga je doslovce porazila, kako smo kasnije doznali, Tonyjeva nevjera. Billovo ponašanje prosudih akoli već ne kao zločinačko u odnosu na mene, a ako je zaista bilo zločinačko, samo se po sebi razumije da sam se zbog toga, kakav već jesam, samo još više kočoperio, a ono barem u krajnjoj mjeri neprijateljsko i jednostavno prostačko. Od Robina koji je to prenio Gustaveu, dobismo još i dodatno objašnjenje za Billovu

izdaju: rezultati su se pokusa s cjepivom pokazali manje uvjerljivima no što se on nadao.

67.

Bill se ponovno pojavi tek 26. studenoga, između triju putovanja koja su ga vodila iz Miamijsa do Pariza i Marseillea gdje je bilo sjedište njegovih poslova u Francuskoj, i natrag, zajedno večerasmo u Grill Drouantu, ja sam baš bio dobio posljednje nalaze koji su bili loši, a bio sam osobno otišao po njih u zavod Alfred-Fournier zbog općega štrajka zbog kojega su bili paralizirani dostava pošte i javni prijevoz, stojeći nasred bulevara, otvorio sam omotnicu i pročitao da mi je broj T4 pao na 368, što je značilo da ću uskoro prijeći prag ispod kojega se Mockneyevo cjepivo u mojem slučaju više neće moći primijeniti. Bill mi je to bio rekao u više navrata: „Pokuse ćemo raditi s asimptomatičnim seropozitivnim osobama kod kojih je količina T4 veća od 300”, a istovremeno sam se približavao pragu od 200 T4 ispod kojega se javljaju neizlječive bolesti kao što su pneumocistoza i toksoplazmoza, no čija se pojava sada odgađa prepisivanjem zidovudina. Isto onako kao što sam se u mjesecu srpnju, kada sam natašte i po pripeci otišao vaditi krv pa se pokazalo da sam dobro sa zdravljem, osjećao izuzetno slabim i iscrpljenim od bolesti, tako sam se sada, kada sam natašte i po snijegu otišao vaditi krv pa se pokazalo da mi se zdravstveno stanje vrtoglavo pogoršalo u roku od četiri mjeseca, osjećao snažnim i vječnim. Ovi novi nalazi zabrinuše najprije mene, a potom i doktora Chandija, pa on zatraži dodatne pretrage, antigenemiju, naime, ispitivanje količine antigena P24, a to je antitijelo čija je prisutnost povezana s aktivnom, a ne više pasivnom prisutnošću HIV virusa u tijelu. U istom sam danu preko cijeloga Pariza paralizirana štrajkom pješice odjurio do zavoda Alfred-Fournier da bih tamo dobio te loše nalaze, a onda, pročitavši ih preko telefona doktoru Chandiju, do njegove ordinacije po uputnicu za ispitivanje količine antigena P24, pa se opet smjesta vratih u zavod Fournier radi vađenja krvi, a od prethodnoga vađenja

nije bilo proteklo ni tjedan dana, u pregibu se lakta još vidio hematom u koji neprijazna debela bolničarka zabode koso odrezani vrh igle. Toga su mi dana mogli probušiti i rupu na lubanji, zabadati mi igle u trbuh i oči, bio bih samo stisnuo zube, bio sam zapao u nešto što je mojem tijelu očito oduzimalo svu volju. Doktor mi je Chandi, vidjevši loše nalaze, pokušao objasniti daljnji postupak: ako se prisutnost antigena pokaže pozitivnom, trebat će kroz mjesec dana ponoviti iste pretrage kako bi se pratio njezin razvoj, a ako vrijednost antigena P24 bude rasla istovremeno s padom vrijednosti T4, trebat će početi pomišljati na liječenje. Znao sam da je jedino moguće liječenje uzimanje zidovudina, bio mi je to rekao godinu dana prije toga i upozorio me da se taj lijek daje tek u završnoj fazi bolesti, sve dok ga tijelo može podnijeti, da ne kažemo do smrti. No, tada ni on ni ja više nismo bili kadri izgovoriti naziv toga lijeka, doktor je Chandi po načinu na koji sam ja zaobilazio tu riječ, shvatio da je isto toliko malo želim čuti koliko i izgovoriti. Večerao sam s Billom u vremenu između časa kada sam doznao loše nalaze i nalaza antigenemije. Prisiljavao sam se da budem veseo, bezbrižan, da ne zapadnem u pretjeranu patetičnost zbog toga što sam osuđen na smrt. Bill je govorio gledajući mi u lice obasjano svjetlom svijeće što je stajala na bijelom stolnjaku: „Najnevjerojatnije je u svemu tome što se na tebi ništa ne vidi, kunem ti se da po tvom licu nitko ne bi mogao ni naslutiti napade koji se zbivaju u pozadini, djeluješ kao da si u odličnoj formi.” Shvaćao sam da to kod njega izaziva neki osjećaj nalik na vrtoglavicu: ta napokon točno određena blizina smrti, a isto tako i opasnost od njezina prenošenja, prikrivena iza mojega privlačnog, još nepromijenjena lica, sva ga je to opčinjavalo i strašilo. Bill mi te večeri i sam priznade ono što mi je već rekao Gustav, a on je to bio doznao od Robina: da rezultati cijepljenja nisu baš tako dobri kako su se nadali, da se HIV virus, pošto je isprva nestao iz svih svojih ranijih utvrda odnosno iz prijenosnika u tijelu cijepljenih bolesnika, njihova mozga, živčanog sustava, krvi, sperme i suza, nakon devet mjeseci ponovno podmuklo pojavio. Takve su osobe smjesta ponovno cijepili, no u ishod cijepljenja nitko nije mogao biti siguran. Bill mi dade na znanje da je Mockney sav zbunjen onime što se zapravo može smatrati privremenim neuspjehom: da sada namjerava pristupiti usvršavanju cjepiva dodajući mu antitijela

proizvedena u organizmu seronegativnih dobrovoljaca odnosno prijatelja ili bliskih rođaka seropozitivnih osoba koji bi također bili uključeni u pokus i koji bi trebali pristati da im se u krv ubrizga oslabljeni HIV virus. U sebi se zapitah kojemu bih se rođaku ili prijatelju ja mogao obratiti u takvu slučaju, no nisam se mogao sjetiti nijednoga imena ni lica, a da to u meni ne pobudi gađenje koje nikako nisam mogao suzbiti i nešto nalik na odbojnost što sam je cijelim tijelom osjećao prema stranome tijelu koje ne bi bilo zaraženo. Zapravo, prema svakome drugom tijelu osim Julesovu ili Berthinu te eventualno tijelima njihove djece s kojima sam u mašti tvorio jedinstveno i potpuno usklađeno tijelo.

68.

Antigenemija se pokazala pozitivnom, a to nakon desetodnevnog čekanja doznadoh u ordinaciji doktora Chandija, po tonu njegova glasa dok je to njemu istovremeno saopćavao laborant iz zavoda Fournier, navodeći točnu vrijednost antigena: 0,010. Ofenzivna je prisutnost HIV virusa koja se na taj način neizravno očitovala, počinjala na 0,009. Novost koju smo očekivali, a doktor me Chandi već tjednima i mjesecima na nju oprezno pripremao, ipak me shrva. Sve se opet počinjalo ljuljati. Ta je vijest značila zidovudin što ga moje tijelo možda neće podnositi, neprestana vađenja krvi kojima će se provjeravati nije li kemoterapija počela uzrokovati anemiju, nije li zbog ublažavanja limfopenije kao nužno zlo nastupilo naglo smanjenje broja crvenih krvnih zrnaca, a to je, na kraju krajeva, značilo da mi se smrt najednom približila za nekoliko stupnjeva, da mi je pred nosom, da će uslijediti u vremenu koje počinje u sadašnjem trenutku i traje najdulje dvije godine, ako se ne desi nekakvo čudo, ako Mockneyevo cjepivo ne bude djelotvorno ili ako zbog ubrzanoga razvoja bolesti ne uspijem ući u pokusnu skupinu. Rekoh doktoru Chandiju da, prije no što počnem uzimati taj lijek, želim razmisliti. Pod tim se podrazumijevalo: izabrati između liječenja i samoubojstva, između jedne ili dvije nove knjige uz pomoć liječenja

i zahvaljujući odgodi koju time dobivam te samoubojstva koje će me spriječiti u pisanju tih dviju svirepih knjiga. Sjedeći nasuprot doktoru Chandiju, sažalih se nad sobom, na rubu suza koje su meni samome bile odbojne. Doktor mi Chandi, onako sićušan, krhak i obeshrabren, zastrašen tom tobožnjom odlučnošću, reče da mu se svakako još jednom javim prije povratka u Rim. Nekoliko sam dana prije toga u Vidalovu priručniku koji je pripadao mojim pratetkama, koje su nekada vodile ljekarnu, potražio upute o doziranju kapljica Digitalina čiju mi je upotrebu bio savjetovao doktor Nacier i koje su mi navodno trebale omogućiti blagu smrt.

69.

Konačno sam s doktorom Chandijem ručao 2. prosinca u restoranu Le Palanquin. Odabrao sam stol malo po strani, premda smo nas dvojica već bili uobičajili da o svemu govorimo uvijeno, a i meni se sada već živo fućkalo na pomisao da bilo što tajim te sam, uostalom, i svojemu izdavaču bio odnio rukopis u kojemu nisam skrivao svoju bolest, takav će se glas o mojoj bolesti ubačen u rukopis ostavljen kod takva izdavača, pod velom tajne nužno proširiti kao šumski požar, no te sam glasine očekivao mirno i nekako ravnodušno, jer je činjenica da ja otkrivam tajne o sebi, budući da sam tako uvijek postupao u svim svojim knjigama, pripadala prirodnom redu stvari, pa makar ta tajna bila i nepopravljiva, makar me i nepovratno isključivala iz ljudske zajednice. Kao i u ranijim prilikama, doktor Chandi i ja, iz uljudnosti, kao i zato da bi ovaj naš sastanak za ručkom izgubio svaki patetični cilj, najprije porazgovarismo o svemu i svačemu, o glazbi jer je to bila njegova omiljena tema, o mojim knjigama, o njegovu i o mojem životu. Povjeri mi da se nalazi u neugodnom položaju jer stanuje malo u jednom, malo u drugom stanu, a osim toga svaki dan obilazi nove stanove, ne može do svojih knjiga koje su nagomilane u sanducima, prekinuo je s prijateljem s kojim je živio dulje od deset godina, a „moj se novi prijatelj”, crveneći dodade, „zove isto kao i vi”, te izgovori moje ime.

Doktor Chandi opovrgnu ono što mi je bio rekao Stéphane i što me toliko brinulo, što me gotovo nagonilo na zaključak, pa bio on i prenatrpan, da je samoubojstvo izraz dobroga zdravlja, strahovao sam od trenutka u kojem će mi bolest oduzeti slobodu da se sam ubijem. „Baš onoga dana kada ste posljednji put bili kod mene u ordinaciji dobio sam dokaze za to, uskoro nakon što ste vi otišli, doznao sam da je jedan od mojih pacijenata koji se godinu dana liječio zidovudinom, oduzeo sebi život, njegov me prijatelj nazvao i obavijestio me o tome.” Zapitah na koji se način ubio. Objesio se. „Ali imam i pacijenata koji se liječe zidovudinom”, nastavi doktor Chandi, „i koji su u punoj tjelesnoj i duševnoj snazi. Jednom je od njih pedeset godina i osjeća se da ne može bolje, samo što više nema erekcije, no stavljali vi to na račun lijeka, što bi me začudilo, ili psihičkih smetnji u vezi s njegovom bolešću, čemu bih ja bio skloniji, taj se živahni gospodin s time nipošto ne želi pomiriti, kaže da je nedavno upoznao novog prijatelja kojega hoće obljubiti pa svaki tjedan, pored vađenja krvi radi kontrole, prima injekcije u spolovilo da bi mu postalo tvrđe.” Zatim mi doktor Chandi ispričava priču o seropozitivnom epileptičaru koji je prilikom napada ugrizao brata dok mu je ovaj pokušavao ugurati komad drveta među zube kako bi ga spriječio da ne pregrize jezik. Bratu su napravili pretrage krvi i seruma da bi vidjeli je li se od ugriza zarazio pa su liječnici, ako to bude slučaj, pomišljali na to da mu iz predostrožnosti prepisu zidovudin.

70.

Pretposljednji sam put vidio Billa 23. prosinca, dan nakon mog prvog odlaska u bolnicu Claude-Bernard, obojica smo večerali u talijanskom restoranu u ulici Grange-Bateliere, što je bila i moja i njegova navika. Restoran je bio gotovo prazan i u njemu se još uvijek goropadio agresivni konobar kojega su naši stalni posjeti naposljetku bili ponešto udobrovoljili, zamišljao je da Bill živi životom besposlena milijardera koji putuje svijetom ovisno o tome na kojoj

plaži sija sunce, a Bill je bio olovno blijed, pod stalnim stresom zbog tempa američkoga biznisa, zabrinut zbog uspjeha cjepiva u koje je uložio toliko očekivanja. Ispriča mi da je u Atlanti obišao mlade ljude iz skupine B kojima je bilo ubrizgano Mockneyevo cjepivo i da je naišao, reče mi to sa stanovitim umorom, na blistava, savršeno zdrava bića koja se bave body-buildingom. Od tih je pokusnih kunića zatražena bezuvjetna šutnja te su morali potpisati ne samo ugovor prema kojemu tvrtka koja proizvodi cjepivo otklanja svaku odgovornost u slučaju smrti ili pogoršanja bolesti, nego i prisegu kojom su se obavezali na čuvanje tajne i koja im je, pod prijetnjom sudskog progona, branila da bilo kome govore o pokusu u kojem sudjeluju. Bill mi među njima opisa jednoga dvadesetogodišnjaka, posebno krasna, posebno mišićava, no koji je, na žalost, bio seropozitivan. Reče mi da bi pokusi u Francuskoj morali započeti u siječnju i da Mockney uz cjepivo namjerava i intravenozno davati gamaglobulin dobiven iz posteljice zairskih roditelja koje su zaražene virusom. Bill dodade da je laboratorij koji on vodi, najveći kupac posteljica na svijetu jer one predstavljaju sirovinu za proizvodnju gamaglobulina. No, bio je umoran, a isto tako i ja, obojica smo bili nekako smalaksali, pa se činilo kao da nijedan ni drugi više ne vjerujemo u pretpostavku o tom cjepivu i njegovu djelovanju koje bi moglo prekinuti tok moje bolesti, te kao da nam se na kraju krajeva za sve to živo i ama baš potpuno fućka.

71.

U međuvremenu sam s Julesom otputovao u Lisabon da ondje, kao i obično, proslavimo naš zajednički rođendan. Bilo je to uzajamno mučenje, a ja Julesa povukoh za sobom na samo dno ponora što ga je u meni izazivala njegova blizina, povukoh ga tvrdoglavo, ne popuštajući, sve dok nije potpuno ostao bez zraka. Do tada je, zbog snage vlastitoga karaktera ili pak zbog njegove slabosti, uspijevaao izmaknuti duševnoj boli, nikada je nije upoznao, osim kada bi njome bio pogođen netko od njegovih bližnjih, jer je, izgleda, za prijatelje

namjerno birao samo stvorove sklone pretjeranoj patnji, pa sam tako jedne ljetne noći morao tješiti njegova ljubavnika koji je jecao u pokrajnjoj sobi, a sada sam Julesa tjerao da i sam otkrije uništavalački učinak duševne boli koju sam mu ja zadavao poput nekoga krvnika, dok je njezino djelovanje što sam ga kod njega zapazio, jednako mučilo i mene i povećavalo moju bol prikovavši me tokom dugačkih dana za postelju poput kakva nepomičnog bolesnika, bio sam gotovo na umoru, unaprijed sam proživljavao agoniju koju ću ubrzo zaista otkriti, nisam više mogao svladati neki uspon niti se popeti hotelskim stepenicama, u devet sati uvečer nisam mogao da ne odem u krevet premda sam se prije toga cijelo poslijepodne odmarao. Ni Jules ni ja nismo bili sposobni ni za najmanji znak tjelesne topline. Rekoh mu: „Patiš zbog nedostatka ljubavi?” A on mi odgovori: „Ne, samo patim.” Nikada tu riječ nisam čuo tako prostački izgovorenu kao što je zvučala u njegovim ustima. U vlaku između Lisabona i Sintre, jednoga vedrog sunčanog dana, njegova patnja dosegnu vrhunac, ja sam sjedio s druge strane hodnika, na klupama je bilo mjesta otprilike za šest osoba, a nas smo se dvojica bili stisnuli svaki kraj svojega prozora, na polasku je vlak bio gotovo prazan, ali se ubrzo napuni vozeći prugom što je vodila kroz predgrađe gdje su ljudi hodali po tračnicama, ali je klupa kraj mene bila stalno prazna, nitko nije htio sjesti pokraj mene ili nasuprot meni, pa čak ni u mojoj blizini, a ja sam pak na stanicama izbjegavao da u bilo koga pogledam jer sam s nekakvim ironičnim strahom shvatio da će ljudi radije sjediti jedni drugima na glavi nego da se udobno smjeste pored ovoga čudnog frajera čiju mi je sliku prikazivalo njihovo udaljavanje od mene, svi su se pretvorili u mačke koje bježe od mene, mačke alergične na đavola. Jules je to očividno bio zapazio, a ljudi koji su ustajali s moje klupe, kao da sam kužan, premještali bi se na njegovu stranu, no ja se nisam usuđivao okrenuti u tom smjeru da mu pokažem kako sam shvatio njihovu lukavštinu i optužim ga kao sudionika u tome, od patnje se bio i previše ukočio. U lisabonskoj sam četvrti Graga, u dućanu mješovitom robom pored čijega je izloga u unutarnje dvorište neke zgrade vodio natkriveni prolaz, u protusvjetlu opazio policu s prozirnim figuricama koje su izgledale kao da su izlivene od šećera, vratih se da ih kupim, bile su to voštane dječje glave koje su roditelji

nekoć kao zavjetni dar nosili u crkvu kada bi im dijete dobilo meningitis. No, u toj četvrti već dugo nije zabilježen nijedan slučaj meningitisa pa se prodavač začudi što se najednom otarasio pet od tih glavica. Kada sam ih rasporedio na balkonskoj ogradi kako bih ih fotografirao na pozadini koju su sačinjavali utvrda s barjacima, zlatna rijeka, viseći most, divovski Krist s druge strane rijeke i avioni koji su se pojavljivali između nebodera, Jules mi skrenu pažnju na to da tih zavjetnih obrazina koje sam ja bez pretjeranog razmišljanja bio jednu po jednu izabrao između tolikih drugih, ima točno pet, što ga podsjeća na onaj naš Klub 5 koji za njega simbolizira našu obitelj međusobno povezanu i spojenu u ovoj zlosretnoj pustolovini. Nije mi promaklo da je Jules, tokom našega boravka u Lisabonu, suprotno svojim navikama prilikom prijašnjih uobičajenih rođendanskih putovanja, nekako po svaku cijenu izbjegavao da nazove Berthu i raspita se o tome kako su ona i djeca. Otišavši iz Pariza, Jules je izbjegao tešku nevolju: iscrpljena nakon prvoga školskog tromjesečja, Bertha koja je povrh svega dobila i jaku upalu uha, pristala je da joj doktor Chandi prepíše tjedan dana bolovanja, dok su djeca, jedno za drugim, navukla virus kineske gripe koja je za krevet već bila prikovala dva i pol milijuna Francuza, a mali je Titi, uvijek proziran, gotovo plavkast, stalno kašljao kao da će pluća iskašljati, pa su mu ih slikali i kinezioterapeut mu je iz njih masažom pokušavao odstraniti sluz. Ujutro na dan odlaska, pospremajući svojih pet voštanih figurica u kovčeg, zabrinut što nas Gustave koji više nije odgovarao na telefon, nije nazvao da nam čestita rođendan, odlučih da se javim Berthi i pitam je kako je kod njih. Naletjeh na njezinu majku, uvijek kiselkasto raspoloženu, koja mi se nasmija u lice kada pokušah biti s njome uljudan: „Ja sam jako dobro, dragi moj Hervé, sigurno je prekrasno vrijeme tamo gdje se vi nalazite, ali zamislite, ovdje vlada prava panika, Bertha je maločas navrat-nanos odjurila u bolnicu s Titijem jer mu je po cijelom tijelu izbio crveni osip, kapci su mu natekli, oči mu se više uopće ne vide, koljena su mu otečena, a noge iskrivljene. A vi i Jules, jeste li se lijepo proveli?” Spustih slušalicu, Jules je vrebajući stajao pored mene. Rekoh mu da vijesti nisu baš najbolje, nisam mu mogao skrivati ono što mi je rekla Berthina mati. Htio sam svojih pet zavjetnih obrazina odnijeti u crkvu jer je takav bio običaj u slučaju bolesti, radi toga su i bile

izlivene, a kako smo mi bez sumnje sve petero bolesni... Jules mi reče da ne vjeruje u te budalaštine, obojica podigosmo ton, do polaska smo imali jako malo vremena pa ja žurno izađoh držeći u ruci plastičnu vrećicu u koju sam bio potrpao figurice da ih odnesem u najbližu crkvu što smo je, kada bismo se nagnuli preko balkona, mogli vidjeti s lijeve strane, a to je, otkrivam to danas pregledavajući plan Lisabona koji sam sačuvao, bazilika sv. Vincenta. Gotovo smo svake večeri, vraćajući se u hotel, prolazili ispred bočnoga krila bazilike sv. Vincenta duž kojeg su jedna za drugom bile raspoređene, kako su to kazivali natpisi, sakristija i mrtvačka kapelica čija su vrata često ostajala otvorena, pa je ulaz u nju zaklanjao samo ljubičasti zastor koji sam jedanput bio odgrnuo te se preda mnom ukazao mrtvac ispružen na bijelome odru, okružen staricama u molitvi. No, sa svojom malenom obitelji nisam mogao poći u mrtvačku kapelicu, morao sam je ostaviti na oltaru i prepustiti molitvama nepoznatih ljudi, kao i svoje japanske želje u Hramu mahovine, pa kroz glavni ulaz uđoh u baziliku sv. Vincenta, ledenu, praznu, zakrčenu skelama na kojima su dvojica-trojica radnika nešto strugala i udarala, međusobno se šaleći. Nekoliko puta obidoh baziliku dok me Jules vani čekao. Očevidno nije bilo nijednoga mjesta gdje bih mogao ostaviti svoje zavjetne obrazine, osim stola s voštanicama koje su se topile i između kojih bi one smjesta isplakale sve suze svoje voštane duše. Neka se podozriva redovnica zadužena za brigu o sakristiji, koja je pazila na to da u svijećnjak pobode nove voštanice i ostruže nakupine voska iz njegovih žlijebova, zapilji u moju plastičnu vrećicu jer joj je već postalo sumnjivo što je vidi kako treći put promiče pored nje, pa izađoh iz crkve. U Julesovu društvu, jer je on bio krenuo u potragu za nekim sitnicama za djecu, krenuh prema drugoj crkvi koju sam bio uočio, a to je bila, prema naznakama na planu koji se, razvijen, danas nalazi na mojem stolu, crkva sv. Roca. I tu sam, jedan za drugim, obilazio sve oltare, sve dok me crkvenjak koji je za mnom gasio svjetla, ne istjera iz crkve. Rekoh Julesu: „Nitko neće moje darove.” Najradije bi ih bio ostavio u prvoj kanti za smeće.

72.

Tu sam djecu volio više no svoju vlastitu krv i meso, kao krv svoje krvi, premda to nisu bila, a bez sumnje i više nego da su to doista bila, i to možda na zloslutan način jer mi je HIV virus omogućio da za sebe nađem mjesto u njihovoj krvi, da s njima podijelim zajedničku krvnu sudbinu, premda sam se svakoga dana molio da ona ni po koju cijenu ne bude takvom, premda sam svojim zavjereničkim ponašanjem neprestano nastojao svoju krv odvojiti od njihove da nikakvim putem između nas nikada ne dođe do kakva dodira, moja je ljubav prema njima, međutim, bila poput neke krvne kupke što će u budućnosti postati mogućom i u koju sam ih s užasom uranjao. Bolničar iz psihijatrijske bolnice kojega su pozvali da dadne injekciju onoj poludjeloj ženi u pansionu pošto je ona, u stanju naizmjenične malodušnosti i agresivnosti, skupila dovoljno energije da se, zaletjevši se, pokuša baciti kroz prozor, u čemu ju je na kraju spriječio udarac u želudac, pošto je prije toga kroz prozor pokušala baciti svoje novorođenče i pobacati sve predmete što ih je našla u stanu, među njima i moje knjige koje je skupljala, to smo kasnije doznali, dok je zidove umrljala menstrualnom krvlju, taj stranac kojega je ona ošamarila čim se pojavio na vratima, rekao je luđakinjinim rođacima: „Sada se još možemo samo moliti.” Na stanovitom stupnju nesreće, čak i ako je netko ateist, čovjek još može samo moliti ili se potpuno rastočiti. Ne vjerujem u Boga, ali se molim za tu djecu, molim da žive još dugo nakon mene, a nastojim takve molitve isprosjačiti i od pratetke Louise koja svake večeri ide na misu. Trenutno me ništa ne može podići na noge kao potraga za poklonima koji bi se mogli svidjeti toj djeci: batistene i svilene haljinice, vilinske haljine, kako ih ona naziva, za Loulou, ogrtači za kupanje i svjetlucavi autići za Titija. Ništa me ne može tako potresti kao kada ih zagrlim po svojem povratku iz Rima, posjednem Loulou sebi u krilo, čitam joj priču i slušam neku zločestu tajnu o njezinu mlađem bratu što mi je ona šapće na uho, a na rame mi se s povjerenjem nasloni plavokosa Titijeva glavica koju je on prije toga pridržavao rukama, oslonivši se laktovima o stol i pritisnuvši

sljepoočnice stisnutim šačicama, znak umora koji je, bojim se, naslijedio od mene. Ništa me toliko ne oduševljava kao kada čujem njegov tanki glasić, pošto podigne slušalicu i prepozna me, kako mi dobacuje: „Halo, Koko Banana? Bezvezni drekec! Guza!” Vjerujem da je užitak što mi ga pružaju ta djeca veći od užitka što bi mi ga moglo pružiti tijelo, privlačna i zasitna druga tijela kojih se za sada klonim zbog premorenosti, radije oko sebe nagomilavajući nove predmete i crteže, poput faraona koji priprema uređenje svoje grobnice, s vlastitim likom koji će, nekoliko puta umnožen, pokazivati pristup u nju ili će ga, naprotiv, prikrivati zaobilaznim putovima, lažima i prividima.

73.

Jules se s puta u Lisabon vratio sav uzdrman, a nakon nagloga povratka nađe tijelo svojega potomka prekriveno crvenim osipom, očiju toliko podbuhlih da su bile gotovo slijepljene, s oteklinom u oba koljena, reče, i iskrivljenih nogu, pedijatrica je izjavila trogodišnje dijete ima bronhopneumoniju s dodatnim komplikacijama zbog alergije na antibiotike, iz Rima kamo sam se pak ja bio vratio, svakoga sam dana telefonirao da čujem novosti, bio sam opsjednut, ukočen zamišljajući kako Titi izgleda, nesposoban da bilo što radim, pa čak ni da nastavim s čitanjem *Smućenosti* Thomasa Bernharda. Mrzio sam toga Thomasa Bernharda, bio je neosporno daleko bolji pisac od mene, a ipak je bio tek klizač, pletač, cjepidlaka plaćena po retku, tvorac silogističkih općih istina, tuberkulozni djevac, okolišatelj koji je za sve pronalazio neki izgovor, ogovaratelj koji se upušta u dijatribe, salcburška cjepidlaka, hvalisavac koji je sve bolje radio od bilo koga drugog, bolje vozio bicikl, pisao knjige, zabijao čavle, svirao violinu, pjevao, filozofirao i svađao se ni oko čega, neodgojeni medvjed mučen lošom navikom da stalno na isti način šapom, velikom i teškom tvrdoglavom ručerdom nizozemske seljačine, zamahuje na iste himere, na domovinu i one koji je ljube, naciste i socijaliste, svoje sestre, kazališne ljude, sve druge pisce, a posebno

dobro, kao i na književne kritičare koji su mu hvalili knjige ili ih prezirali, da, jadni Don Kihot koji je pun sebe, bijedni Bečanin koji je izdao sve oko sebe, isticao svoj genij u svim svojim knjigama koje su se sastojale tek od posve bezvrijednih stvarčica, posve sitnih misli, posve sitnih zamjerki, posve sitnih slika, posve sitnih nemoći o kojima je taj ulični gudač pleo i klizao na dvije stotine stranica, ni za dlaku se ne mičući od fragmenta čijega se laštenja prihvatio uz pomoć svoje neusporedive viole, sve do punoga sjaja ili nestanka vlastitih redaka, dok se svi ti reci ne pomiješaju, mučeći čitaoca opsesivnim ponavljanjem jednoga te istog mjesta, kidajući mu živce sitnim potezima gudala, što čovjeka isto toliko razdražuje kao i brazda na uništenoj gramofonskoj ploči, sve dok se te sićušne sličice (dijete koje u sirotištu za vrijeme rata vježba violinu u ormaru za cipele), te sićušne izmišljotine (tobožnji muzikolog koji zauzima cijeli svezak da bi se napokon ustanovilo kako na kraju krajeva nije u stanju napisati esej o Mendelssohn-Bartholdyju), napuhane do krajnjih granica zahvaljujući ljepoti njegova pisanja - u ovom se ili onom trenutku ipak trebalo nakloniti pred tom satirom - ne pretvore u cjelovite svjetove, u savršene kozmogonije. Ja sam se pak s Tomasom Bernhardom nesmotreno upustio u partiju šaha. Bernhardovske metastaze, slično širenju HIV virusa koji mi u krvi uništava limfocite smanjujući mi imunitet, broj mojih T4, a da i to usput kažem u ovoj rečenici, danas, 22. siječnja 1989. godine, budući da mi je trebalo deset dana da se odlučim na to priznanje, da se opredijelim za to da okončam ovo stanje napetosti koju sam sam započeo, jer mi je doktor Chandi 12. siječnja preko telefona otkrio da im je vrijednost pala na 291, u mjesec dana s 368 na 291, što dopušta pretpostavku da će nakon narednih mjesec dana ofenzivnog djelovanja HIV virusa u mojoj krvi, broj T4 iznositi 213 (odbio sam jedan broj od drugoga na dnu ove stranice), oduzimajući mi tako, osim ako mi ne budu davali transfuzije krvi, što je nevjerojatno, mogućnost da pokušam sreću s Mockneyevim cjepivom i eventualnim čudesnim izlječenjem te se približavajući katastrofalnom pragu koji bi se možda mogao pomaknuti zahvaljujući uzimanju zidovudina, ako radije odaberem taj lijek, a ne Digitalin kojega sam odlučio kupiti bočicu ovdje u Italiji gdje se gotovo sve izdaje bez recepta, te ako mi povrh svega tijelo bude podnosilo tu kemoterapiju,

usporedo su se, dakle, s HIV virusom, i to brzinom s velikim B, bernhardovske metastaze proširile po mojem spisateljskom tkivu i životnim refleksima, proždiru moje pisanje poput fagocita, upijaju ga u sebe, zarobljavaju, uništavaju u njemu svu prirodnost i svaku osobnost da bi nad njim proširila svoju putošiteljsku prevlast. Pa baš kao što se još uvijek nadam, premda mi se u biti za to živo fućka, da ću primiti Mockneyevo cjepivo koje će me osloboditi HIV virusa, odnosno barem njegov privid, njegova slijepog dvojnika, isto kao što stremim k tome da takav ubod primim bilo gdje i bilo kada i od bilo koga, kao u snovima, da si dadnem ubrizgati prljavu vodu ili bilo kakvu bezvezariju koju bih odrješito ili sa skepticizmom prihvatio kao spasonosno Mockneyevo cjepivo, spreman da dopustim da me prljave ruke istovremeno zaraze bjesnoćom, kugom i gubom, s nestrpljenjem čekam književno cjepivo koje će me osloboditi čarolije kojom sam sam sebe namjerno omađijao posredstvom Thomasa Bernharda, premda sam do dana današnjeg pročitao tek tri-četiri njegove knjige s opsežnoga popisa pod naslovom 'od istog autora' koji se proteže preko cijele stranice, preobrazujući promatranje i divljenje njegovu pisanju u parodijsku spisateljsku pobudu i u patogenu prijetnju, u AIDS, pišući na taj način knjigu koja je po svojem načelu bitno bernhardovska, zaokružujući posredstvom nasljedovalачke fikcije svojevrsan ogled o Thomasu Bernhardu s kojim sam se zapravo htio nadmetati, kojega sam htio zateći nespremna i nadmašiti ga u vlastitoj čudovišnosti, baš kao što je i on sam pod tuđim imenom pisao tobožnje oglede o Glennu Gouldu, Mendelssohn-Bartholdyju ili, čini mi se, o Tintoretu, a kako, obrnuto od Wertheimera, jednoga od njegovih likova koji je odustao od toga da postane klavirski virtuoz onoga dana kada je čuo Glenna Goulda kako svira Goldbergove *Varijacije*, nisam nemoćno digao ruke od razumijevanja genija, naprotiv, pobunio sam se pred virtuožnošću Thomasa Bernharda, pa sam ja, jadni Guibert, svirao sve u šesnaest, svjetlao oružje da bih bio ravan suvremenom velikanu, ja, jadni Guibertčić, bivši gospodar svijeta koji je i u AIDS-u i u Thomasu Bernhardu našao jačega od sebe.

74.

Kolebam se bih li krivotvorio recept čiji sam sadržaj na brzinu bio pribilježio na komadiću papira, zajedno s kraticama te vjerodostojnim ispravicima i dozama što mi ih je izdiktirao kardiolog kojega sam, sav izvan sebe, bio nazvao u Parizu kada je moja pratetka Suzanna dobila napad tahikardije, da bih nabavio Digitalin, otrov koji će na HIV virus djelovati kao snažan protuotrov istodobno zaustavljajući njegovo zloslutno djelovanje i otkucaje mogega srca, zato što se plašim da bi za mene činjenica što kod sebe imam tu bočicu, što mi je ona na dohvat ruke, bila dovoljna pa da smjesta prijedem na djelo, bez razmišljanja, a da ta moja kretnja ne bude povezana ni s kakvom odlukom što proistječe iz utučenosti ili očaja, u čašu bih vode izbrojio sedamdeset kapljica, popio bih to i što bih potom učinio? Ispružio se na krevetu? Isključio telefon? Pustio nekakvu glazbu? Čiju glazbu? Koliko bi vremena potrajalo prije no što bi mi srce prestalo kucati? Na što bih mislio? Na koga? Ne bih li najednom poželio čuti nečiji glas? No, čiji? Ne bi li to bio glas za koji nikada ne bih mogao zamisliti da bih ga u tom času želio čuti? Ili bih radije drkao sve dok mi se krv ne zaledi u žilama, sve dok mi šaka ne izgubi osjećaj da je povezana sa zapešćem? Nisam li upravo počinio golemu glupost? Ne bi li bilo bolje da sam se objesio? Matou kaže da je za to dovoljan i radiator, samo ako dovoljno saviješ koljena. Ne bi li bilo bolje da sam pričekao? Pričekao tu tobože prirodnu smrt što je donosi virus? Te i dalje pisao knjige i crtao, sve više i više, pa još više, dok od toga ne bih izgubio razum?

75.

Moja osuđena knjiga, ona koju sam počeo pisati u jesen '87. godine, ništa ne znajući ili se pretvarajući da ništa ne znam o onome što će se sa mnom uskoro dogoditi, ta završena knjiga za koju sam

odlučio da će ostati nedovršena i od Julesa zatražio da je uništi, nemajući hrabrosti da to sam učinim i zahtijevajući od njega ono što sam sam bio odbio Muzilu, ta debela beskonačna i zamorna knjiga, dosadna poput kakve kronologije, koja je pripovijedala o mojem životu između osamnaeste i tridesete godine, zvala se *Odrasli*. Namjeravao sam joj dodati moto uzet iz neobjavljena razgovora što sam ga s Orsonom Wellesom vodio još 1982. godine, a zabilježio sam ga za vrijeme ručka s njim i Eugenijom u restoranu Lucas-Carton: „Dok sam bio malen, gledao sam u nebo, podizao stisnutu šaku prema njemu i govorio mu: 'Ja sam protiv tebe.' Sada gledam u nebo i mislim: 'Kako je lijepo.' Kada mi je bilo petnaest godina, htio sam imati dvadeset, izbjеći sve oblike mladenačkog ponašanja. Mladenaštvo je bolest. Kada ne radim, ponovno postajem mlad, a isto bih tako mogao postati i zločinac. Obožavam mladost. Onaj trenutak u kojem čovjek postaje muškarac odnosno žena, ali se još nije potpuno opredijelio na koju će stranu. Taj opasni trenutak. Prava je tragedija ako čovjek želi i dalje ostati dijete. Ako pati zbog gubitka djetinjstva. To se naziva *bleading childhood*, mladost koja i dalje krvari.” Ta mi je debela, dosadna i predugačka knjiga bila pri ruci, a znao sam, još i prije no što sam se prihvatio njezina pisanja, da će u svakom slučaju biti nepotpuna i pravi izrod jer nisam imao hrabrosti da se suočim s rečenicom kojom je ona zapravo trebala započinjati, a koja mi je bila jeziku i koju sam svaki puta odbacivao što je moguće dalje od sebe kao pravo prokletstvo, nastojeći je zaboraviti jer je značila najnepravedniju slutnju na ovome svijetu, pa sam se plašio da će, ako je zapišem, to značiti njezinu potvrdu: „Nesreća se morala spustiti na nas.” A moja je knjiga, kakva li užasa, morala izaći na svjetlo dana.

76.

Bio sam u prilici da prisustvujem konačnom zatvaranju bolnice Claude-Bernard, ujutro 1. veljače 1989. godine čak mi više nisu htjeli uzeti krv, to bi im samo stvaralo neprilike prilikom preseljenja. U

magli su letjeli galebovi, jednu po jednu, kao da ih fotografiram, pregledavao sam gomile bačenih stvari: stara drvena vaga, papuče u sanduku zajedno s ampulama kalijeva klorida, stolice, madraci, noćni ormarići, kada za reanimaciju na čijem se dnu bio nataložio snijeg kroz koji su provirivale cijevi za infuziju. Napokon su se usred te pustoši kola hitne pomoći zaustavila pred zgradom za smrtonosne bolesti, dvojica su se bolničara spremala da iz njih iznesu nosila na kojima je ležao neki čovjek, krenuh drugim putem da bih ga izbjegao, nisam ga htio vidjeti, bojao sam se da ću ugledati nekoga koga poznajem. No, mrtvac na kojemu su oči još bile žive, dostigao me na hodniku, nije mogao čekati sutrašnji dan dok se bolnica ne preseli u nove prostorije u bolnici Rotschild, morao je umrijeti usred selidbe. Nisam ga htio vidjeti, ali je on vidio mene, a pogled je živoga mrtvaca jedini pogled na svijetu koji se ne može zaboraviti. Iznad umrljanih su jastučića bili polijepljeni plakati Stéphaneova udruženja s pozivima na zajedničke zakuske i vježbe opuštanja. Doktor je Chandi bio pozvao doktora Gulkena kako bismo čuli i njegovo mišljenje. Doktor je Gulken rekao odmjerenim glasom: „Prije svega vam moram reći da je zidovudin visoko toksičan proizvod koji štetno djeluje na koštanu srž i koji, da bi zaustavio obnavljanje virusa, u isto vrijeme sprečava životno važnu obnovu crvenih krvnih zrnaca, bijelih krvnih zrnaca i pločica koje omogućuju zgušnjavanje krvi.” Zidovudin koji se danas proizvodi industrijski, godine se 1964. dobivao iz sleđeva i lososova sjemena, i to u okviru traganja za lijekom protiv raka, ali su ti pokusi zbog nedjelotvornosti ubrzo bili prekinuti. U prosincu mi je doktor Chandi rekao: „Sada se više ne radi o godinama, nego o mjesecima.” U veljači je napravio pomak pa je stao govoriti: „Ako sada ništa ne učinimo, u pitanju će biti još samo dugački tjedni ili kratki mjeseci.” Točno je odredio trajanje odgode koju će mi pružiti zidovudin: „između dvanaest i petnaest mjeseci”. Prvog je veljače pred Thomasom Bernhardom bilo još samo jedanaest dana života. Desetoga sam veljače u ljekarni u bolnici Rotschild podigao kutije zidovudina koje sam na izlasku sakrio pod kaput jer su me preprodavači što su stajali na pločniku pred bolnicom, promatrali kao će mi ih ukrasti za svoje pajdaše iz Afrike, no do današnjega dana, do 20. ožujka kada dovršavam čistopis ove knjige, još uvijek nisam progutao nijednu kapsulu zidovudina. U

uputama za upotrebu koje se isporučuju uz lijek svaki bolesnik može pronaći popis „više ili manje neugodnih” popratnih pojava koje taj lijek može izazvati: „mučnine, povraćanje, gubitak teka, glavobolje, kožni osip, bolove u trbuhu, bolove u mišićima, trnce u rukama i nogama, nesаницe, osjećaj jake premorenosti, osjećaj slabosti, pospanost, dijareju, vrtoglavice, znojenje, teško disanje, probavne smetnje, poremećaj okusa, bolove u prsnom košu, kašalj, smanjenje intelektualnih sposobnosti, osjećaj tjeskobe, čestu potrebu za mokrenjem, depresiju, bolove po cijelom tijelu, urtikariju, svrbež, lažne simptome gripe, prestanak rada genitalnih organa, uništenje osjetilnih sposobnosti, spolnu nemoć.

77.

Kod Julesa i Berthe, kamo se radi proslave svojega pedesetog rođendana dao 28. veljače pozvati na večeru, Bill objasni da u Americi, u biznisu takozvanih capitalist adventurers, nema mjesta za nepredvidljivo, nema mjesta za mene, osuđenoga prijatelja, u toj zemlji u kojoj se društvene razlike neprestano produbljuju, govorio je Bill, gdje se bogatašima poput njega sve odbija od poreza, automobil, jahta, stan i zaštitni sustavi protiv jadnih crnčuga, pa pogledajte samo te jadnike, govore nakon svojih večera iz noćne more Billovi čudovišni prijatelji, uključujući automatsko zatvaranje automobilskih vrata kada stanu pred crvenim svjetlom da ne bi morali dati ni centa crnom skitnici koji na raskršću pere stakla, sve su to Crnci i spavaju na golom pločniku zamotani u kutije od ljepenke, kako da im pomognemo kada su im nagoni tako životinjski? U zemlji u kojoj se tako govori nema vremena ni mjesta zato da osuđenoga prijatelja upoznate sa svojim stručnim suradnikom i velikim znanstvenikom te ga zamolite da ga cijepi, jer bi to poremetilo cijeli sustav, a vas bi obezvrijedilo u očima toga velikog znanstvenika. Za Billa sam ja već mrtav čovjek. Čovjek koji će uskoro morati početi piti zidovudin, već je mrtav čovjek i nitko ga iz

toga više neće moći izvući. U životu koji je ionako odviše krhak, ne možemo sebi na glavu natovariti još i nekakvu agoniju.

Što se Billa tiče, čovjek mora ići naprijed ako i sam ne želi potonuti na dno. Držati za ruku prijatelja koji je pao u komu i stiskom mu ruke pokazivati svoju prisutnost, to odbija, to je za njega previše, i ja bih sigurno od tako čega odustao, baš kao i on. Dok me toga 28. veljače uvečer jaguarom vozio kući, od Billa čuh dvije poučne rečenice: „Amerikancima su potrebni dokazi pa neprestano rade pokuse gdje god stignu, a za to vrijeme ljudi oko nas pogibaju kao muhe.” I još: „Ti u svakom slučaju ne bi mogao podnijeti starenje.”

A ja sam htio da Bill lupi Mockneya po glavi i ukrade mu cjevivo pa mi ga u ledenom spremniku svojim službenim avionom, avionom koji je neprestano prometovao između Uagadugua i Bobodiulasa, pokuša donijeti, a onda se zajedno s avionom i cjevivom koje me moglo spasiti, sruši u Atlantski ocean.

78.

Završih knjigu dvadesetoga ujutro. Poslijepodne započeh time da progutah dvije od onih plavih kapsula koje već tri mjeseca nisam htio piti. Na njihovoj se želatinastoj ovojnici nazirao kentaur s rascijepljenim repom iz kojega je izbijala munja, a lijek je dobio novo ime - Retrovir, vade retro, Satanas. Dvadeset i prvoga ujutro započeh novu knjigu od koje istoga dana i odustadoh, držeći se savjeta što mi ga je dao Matou: „Od te ćeš stvari poludjeti, smjesta to prestani piti, meni se čini da je to neka prokleta svinjarija.” Savršeno sam se dobro osjećao dvadeset i drugoga, no dvadeset i trećega dobih snažnu glavobolju, a uskoro i mučninu, gadila mi se hrana, a posebno vino koje mi je do tada uvečer bilo jedina utjeha.

79.

Od časa kada sam se opskrbio se ovim zaliham, skrivenim u bijeloj papirnoj vrećici pod odjećom na dnu ladice, počelo se postavljati pitanje s kakvim dozama treba započeti liječenje. Doktor me Gulken uputio na svojega rimskog kolegu, doktora Otta koji je radio u bolnici Spallanzani gdje sam svaka dva tjedna morao vaditi krv i obnoviti zalihe lijeka. Doktor je Chandi tvrdio da moram početi s dvanaest kapsula dnevno, no doktor je Otto bio za dozu od samo šest kapsula, rekao je: „S dvanaest ćete miligrama odmah postati anemični, morat ćete primati transfuzije, što je potpuno nepotrebno.” A doktor je Chandi na to odvrćao: „Glupo bi bilo da ovaj proizvod ne iskoristimo što je više moguće.” Sva su mi ta njihova natezanja pružala priliku da odgodim uzimanje lijeka, a mogao sam se izgovarati i na svoju želju da završim knjigu. Ostavih Billu poruku na telefonskoj sekretarici u Miamiju, on me nazva u toku večeri. Tobože sam se htio s njime posavjetovati u vezi s doziranjem lijeka, a to je zapravo bio način da ga preklinjući zamolim: izvuci me iz ovoga, učini nešto za mene, pokloni mi barem tih devet mjeseci odgode što ih mogu dobiti zahvaljujući cjepivu.

No, on se oglušio na to i pomno se zadržao samo na problemu doziranja: „Ne znam puno o zidovudinu”, reče, „ali mi se čini da je doktor Chandi malo odviše široke ruke, na tvom mjestu radije bih se držao Talijanovih savjeta.” U bolnici su mi Spallanzani dali raspored kontrole krvi za narednih nekoliko mjeseci, no ja još uvijek nisam bio započeo uzimati propisani lijek. Vratih se k doktoru Ottu i priznah mu da se nikako ne uspijevam baciti u vodu, a on mi odgovori: „Hoćete li početi sada ili kasnije, hoćete li sutra s time prestati, pa prekosutra opet nastaviti, uopće nije važno jer o svemu tome ionako ne znamo ništa. Ni kada treba početi uzimati lijek ni u kojim dozama. Vaš vam je liječnik u Francuskoj prepisao dvanaest kapsula, a ja šest, neka to bude negdje po sredini, pa ćemo reći osam dnevno.” Doktor je Chandi takve izjave kasnije nazvao opasnima.

80.

U sedam se sati na trgu San Silvestro mimoidoh sa ženom od koje sam inače kupovao novine. Začuđena što me vidi tako rano ujutro, dobaci mi: „Želim vam uspješan dan!” Išao sam na vađenje krvi, pa nije bila posve u krivu. Moj karton u bolnici još uvijek nije bio sređen, u njemu su nedostajali brojni papiri koje je trebalo tražiti od francuske ili talijanske administracije. Doktor mi je Otto rekao da ipak dođem u osam sati, da će on upozoriti bolničarku, ali je zaboravio, morao sam čekati do njegova dolaska negdje poslije deset. Besposleno sam se motao između stepeništa pred zgradom po kojem je udaralo sunce i dviju klupa od stakloplastike na prvom katu od kojih se sastojala čekaonica. Neka je djevojka u potpunoj crnini, s crnim šeširom, jecajući pritiskala na lice crni rubac, a zajaukala bi jače svaki put kada bi liječnik prošao pored nje. Kada je ulazio u ordinaciju ili izlazio iz nje, bilo je kao da mu se pred vratima skupilo jato poludjelih vrabaca. Neki stari smežurani homoseksualac čita Prokofjevlev životopis iz glazbenog leksikona. Mladi je džanki, mrzovoljan, nježan, s crnim podočnjacima, vjetrovku podstavljenu janječim krznom odložio na ogradu stepeništa, osvrće se za bolničarkama i promatra njihove noge. Bolesnici su većinom prerano ostarjeli džankiji, tridesetih su godina, ali izgledaju kao da im je pedeset, na prvi kat stižu potpuno zadihani, koža im je naborana, plavičasta, ali im je pogled svijetao i blistav. Među tim džankijima koji se međusobno poznaju i dvaput mjesečno slučajno ovdje susreću prilikom vađenja krvi, kada ujedno dobivaju i propisanu količinu zidovudina, vlada nevjerojatan osjećaj nekakva bratstva, veseli su, šale se s bolničarkama. Djevojka je u crnini gizdavo izašla iz ordinacije, šal joj je bio pao s lica, sada kada nas je sve prevarila, više se nije trudila da bilo što izvodi. Mladoga su džankija prozvali po imenu: Ranieri. Moja bolničarka dođe po mene i odvuče me u praznu zajedničku prostoriju, sjedne pored mene na krevet i stavi mi podvez oko ruke. Razgovara sa mnom dok mi krv kap po kap teče u epruvetu: „Što ti zapravo pišeš? Romane strave i užasa?” - „Ne, ljubavne romane.” Ona prasne u smijeh: „Ne vjerujem ti, premlad si

za ljubavne romane.” Epruvetu moram sam odnijeti u laboratorij. Izlazeći, na glavnom prilazu prođoh pored iste te bolničarke u malenu rasklimanom autu, zatrubi mi i osmjehnu se. Malo dalje, produživši prema autobusnoj stanici, primijetih da koračam iza Ranierija. Vjetrovku je bio zabacio na rame, gola mu je ruka izvirivala iz zavrnutoga rukava na košulji, vidjeh kako je, prolazeći pored koša za smeće, s ruke strgnuo flaster. U tom je njegovu postupku bilo neke predivne energije, kolebao sam se da li da ga oslovim pa ga pustih da ode.

81.

Svaki put kada sam odlazio u bolnicu Spallanzani, a navraćao sam onamo češće no što je to bilo potrebno, sa stanovitim poletom, kao na ugodan sastanak, krenuvši rano izjutra dok je zrak još svjež da na Venecijanskom trgu sjednem na autobus 319 koji vozi preko Tibera sve do ulice Portuense, zapravo zato da iznutra promatram prizore na koje ću ondje naići dok im budem ostavljao svoj prilog u krvi, iščekujući blagost koja se neizostavno pojavljuje i usred najvećega divljaštva, tumarajući između praznih bolničkih zgrada, zabarikadiranih kao i u bolnici Claude-Bernard, ali s nekakvim ljetnim raspoloženjem predviđenim za podnevni sat, s palmama i s kopcima na ružičastim i žućkastim pročeljima, a kada sam prolazio ispred laboratorija Fleming da bih stigao do Day Hospitala, beziznimno bi svaki put pored mene prošla prazna mrtvačka kola koja su išla po nečije tijelo. Volio sam osoblje u bolnici Spallanzani: debelu časnu sestru uvijenu u čistu bjelinu, s bubuljičavim licem kao u buldoga, mirnim osmijehom što joj se ocrtavao na usnama, hodajući kao da klizi na bijelim koturnama, uvijek nešto držeći u ruci, recept, katastrofalnu okružnicu o kućnom redu ili četvrtasti drveni pladanj na kojemu, podrhtavajući na stalku, zveckaju staklene epruvete pune krvi; staru vračaru koja gata iz karata, napudranu i našminkanu svodnicu, koja je proživjela sve i sva i gundala kao malo tko, ali je nosila srce na dlanu, pretanke plave kose s koje kao da je upravo

skinula uvijače, sva nezadovoljna što su joj sva djeca istovremeno bolesna; kudravu tamnoputu curu koja u biti nije bila zločesta, ali se pokazivala nepokolebljivom u pogledu propisa, a najbezbolnije je vadila krv; bolničara nalik na ormar sa zrcalom, kojemu su dlake izvirivale iz raskopčana ovratnika, a goleme ručetine bile zaštićene gumenim rukavicama, te koji je u pacijenta zurio bez i najmanjega izraza gađenja ili simpatije na licu što se bilo jednom za svagda zatvorilo; vrloga Napuljca puna razumijevanja koji bi za me uvijek našao neku toplu riječ na francuskom. Doktor je Otto iznad svojega računala na zid pribio riječi sv. Franje Asiškoga: „Pomozi mi da podnesem ono što ne mogu razumjeti. Pomozi mi da promijenim ono što ne mogu podnijeti.” Bolesnici, koje god dobi bili, od osamnaest do trideset pet godina, dolaze u pratnji nekoga od rođaka, kćeri s ocem, sinovi s majkom. Ne razgovaraju međusobno, strpljivo čekaju jedno pored drugoga na klupi, zauvijek spojeni u nesreći, najednom ih ponese neka izuzetna nježnost, hvataju se za ruku, sin klone majci na rame. Neki živi mrtvac koji nema rođaka da ga ovamo doprati, koji živi još samo između dolazaka u bolnicu i odlazaka nesigurnome domu, s velikim kovčegom što ga sam više ne može nositi, pa su mu pridodali staru časnu sestru odjevenu u crno, pomirenu sa sudbinom, spokojnu, s izduženom šiljastom bradom i vječnim osmijehom na upalim ustima u kojima nema proteze, nešto žvače čitajući foto-roman. Njih su dvoje dva najoprečnija svijeta što se mogu zamisliti, ali se uzajamno razumiju i u ovoj se situaciji može reći da se vole. Živi se mrtvac s lubanjom na kojoj se ljušti koža, kose nalik na čuperke sive vate prilijepljene na plastičnu polukuglu, vraća iz kuhinje u kojoj je žena ili sestra drugoga živog mrtvaca maločas u zdjelici iskamčila još malo pirea, zajedno s polovicom naranče od koje četvrtinu pruža časnoj sestri, a ova je sva sretna što u ustima može osjetiti malo svježine i kisela okusa.

82.

U petak, 21 travnja, u Parizu sam večerao udvoje s Billom u Vaudevilleu. Bill: „Ma bjeloočnice ti uopće nisu žućkaste kao što sam očekivao, a mislio sam da će ti se jako vidjeti i na koži, očito dobro podnosiš taj lijek...” A potom: „Možda će se jednom govoriti da je AIDS genocid što su ga izazvali Amerikanci. Amerikanci su točno označili njegove žrtve: ovisnici o drogi, homoseksualci, zatvorenici. AIDS-u treba ostaviti vremena da podmuklo obavi veliko pospremanje za koje je zadužen, tiho i temeljito.

Znanstvenici nemaju pojma o tome kako ta bolest izgleda, rade za mikroskopom, bave se shemama, apstrakcijama. To su čestiti očevi obitelji, nikada nisu u dodiru s bolesnicima, ne mogu zamisliti njihov strah, patnju, nemaju osjećaj da je stvar hitna. Onda se svi gubimo u protokolima koji nikada nisu sređeni kako valja i u odobrenjima za koje trebaju proći godine prije nego ih dobijemo, dok za to vrijeme ljudi pored nas crkavaju, a mogli smo ih spasiti... Kad se samo sjetim Olafa, on se, jasno, prema meni ponio kao pravi gad kad je otišao nakon šest godina zajedničkog života, ali mu na kraju krajeva dugujem veliku zahvalnost. Da njega nije bilo, ja bih i dalje vodio neuredan život i neizostavno bih zaradio tu svinjariju, pa bih danas bio u „krasnoj kaši”. Te mi večeri Bill saopći kako su on i Mockney odlučili da sami sebi ubrizgaju oslabljeni virus da bi skepticima pokazali kako je to potpuno bezopasno.

83.

Ponovno sam sreo Ranierija, džankija iz bolnice Spallanzani, faćkao je njemačke turiste na nekim stepenicama na Španjolskom trgu. Pogledi su nam se ukrstili, prepoznao je i on mene, ali sam ja pred njim u prednosti, on meni ne zna ime. Sada redovito nailazim na njega, uglavnom uvečer kada David i ja, odlazeći na večeru, prolazimo ulicom Frattina. Ranieri je s dvojicom prijatelja. Čim jedan od nas otkrije prisutnost onoga drugog, nešto se u nama obojici slomi, pa kao da nas raskrinkava i prokazuje, mi smo otrov koji se krije u gomili, na čelu nam je utetoviran još jedan znak. Koji će od

nas dvojice prvi ucijeniti drugoga da od njega na silu dobije ili tijelo ili novac za kupnju bijeloga praha? Maločas sam išao ulicom koja je zbog pasje vrućine bila potpuno prazna, kadli sam se na jednom uglu sudario s Ranierijem, obojica smo se krili iza crnih naočala, nismo se odvratili jedan od drugoga, nismo nimalo promjenili smjer ni brzinu hoda, a nijedan nije htio drugoga pustiti da odmakne naprijed. Išli smo tako naprijed, rame uz rame, svaki kao sjenka onoga drugog, jednakim korakom i u istome smjeru, nismo se više mogli drugačije odlijepiti jedan od drugoga nego da se naglo okrenemo ili pak pobjegnemo. Rekoh sam sebi da me prema tom momku nosi sudbina pa ga ne smijem izbjegavati. I dalje koračajući istom brzinom kao i on, okrenuo sam se prema njemu spremajući se da progovorim. Lice mu je bilo prekriveno znojem, opazih kako mu je pogled iza naočala ukočen i staklast. Mojemu se glasu Ranieri, kao neko koplje ili štit, suprotstavio sićušnom kretnjom svojega podignutog kažiprsta kojim mi, i ne mičući rukom, zamahnu pred nosom u znak odbijanja, a to je djelovalo daleko snažnije no da me udario šakom ili pljunuo na mene. Pomislio sam tada da sudbina, mada to možda tako ne izgleda, uvijek bdije nada mnom.

84.

Bill me iz Pariza kamo je upravo bio prispio, u toku mjeseca svibnja nazva u Rim. Smjesta mu rekoh da sam kivan na njega i da mu volim to priznati kako bih pokušao odagnati taj osjećaj i obnoviti prijateljstvo koje on uništava. Najprije mu predbacih bezobzirnost, kao na primjer u izjavama: „Ma koža ti uopće nije pretjerano žuta” ili pak: „Srećom sam imao Olafa, inače bih danas bio u krasnoj kaši.” Zatim ga, odlučnije nego ranije, podsjetih na njegova obećanja otprije godinu i pol koja još uvijek nije ispunio. Spomenuh mu njegova uvjeravanja da će, iako mu ja nisam stavljao nož pod grlo, iako od njega ništa nisam tražio, no ipak sam silom prilika tražio sve, kao preduvjet za uspostavljanje francuskoga protokola zatražiti da se u pokus uključe njegovi prijatelji i da će nas, ako bude i najmanjeg

problema, odvesti u Sjedinjene Države i zatražiti od Mockneya da nas cijepi. Još uvijek ništa nije učinio; umjesto toga pustio me da potonem u talioničku posudu i u stanje u kojem na mene odasvud vreba opasnost. Razgovarali smo cijeli sat. Za obojicu je to bilo ogromno olakšanje. Bill mi reče da je on sve to već osjetio i da je svjestan opravdanosti mogega predbacivanja, da nije dobro proračunao vrijeme. No, sutradan me nazva iz auta, vozeći se prema Fontainebleauu, i ponovno nače istu temu, ali sada okrećući točke optužbe protiv mene, pa mi reče: „Ne razumijem da tebi može biti žao što se ja, zahvaljujući Olafu, nisam zarazio tim virusom.” Odgovorih: „Nikada tako nešto nisam rekao, ali je ono što si ti rekao zvučalo kao kada bi jedan prijatelj rekao drugome: ti si na nesretnoj strani, a ja, hvala Bogu, nisam... No, ono što ja tebi predbacujem, mnogo je gore od toga...” Bill smjesta pokrati razgovor: „Nazvat ću te ponovno sutra”, reče, „smrzavam se od straha kad pomislim da bi nas netko mogao čuti...” Rekoh: „Ma tko bi nas slušao? U određenom smislu to su stvari zbog kojih se čovjeku živo fućka.” Pomislih da Bill možda nije sam u kolima i da je uključio telefonski zvučnik kako bi naš razgovor mogao čuti i njegov suputnik. Više nije nazvao, ni sutradan, ni tokom cijeloga ljeta.

85.

Jednoga jutra u bolnici Spallanzani, dok sam čekao na vađenje krvi, moje ime prouzroči pravu pomutnju, bolničarka mi okrenu leđa pokušavajući preda mnom nešto sakriti: deset epruveta na kojima su bile nalijepljene etikete s mojim imenom, već je bilo napunjeno krvlju i čekalo je na drvenom pladnju da ih netko odnese dolje u laboratorij. Među preostalim sam praznim epruvetama zajedno s bolničarkom morao potražiti ime koje bi odgovaralo krvi što se nalazila u onim punim epruvetama. Zaključismo da je epruvete Hervéa Guiberta napunila stanovita Margherita. Na prvim epruvetama nalijepiše njezino ime preko mogega, pa bolničarka napisa nove etikete koje će nalijepiti na epruvete označene Margheritinim imenom. Može se

zamisliti do kakvih bi nesporazuma mogla dovesti takva zamjena. Ladica je stolića na koji je pacijent naslanjao ruku prilikom vađenja krvi bila stalno otvorena, u njoj se nalazio jastučić od zelenosive prašnjave gaze, stara elastična traka za podvezivanje i štrcaljka sa savitljivom plastičnom cjevčicom kroz koju je putovala krv, a izvlačila se napravom s vakuumskim vlakom. Često bih pomislio, ugledavši sav taj pripremljeni pribor, kako je već bio upotrijebljen za mojega prethodnika, i to tim više što se bolničarki, kad sam ja odlazio, baš i nije žurilo da ga baci.

86.

Drugoga sam se pak jutro u bolnici Spallanzani morao boriti da mi izvade krv jer sam došao deset minuta kasnije od propisanoga vremena koje prošli put nije bilo na snazi. Nakon četvrt sata natezanja s bolničarkama, praktično sam morao sve sam obaviti, iz gomile neupotrijebljenih epruveta izvući prazne epruvete označene mojim imenom, stegnuti elastičnu vrpču oko ruke i pružiti ruku bolničarki ne bi li se ona konačno odlučila da mi zabode iglu u žilu. U tom sam se času slučajno ugledao u zrcalu i sam sâm se sebi učinio izvanredno lijepim, mada sam već mjesecima u zrcalu vidio samo kostur. I upravo sam tada nešto otkrio: moram se priviknuti na to ispijeno lice čiju mi sliku zrcalo svaki puta uzvraća kao nešto što više ne pripada meni, nego već mojemu mrtvom tijelu, i mora mi, pa bio to vrhunac narcizma ili prekid s njime, poći za rukom da ga zavolim.

87.

Još uvijek nisam bio nabavio sredstvo kojim ću se ubiti jer bi, svaki put kada bih u nekoj ljekarni izvukao krivotvoreni recept nažvrljan rukom na temelju podataka dobivenih preko telefona zbog hitnoga

slučaja tahikardije što je spopala moju tetku s kojom sam tobože putovao po Italiji, usprkos prividnoj vjerodostojnosti telefonskoga broja njezina pariškog liječnika, a zapravo je to bio moj broj na koji ionako nitko neće odgovoriti, te tobožnjim ispravicima i dodacima u vezi s imenom proizvoda i njegovim doziranjem, iako sam se nalazio pred osobom punom dobre volje da mi pomogne, koja je prelistavala popise lijekova, telefonirala u glavno skladište ili se naginjala nad zaslon računala da bi utvrdila kako se taj proizvod više ne može nabaviti, moj postupak bio promašaj, tapkao sam u mjestu i govorio sam sebi da me to sudbina hoće spriječiti u mojoj nakani. No, jednom, kada sam jednoga sunčanog dana, ni na što posebno ne misleći, ušao u neku ljekarnu s namjerom da kupim pastu za zube i sapun, najednom svojem popisu, nakon riječi Fluocaryl, dodadoh: Digitalin u kapljicama, a ljekarnica mi najprije reče da se taj lijek više ne proizvodi. Zapita me za koga je lijek i zašto. Odgovorih joj najbezbržišnije što sam mogao (zapravo sam već bio odustao od toga pothvata i u biti sam želio da već jednom zauvijek propadne): „Za mene, imam poteškoća sa srčanim ritmom.” Kao i svi ostali, ljekarnica prolista Vidalov priručnik, potraži na računalu i donese mi dva slična proizvoda u kapljicama. Činjenica što sam oklijevao da zgrabim tu zamjenu išla mi je u prilog: moje je ponašanje bilo potpuno suprotno od nestrpljenja što ga uzrokuje ovisnost. Ljekarnica mi reče da sutradan ponovno navratim, ona će sve poduzeti da za mene pronađe originalni lijek. Kada sutradan za svaki slučaj uđoh u ljekarnu, čim sam se pojavio na vratima, unatoč gomili kupaca koji su čekali da ih ona usluži i crnim naočalima koje su mi skrivale lice, ljekarnica me smjesta uoči i likujuć mi doviknu preko cijele ljekarne: „Stigao je vaš Digitalin!” U životu mi nikada nijedan trgovac ništa nije prodao s tolikim veseljem. Ljekarnica zamota lijek u komadić papira za zamatanje, moje smrt nije stajala ni deset franaka. Zračeci od sreće, pozdravi me s jednim svečanim 'doviđenja', kao da je zaposlena u turističkoj agenciji pa mi je maločas prodala putovanje oko svijeta i želi mi dobar vjetar.

Četvrtak, 14. rujna: idem na večeru Robinu i nestrpljivo čekam da upoznam Eduarda, mladoga Španjolca kojega je Bill, otkada se doznalo da je seropozitivan, uzeo pod svoje. Eduardo je tog jutra stigao iz Madrida, a sutra odlazi u Sjedinjene Države da se pridruži Billu. Robin me posjeo kraj njega, pa ga iskosa, krišom promatram. To je nježan mladić, nalik na lane drhtavih nogu, koji lako crveni, odjeven je bez prave dražesti, no svaka je od njegovih kretnji puna neke čeznutljive otmjenosti. Ne govori. Namjerava pisati. U njegovu se pogledu već nazire ona panika koju već dvije godine kadšto zatičem u svojim očima. Jedva smo počeli s jelom, kadli zazvoni telefon, to je Bill, naš demijurg iz daljine vreba na nas, Robin ustaje od stola i odlazi do stepeništa da bi mogao s njime na miru razgovarati. Vraća se i kaže mi da Bill hoće govoriti sa mnom. Od mjeseca svibnja, od onoga glasovitog poziva iz auta, više me nijednom nije nazvao. Kolebam se ne bih li rekao da mi je glas zatajio, to bi bilo previše upadljivo pred cijelim društvom. Robin mi kaže pružajući mi bežični telefon: „Idi na stubište, ondje možeš mirnije razgovarati.” Billov glas, dalek i škriputav, uz popratni odjek koji ga prekriva: „Još se uvijek ljutiš na mene?” U tonu mu ima neke nabusitosti, ali se ja pretvaram da to ne opažam pa nastavljam: „U Miamiu si? U Montrealu?” - „Ne, u New Yorku, na uglu 42. avenije i 121. ulice, na sedamdeset šestom katu. Pitao sam te da li se još uvijek duriš na mene.” I dalje se pravim gluh: „Hoćete li pobijediti ili izgubiti?” (U novinama se govori o bespoštudnoj borbi između tvrtke Dumontel za koju Bill radi i engleske tvrtke Milland u nadmetanju oko toga tko će kupiti nekoga kanadskog proizvođača cjepiva koji bi na veliko mogao prodavati Mockneyev serum.) „Izgubili smo prvi potez”, odgovara Bill, „ali nismo još rekli zadnju riječ. Nazvat ću te sutra, možeš li mi sada dati Eduarda?” Vraćajući se k stolu s prijenosnim telefonom u ruci, razmišljam hoću li pred cijelim društvom viknuti: „Traži se sljedeći seropozitivac.” Te večeri nešto naslutih, ali je to bilo previše vrtoglavo da bih u to mogao povjerovati.

89.

Večera s Robinom u China's Clubu, 20. rujna: njegova izuzetno dobra volja da me pažljivo sasluša omogućuje mi da po prvi put malo jasnije izložim svoju teoriju o Billu o kojoj Jules sve do tada nije htio ni čuti, govoreći da u pojedinim trenucima ono što je hitno ne treba prigušivati romantičnim buncanjem. Isto onako kao što je AIDS, rekoh Robinu zaobilazeći glavčinu svoje pretpostavke, za mene paradigma u mojemu naumu da sam sebe razotkrijem i iskažem neizrecivo, tako je za Billa AIDS obrazac u kojem se ogleda tajna cjelokupnoga života. AIDS mu je omogućio da sebi prisvoji ulogu voditelja igre u našoj malenoj prijateljskoj skupini kojom manipulira kao da se radi o skupini za znanstvene pokuse. Doktora je Chandija uvukao u to kao posrednika, da se njime posluži kao štitom između poslovnoga svijeta i svijeta bolesnih ljudi.

Doktor je Chandi izvršilac njegove nakane, pol zadužen za zadržavanje najtajnijih podataka te, suprotno očekivanjima, za zaustavljanje njihova širenja. Tokom godine i pol, da bih takoreći spasio vlastitu kožu, morao sam se potpuno otvoriti pred Billom - kada čovjek u svakom trenutku mora odgovarati za vrijednost svojih T4 čiji broj stalno opada, to je gore nego pokazivati što imaš u gaćama. Bill je, zahvaljujući zavaravanju s Mockneyevim cjepivom, uspio postići da mi se godinu i pol svaki put digne u njegovoj prisutnosti. Kada sam se poželio osloboditi njegova utjecaja, prokazujući takvo ponašanje, mora da se osjetio raskrinkanim pa se pobojavao da će izgubiti mjesto voditelja igre u mreži prijateljskih veza kojima je znalački opleo tebe i mene, tvog brata, Gustavea, Chandija i cijeli naš mali klan, povjeravajući jednima ono što je pred drugima skrivao. Mislim da se posebno nabrusio na tebe zbog sudbine tvog brata te na mene koji sam izravno ugrožen, zato što smo nas dvojica ljudi koji obavljaju ono što se naziva djelom, a to je djelo - istjerivanje nemoći. A nepobjediva je bolest istodobno vrhunac nemoći. Bića koja bi mogla biti moćna, ali koja njihovo vlastito djelo čini nemoćnima, to su čarobni stvorovi kakve je Bill uspio oblikovati protežući na njih tobožnju moć spasa. Moja

predbacivanja Bill nije mogao podnijeti: ako ih iznesem pred cijelom našom skupinom, to će uništiti njegov podvig. Prvi je povukao neke poteze i okrenuo ih protiv mene, raspršujući ih po različitim antenama naše skupine: Chandiju, tebi, Gustaveu, predbacujući mi da su zamjerke koje sam mu iznio, bile neopravdane i zamagljujući glavnu optužbu sporednim kritiziranjem koje se doista moglo shvatiti kao zanemarive koještarije. Upravo zbog toga i mislim da je netko bio s njim u kolima onda kada mi je telefonirao i rekao mi kao da ga netko progoni: „Prekinut ćemo razgovor, previše se bojim da bi nas netko mogao čuti”, zato što mu je bio potreban svjedok pri izvrtanju točaka optužnice. Time je dobio izgovor da me ostavi na cjedilu, a da za to nikome iz naše skupine ne mora podnijeti račun („izgubio je glavu, za njega se više ništa ne može učiniti”), te je za svoj plan uzeo drugi obrazac kojim će se poslužiti kao varkom. Sljedeća je budala, dakle, Eduardo, mladi Španjolac, što će Billu omogućiti da još malo produži ovu igru koja ga je igrom slučaja toliko zadovoljavala. Sve to Robinu nisam ispričao baš tim riječima, jer mi je na kraju rekao: „Nikada neću zaboraviti nijednu riječ koju si večeras izgovorio.”

90.

Mislim da sam onoga džankija Ranierija opet vidio u perivoju oko Vile. Šuljao se kroz Bosco u smjeru mojega paviljona. Nakon tri sam tjedna opet otišao u onu ljekarnu po novu dozu Digitalina koji mi je bio potreban da mi zaustavi srce. Na ljekarničinu je licu ovoga puta bilo neke zabrinutosti pa me upita: „Je li vam lijek koristio?” Odgovorih: „Da, vrlo je blag.”

91.

Subota, 7. listopada, na otoku Elbi: samo što smo ušli u kuću noseći stvari i kutije koje smo bili donijeli iz mojega paviljona u Rimu, kadli zazvoni telefon, pa Gustav skine slušalicu i čujem ga kako kaže: „Da, Bill.” Uzbuđen do krajnjih granica, Bill zove iz New Yorka, kasnije ćemo doznati da mu je Robin oprao glavu, kaže da je Mockneyevo cjepivo jučer napokon dobilo dozvolu od neke organizacije koja inače nije jako sklona popustljivosti pa je do daljnega sve zaustavljala, a ovo će sada omogućiti nove pokuse u Sjedinjenim Državama: „Tako, ako za tebe bude i najmanjeg problema u okviru francuskoga protokola, skočit ćeš na par dana do Los Angelesa, a ponovna ćemo cjepljenja obaviti u Parizu.”

Nakon kratkog će zadržavanja u Ženevi Bil krajem tjedna biti u Parizu, pa predlaže da se sva trojica nađemo s Chandijem, „ali”, dodaje, „taj sastanak ne mogu ja zatražiti.”

92.

Petak, 13. listopada, u ordinaciji doktora Chandija. On mi smjesta kaže da ćemo morati varati ne bi li me ugurao u francuski protokol. Riječ je o prvoj grupi u koju će ući samo petnaestak osoba, bez slijepog dvojnika, s ciljem da se provjeri toksičnost proizvoda. U obzir dolaze samo osobe koje se ranije nisu podvrgavale nikakvu drugom liječenju te koje imaju više od 200 T4. Ja ih prema posljednjim pretragama imam točno 200. Neće biti dovoljno ako budem lagao vojnom liječniku koji će na klinici preuzeti odgovornost za te pokuse: „Nikada nisam uzimao zidovudin”, nego treba iz moje krvi ukloniti svaki trag toga lijeka. Zidovudin odmah upozorava na sebe povećanjem ukupnoga broja krvnih zrnaca, a da bi pretrage pokazale smanjenje toga broja, morao bih prestati s uzimanjem lijeka barem mjesec dana prije prvoga vađenja krvi. A to prekidanje liječenja može dovesti do pada broja T4 ispod 200, što bi me isto tako isključilo. Doktor Chandi kojemu se previše žurilo da sa mnom razgovara o cjepivu, nije primijetio u kakvu sam stanju: bio sam smršavio pet kila, a iscrpljenost me ponovno prati u stopu. U oku mu

čitam paniku: zbog Billa smo se obojica našli stjerani u kut, osim ako se ne upustimo u nevjerojatne pustolovine. Po prvi se put sažalim nad doktorom Chandijem kojega, u toj sekundi istine u kojoj on mene sigurno vidi kao neopozivo osuđena čovjeka, najednom vidim kao Billova potrčka.

93.

Sastanak smo dogovorili za nedjelju, 15. listopada, u 15.30 u Billovu stanu. Do posljednje sam minute mislio da neće doći. Doktor je Chandi rekao: „Važno je da ga stjeramo u kut, da ga pritjeramo uza zid, tako ćemo jedan drugome moći svjedočiti u pogledu eventualnih Billovih obećanja.” Došao sam malo ranije, sav zgrčen sjedim na klupi u malenom perivoju pored crkve Notre-Dame-des-Champs i vidim Billa kako stiže, izlazi iz jaguara s tamnim naočalima na nosu i ključevima u ruci, prelazi bulevar krupnim korakom staroga hladnokrvnog kauboja, a ubrzo za njim stiže doktor Chandi koji je svoj novi crveni auto parkirao iza Billova jaguara te trči za Billom, košulja mu je napola raskopčana, na nogama ima tenisice, a pod rukom nosi kartone svojih pacijenata. Najednom mi se čini da ja upravljam tom dvojicom. Puštam da prođe nekoliko sekundi prije no što i sam uđem u vežu u kojoj je maločas nestao Chandi, susretu između nas trojice neće, dakle, prethoditi nikakav dogovor između njega i Billa. Bill me toplo dočekuje: „A evo i našeg dragog Havelina! Uopće ne izgleda loše!” Opažam, jer nas Bill smjesta počinje obasipati riječima, imamo prilike uživati u veličanstvenom predavanju o povijesti cjepiva i etičkim problemima koji stoje s time u vezi, a sve to, kako mi se čini, samo zato da bi se zamaglilo pravo stanje stvari, opažam, dakle, da sam, od pojave ove svoje bolesti, podložan svojevrsnoj shizofreniji: koliko god savršeno dobro shvaćam ono što Bill hoće reći, pa ma kako to bilo složeno, sve dok ostajemo u okvirima znanstvene općenitosti, toliko mi sve postaje nejasno čim se počne govoriti o mojem vlastitom slučaju. Više ništa ne razumijem, ukočim se, postavim li neko ključno pitanje, isti čas

zaboravim odgovor na njega. Chandi je prekinuo dobro podmazano Billovo blebetanje: „I što konkretno možeš učiniti za Hervea?” Doktor Chandi, sav uzdrhtao zbog važnosti ovoga pitanja, uz moj je slučaj povezao drugi granični slučaj koji mu leži na srcu, slučaj pacijenta kod kojega se vrijednost T4 kreće oko 200 i koji se liječi zidovudinom, pa kaže Billu: „Ako središ da Hervea cijepe u Sjedinjenim Državama, možeš li nešto poduzeti i u drugom sličnom slučaju?” Premda Bill ne dopušta da mu se išta pokaže na licu, vidim da mu ta molba prčinja silno veselje, da ga podržava u osjećaju vlastite moći te da će, održao on svoju riječ ili je pogazio, ta slijepa moć u njemu zbog toga samo ojačati. Na usnama mu je neki čudan i usiljen osmijeh, znak trenutačne odsutnosti povezane s užitkom, a Chandiju koji od njega zahtijeva milost za nekoga čovjeka, prostački dobacuje: „Samo ako ne budu dolazili čarterima... Da, ono što sam napravio za Eduarda, mogu na kraju krajeva napraviti i za Hervea i za nekog neznanca, zašto da ne...” I onda nam, najmirnije što se može na svijetu, Bill počne objašnjavati nešto od čega me hvata muka: kako je postupio u vezi s Eduardom, mladim Španjolcem kojega tri mjeseca prije toga još uopće nije poznao, to Tonyjev brat, a u Tonyja je Bill ranije bio zaljubljen, pa su se Tonyjevi roditelji usprotivili tome da on ode živjeti s Billom u Sjedinjene Države. Eduarda je pak zarazio njegov ljubavnik, modni fotograf koji sada umire u nekoj madridskoj bolnici, u uvjetima, reče Bill, koji su još daleko gori od onih koje si ti vidio u Rimu. Upozoren od brata na ključni Billov položaj, Eduardo mu je napisao nekoliko dirljivih pisama: „Dat ću ti da ih pročitaš”, rekao mi je Bill, „pa ćeš sam prosuditi, ali ja mislim da je on rođeni pisac.” Kada nam Bill saopći da se Eduardo cijepio, samo što ne izađem iz sobe zalupivši vratima, ali se priberem i saslušam tu uzbudljivu pripovijest raznježeno se osmjehujući. Chandi ima nekakve fizičke smetnje, kao da se guši, zabacuje glavu unatrag, zatvara oči i pritišće ih prstima, teško diše. Zatim izvadi pismo koje je dobio od društva Dumontel i u kojemu se točno objašnjava na koji će mu način biti plaćeno sudjelovanje u pokusima: kao lovcu na glave, po broju zavrbovanih i cijepljenih pacijenata, što nimalo ne odgovara Bilovom prikazu.

Zapitam: „A što ćemo ako mi broj T4 padne ispod 200?” - „Morat ćemo ukrasti cjepivo”, odgovori Chandi. A Bill će: „Radit ćemo

potajno.” Za sada u vezi sa mnom ništa nije konačno odlučeno. No, danas trebam večerati s Billom, dao mi je to na znanje namignuvši mi u trenutku kada smo se na bulevaru opraštali od Chandija.

94.

Edviga mi, a isto tako i Jules, kada sam ih o tome obavijestio telefonom, kažu da sam ludo hrabar što idem večerati s tim pokvarenjakom. Jules je najednom jako nabrušen na Billa, revoltiran je, on mu se gadi, suze mu od toga dolaze na oči, kaže: „Ti nisi mitoman u pravom smislu riječi; nije toliko loše to što Bill svoja obećanja nije održao, nego što ti je uopće nešto obećao. Sada razumijem koliko je Chandi velikodušan.” Zahtijeva od mene da sa sobom ponesem iglu, ubodem se u prst i da, čim se Bill udalji od stola, u njegovu čašu crvenoga vina istisnem malo krvi te da mu sutradan to priznam. Odlučio sam da budem miran, da do kraja izdržim u toj romantičnoj logici koja me hipnotizira usprkos želji da preživim. Da, mogu to napisati, a u tome se bez sumnje i sastoji moja ludost, do knjige koju pišem više mi je stalo nego do života; nipošto ne bih odustao od knjige da spasim život, a u to će ljude biti najteže uvjeriti i to im objasniti. Billa najprije vidim kao lik od žežena zlata, a tek onda na nj gledam kao na gada. Čim mi je otvorio vrata, naglo daje gas i kaže: „Vidio si kakve smetnje ima Chandi, čudno, ha, kako to objašnjavaš?” Potom praveći se kao da će me zadaviti: „Ah! Ljutio si se na mene, ali zapamti da sam ja tebe mrzio, mrzio, razumiješ li, znaš što to znači?” Sjednem na kauč, uzmem cigaretu, pažljivo je zapalim upaljačem u obliku limenke od Coca-Cole i kažem mu: „To je zbilja veoma jak osjećaj, hoćeš li da o tome porazgovaramo?” No, Bill uopće ne želi o tome razgovarati, skreće razgovor na vječne etičke probleme, na nepoštenje znanstvenika i na hitnost spašavanja bolesnih od AIDS-a. Kažem mu da sam smršavio pet kila i da osjećam kao da su mi mišići oslabili. Pita me jesam li imao proljeve: „To znači da ti organizam ne podnosi lijek, jetra ti je prezasićena i više ne može razgrađivati hranu, zbog toga

slabiš. Chandi ti stalno daje tu svinjariju, bez prekida? Chandi je savršen, samo što, na žalost, nema sveučilišni naslov, pa ćemo mu u vezi s pokusima morati postaviti nekog primarijusa kao pokriće...” Pitam Billa, budući da je i on imao problema s jetrom, da li se jetra brzo oporavlja: „Itekako! Da ti presade samo mali komadić jetre, čak ne cijeli režanj, razbujat će se kao korov!” Kažem mu: „To su tebi napravili?” A on će: „Oh, ne! Pa što ti misliš? Ne, meni su, srećom, napravili samo biopsiju, uzeli su mi mali komadićak jetre da vide kako se oporavljam od hepatitisa.”

95.

Jules me pitao na koji način Mockneyeva imunogena supstancija odagnati virus. „Ona ne djeluje tako”, odgovorio je Bill, „upravo se zato toliko loše i govori o njoj jer se na kraju krajeva u tijelo zapravo ubrizgava virus, čak ako i jest oslabljen, a suparnički istraživači tvrde da se virus ne može ubrizgavati seronegativnim osobama, jer proizvodu nedostaju pojedini dodaci, gamaglobulin nije dovoljan.” Bill mi je objasnio da se đavolsko djelovanje virusa sastoji u tome što se dijeli i time pokreće proces koji tijelu dobacuje mamac, iscrpljuje ga i uništava mu imunitet. Ovojnica virusa igra ulogu mamca: čim organizam otkrije njegovu prisutnost, šalje u pomoć svoje T4 koji, nagomilani oko ovojnice i kao zaslijepljeni njome, ne opažaju jezgru virusa koja neprimijećena prolazi kroz tu gužvu i prenosi zarazu na druge stanice. Kada se HIV virus pokrene, u tijelu se odigrava prava borba s bikovima u kojoj crvenu krpnu predstavlja ovojnica virusa, mač kojim se zadaje konačni udarac njegova je jezgra, a iscrpljena životinja - čovjek. Mockneyev je imunogen svojevrсни pronicavi dvojnik virusa koji pomaže u prepoznavanju razornoga programa jezgre, učeći tijelo, kroz reaktiviranje imunološkog sustava i proizvodnju specifičnih antitijela, odgovarajućim refleksima zahvaljujući kojima će razotkriti taj program unatoč tobožnjim napadima kojima je svrha da privuku pažnju na sebe i koje je

upriličava ovojnica. Više se ne govori o tome da će Mockney i Bill sebi ubrizgati cjepivo.

96.

Bill traži stol malo podalje od ostalih, u dnu blagovaonice Grill Drouanta u kojoj ionako nema nikoga, te kaže poslužiteljici: „Moramo razgovarati o posebno važnim stvarima.” I nastavlja odmjeravajući pogledom goste koji večeraju u prvoj dvorani: „Ovako nas nitko neće moći čuti... U Montrealu su me slijedili. Najprije neki mladi frajer u hotelskom predvorju, prilično zgodan dvadesetpetogodišnjak, očito nekako nije spadao u taj hotel, nisam previše obraćao pažnju na njega. Opet sam ga sreo kasno noću u nekoj ulici u vrućem dijelu grada. Tamo se nalazi neko mjesto gdje studenti plešu striptiz i tako popravljaju svoje prihode, sjediš, a oni ti promiču pred nosom, zatakneš im dva dolara u gaćice i oni ih skinu, dvadeset u čarapu i još ti se malo više približe. Na izlasku iz lokala ponovno naletim na onog frajera, to mi se učinilo čudnim. U dva sam se navrata vratio istim putem kroz dvije usporedne ulice, stari štos kojem su me naučili u Berlinu da zavaram istočnonjemačke špijune. Frajer me stalno pratio. Izgubio me u heteroseksualnoj četvrti. Opet sam ga vidio predvorju hotela, pravio sam se da ništa nisam opazio. Ali kad sam ulazio u dizalo, u ogledalu sam vidio kako vadi notes i u njega nešto bilježi. Mislim da tog frajera plaća Milland, konkurentska tvrtka. Bojim se ucjenjivanja, raznih oblika pritiska, a možda sam sve to prekasno primijetio pa su već napravili fotografije u nekoliko posljednjih prilika kad sam se malo zabavljao na onom mjestu. Homoseksualnost se na ovom svijetu dopušta samo ako se o njoj ne govori. Ali se ne smije javno pokazati.” Nisam pitao Billa što je u Berlinu nakon rata radio s istočnonjemačkim špijunima. Tokom cijele večere, Bill nije skidao očiju sa svoje čaše crvenoga čileanskog vina niti je ustao od stola da ode na zahod.

97.

U toku sam se večere i dalje pretvarao ponovno navodeći razgovor na Eduardov slučaj. Bill je naizgled potpuno nedužno odgovarao na moja pitanja, kao da i ne sluti kakav potencijalni izdajnik mogu biti. Pokazivao sam potpunu nezainteresiranost, vedrinu i dirnutost pred tom krasnom bajkom. Rekoh mu: „Mora da je to bio uzbudljiv trenutak... Jesi li mu sam ubrizgao cjepivo? Ili si, barem se nadam, bio prisutan?” - „Dakako”, odvrati Bill. - „I kakvu je to zadovoljštinu značilo bilo za tebe u odnosu na onu konzervativnu obitelj koja te spriječila da odvedeš njihovog starijeg sina...” - „A i ne znaš što je najbolje u svemu”, reče Bill. „Eduardov i Tonyjev otac direktor je podružnice koju u Španjolskoj ima tvrtka Milland, naš konkurent broj jedan... Mislio sam da će ti se ta pojedinost dopasti... U svakom slučaju, radi Eduarda sam preuzeo ogroman rizik...” - „Ogroman rizik”, bio je Robinov komentar kad sam mu to prenio, „a koji je, bolje da se o tome i ne govori, potpuno bezrazložan.” Eduardo ima više od 1000 T4, tek se nedavno zarazio: ako je među Billovim znancima postojao neki hitan slučaj, to sigurno nije bio on.

98.

Nakon višetjedne borbe protiv osjećaja da me nešto peče na desnoj strani i žgaravice koju sam sve teže podnosio, odlučim prestati s uzimanjem zidovudina. O tome 16. listopada telefonom obavijestim doktora Chandija i dodam: „Možda sada nije trenutak za tako zloslutna proročanstva, ali mi se čini da ni vi ni ja ne možemo računati na Billovu riječ. Bill ne zna što znači poštenje, to je dokazao kad se bez objašnjenja izvukao od onoga što je obećao prije godinu i pol, a što bi danas zbog kukavičluka htio opovrgnuti. Bill je krpena lutka koja ništa ne radi iz velikodušnosti ni iz čovjekoljublja. Ne pripada našem svijetu, ne pripada našim redovima, nikada neće biti

junak. Junak je netko tko pomaže osobi na umoru, kao vi, a ja sam možda osoba na samrti. Bill nikada neće biti sposoban pomoći samrtniku, toga se previše boji. Kada se našao u bolnici pored prijatelja koji je bio pao u komu i kad ga je prijateljev brat nagovarao da s njime komunicira stiskom ruke, samo ga je sekundu uspio držati za ruku, a onda je prijateljevu ruku sav užasnut ispustio i više je nije ni dotaknuo.

99.

Jedne noći, dok se s aerodroma u Miamiju vraćao kući, Billu se pred svjetlima automobila nađe čupav mladić koji je, bosonog i u kratkim hlačicama, trčao po auto-cesti. Posjedne ga u svoj američki jaguar, odvede k sebi, pošteno ga opere u kadi, osim spolovila koje mu bjesomučnik ne dopusti dotaknuti, čak ni pod zaštitom mraka u krevetu. Sutradan ga Bill povede po trgovinama i od glave ga do pete odjene, a momak ga počne zvati stricem. Zabrinuvši se, jer ga je dan iza toga momak počeo nazivati i ocem, a kako je osim toga zbog posla morao otputovati, Bill otprati momka u omladinski hotel, plati mu ondje prenoćište za desetak dana i još mu utisne u ruku pedeset dolara. Kada se Bill vratio s puta, svi su sigurnosni sustavi uključeni: u garaži, u privatnom dizalu, u stanu. Od čuvara Bill dozna da se onaj mladić, ovaj put u odijelu, danju i noću neprestano pokušavao probiti pored njih predstavljajući se kao njegov sin kojega je napustio nedostojni otac. Bill nađe automatsku sekretaricu prepunu momkovih poruka, zatraži promjenu broja telefona zahtijevajući da se njegov broj ubuduće drži u tajnosti. Jedva što su mu uključili novi broj kadli momak, dobivši i taj broj od nekoga nevještog čuvara, ponovno nazove svojega navodnog oca. Bill ne izdrži, po drugi put zatraži promjenu telefonskoga broja, a onda, vraćajući se kući s nekoga drugog putovanja, opazi momka kako, opet sav raščupan, bosonog i u kratkim hlačicama, iskače iza grma i na zaokretu udari u jaguar. Bill mu pred čuvarima koji su se strčali, zaprijeti da će pozvati policiju. Čim je ušao u kuću, isključio alarmni

sustav na trideset i petom katu nebodera i iskopčao mikrofone koji ga povezuju s čuvarskim uredom, zazvoni telefon, Bill digne slušalicu i začuje sladunjav i nemilosrdan muški glas koji mu kaže: „Halo? Ovdje je Plumm, bavim se dresurom majmuna. Vidim da se vama sviđaju majmunčići, upravo sam primio novu pošiljku koju sam počeo dresirati. Ako vas to zanima, smjesta me nazovite na sljedeći broj...”

100.

Moja se knjiga u knjizi zatvara nada mnom. U govornima sam. Dokle želiš da utonem? Idi do sto đavola, Bill! Mišići kao da su mi se istopili. Napokon sam opet stekao ruke i noge kakve sam imao kao dijete.

[1](#) Potlatch - kod sjevernoameričkih Indijanaca, poklon, dar odnosno plemenska svečanost na kojoj se gostima poklanjaju razni darovi.

Table of Contents

- [1.](#)
- [2.](#)
- [3.](#)
- [4.](#)
- [5.](#)
- [6.](#)
- [7.](#)
- [8.](#)
- [9.](#)
- [10.](#)
- [11.](#)
- [12.](#)
- [13.](#)
- [14.](#)
- [15.](#)
- [16.](#)
- [17.](#)
- [18.](#)
- [19.](#)
- [20.](#)
- [21.](#)
- [22.](#)
- [23.](#)
- [24.](#)
- [25.](#)
- [26.](#)
- [27.](#)
- [28.](#)
- [29.](#)
- [30.](#)
- [31.](#)
- [32.](#)
- [33.](#)
- [34.](#)
- [35.](#)

36.
37.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.
49.
50.
51.
52.
53.
54.
55.
56.
57.
58.
59.
60.
61.
62.
63.
64.
65.
66.
67.
68.
69.
70.
71.
72.

[73.](#)
[74.](#)
[75.](#)
[76.](#)
[77.](#)
[78.](#)
[79.](#)
[80.](#)
[81.](#)
[82.](#)
[83.](#)
[84.](#)
[85.](#)
[86.](#)
[87.](#)
[88.](#)
[89.](#)
[90.](#)
[91.](#)
[92.](#)
[93.](#)
[94.](#)
[95.](#)
[96.](#)
[97.](#)
[98.](#)
[99.](#)
[100.](#)